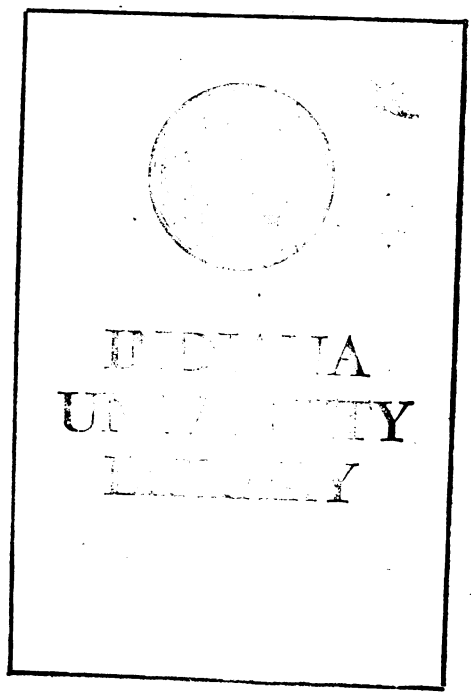
DB 919
.P 43
392
836

Kasten: F
Abteilung: B
Fach: 4
Nr.: 1

Zsigmond

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A' MAGYAR,

ÉS

HAZÁJA RÉGENTEN.

ÍRTA

NÁGY BÁNYAI PERGER JÁNOS.

A' TEKINTETES KIRÁLYI TÖRVÉNYES TÁBLÁNÁL ÜGYVÉD, TÖBB TEKINTETES VÁRMEGYÉK' TÁBLA-BIRÁJA, 'S A' PESTI MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG TAGJA.

Woodburn

PESTEN, 1831.

NYOMTATTATOTT TRATTNER-KÁROLYI ISTVÁNNÁL.

LR

Digitized by Google

DB919
.P43

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

Ha erősektől születnek a' test', és lélek' természeti rendszabásai szerént az erősek, a' nagy tetteket végbe vivő Unokáknak nem lehetett (így gondolkodám) Pásztoroktól, Halászoktól, 's holmi gubás emberektől eredniek.

Horvát István.

***Rajzolatok a' Magyar Nemzet' legrégibb Történeteiből.* Isső lap.**

SD836

Knihovní středisko
Filosofické fakulty university
v Brně, Gorkého 7

3-392

Digitized by Google

1-30-67.

MÉLTÓSÁGOS

SÁRVÁRI FELSŐ-VIDÉKI

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

URNAK,

Ő CSÁSZÁRI, 'S APOST. KIRÁLYI FELSÉGE'

ARANY KULCSOS HIVÉNEK,

TÖBB KATONAI RENDEK' KERESZTES VITÉZZÉNEK, A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' MÁSODIK ELŐLÜLŐJÉNEK

Ő NAGYSÁGÁNAK

ALÁZATOS TISZTELETÉNEK JELÉÜL AJÁNLJA

AZ ÍRÓ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Méltóságos Gróf,

Nagyságos Uram!

Agg-Honnodnak, 's Nemzetednek, — mellyet ujj életre teremteni igyekszel, 's a' mellyet, mind Nagy Uri Személlyed, mind Nagyérdemű Eleid olly sok jókkal tetéztetek, — kisded Rajzolatját nyújtom be Néked Nemes lelkű Gróf! Vedd szivesen tőllem Erántad hódoló tiszteletemnek e' csekély zálogát. A' Tárgy' nagysága pótolja ki Nállad esméretim' hiányát. Könyörgök Előtted! hogy midőn Hazafiui tűzzel lángoló kebledbe bájos erővel varázslod öszve a' Haza' boldogságait, emlékezz

Digitized by Google

meg egyszer' smind néha arról is, a' mi régenten e' Hazát Naggyá tette; nékem pedig engedd meg, hogy Nagy-érdemű Személlyed' Kegyelmébe, bár mi csekély részben ezután is részesűlhessek.

alázatos tisztelő szolgád

Perger János.

Digitized by Google

Édes Hazám!

Hazafiui kötelességemnek ismét egy csekély adóját fizetemle, midőn tulajdon Mejj-képeddel szolgálok Néked jó Hazám! Engedj meg, ha némelly Nemesebb, 's kelemetesebb vonásaid abból ki maradtanak; mert hol az az ecset, melly illy Dicsőt voltaképpen letudna festeni? hol az iró-toll, melly minden kelemeidet le tudná irni? Igaz ugyan Édes Hazám! hogy nagy hirednek nevednek egy része, mellynél fogva hajdan más Nemzeteket nem csak Vitézi, hanem Tudományos tekintetben is Századokkal felűl múltál, leginkább akkor, midőn az egész Keresztény Világnak Védbástyáúl szolgáltál, a' bal sorsnak

Digitized by Google

kemény csapása által majd végképpen le tiportatott. De hidjed Jó Hazám! él még a' Magyarok' Istene; Kegyes Uralkodód' bölcs Kormánya alatt ismét egy remény súgárlik Feléd; Piroslik boldogságod' hajnala, 's Geniusod feletted lebegve ezt hirdeti: *„A' Nagy Nemzetnek ismét Nagygyá kell lenni!“*

Az Iró

Digitized by Google

I. RÉSZ.

I-ső Fejezet.

A' Scythákról, vagy is a' Szittya Felekezetbéli Népekről, 's azok közt a' Magyarokról is rövideden 's általjában.

A' Nagy Szittya Nemzet egy vólt a' legrégibb Nemzetek közűl a' Világon, 's ugyan azért nem csuda, ha még ennek eredeti, 's régibb Történeteit némelly részben máig is homály borítja, következésképpen az sem csuda, hogy a' Nagy Nemzet' dicső Maradékának a' Magyaroknak régibb Történeteibe szinte biztos lépésekkel haladni nem bátorkodunk. — Több számtalan mélly belátású Tudósok fáradoztak már a' Szittyák' 's Magyarok' Történeteinek felvilágosításában, 's azok között Hazai Irókat is valóban, nagy érdeműeket nem keveset számlálhatunk; a) Mind azáltal minden részre hajlás, 's hizelkedés nélkűl megkelletik vallanunk, hogy a' Magyar Nemzet' régi Történeteinek megvizsgálásában, senki még olly méllyen bele nem avatkozott, mint a' mi Nagy-érdemű, 's tiszteletre méltó Horvát Istvánunk, a' kinek

a) Ezek közé tartoznak *Pray*, *Katona*, *Desericius*, *Révay*, *Engel*, *Kovachich*. *Kollár*, *Fejér*, *Virág*, *Buday*, *Hevenessy*, *Kaprinay*, *Pálma* 's a' t.

Digitized by Google

leginkább köszönhetjük azt, hogy a' Magyart maga magával megesmértette b) 's a' kivel valóban, hogy Honnunk' egyik Szülöttje, 's érdemes Tagja, méltán kevélykedhetünk. Esmérd meg Nemes Nemzet! azon fáradhatatlan, 's ritka érdemü Hazafiban a' nagyot, szépet, érdemest, 's ápolgasd igyekezeteiben, ne hogy az ő elenyészte után az ő vas iszorgalma által már már pirúlni kezdő hajnalát Hazai Történeteinknek ismét komor fellegek borítsák. Követvén tehát azon tisztelt Hazánkfiának útmutatását, a' mennyire czélunkra tartozik, minthogy a' Magyar Előidőnek csak némelly kellemetes vonásaival kivántam a' Nemes Hazánakkedveskedni, a' Nagy Szittya Nemzetről, 's annak Felekezeteiről, 's fajjairól, csak igen rövideden ertekezek.

A' Tudósoknak nagyobb része a' Szittyákat eddig, Jáfet', Nóe' egyik fiának felekezetéhez tartozottaknak lenni tartotta, T.T. Horvát István Úr azomban Mojzes' Tanúbizonysága szerént, azokat Nóe' másik fiának Chámnak (Kám) felekezetéhez tartozandóknak lenni állítja, 's első Lakhelyeket Afrikának Nubia, 's Abissinia nevű Tartományjaiba, honnét Egyiptomot is gyakran meglátogatták, helyhezteti; c) mellyet erősíteni látszatik azon környülállás is, hogy a' Régiségek' bizonyitása szerént Afrika Khamnak esett kórmányja alá. d) A' Fejedelmek

---

b) Lásd a' tisztelt Irónknak e' következendő Munkáit; *Magyar Ország' Régi gyökeres Nemzetségeiről.* Pest. 1820. — *Rajzolatok a' Magyar Nemzet' legrégibb Történeteiből.* Pest. 1825. Továbbá lásd az 1821. Eszt. *Tud. Gyüjt.* III. *Kötet.* — 1828. Eszt. *Tud. Gyüt.* XII. *K.* — 1829. Eszt. *Tud. Gyüt.* VII. VIII. IX. *Köt.* ki adott Munkáit.

c) Lásd fellebb említett *Rajzolatokat a' Magyar Nemzet' legrégibb Történeteiből.* 12. lap.

d) Lásd *Thúróczy'* Krónikáját *in Script. rer. Hung.* Tyrnaviae 1765. P. I. p. 66.

Digitized by Google

által építtetett nagy Pyramisok, 's a' Senáár' mezején Núbiában Babillonia Városában épülni kezdett nagy Torony, terhére esvén a' Népnek, a' kivándorlásra okot adott, 's innét részszerént A'siába, részszerént a' Fekete Tengeren keresztül Europába által költöztek; a' holott is jóllehet a' Zsidó Nép által Mojzes', és Jó'sue' idejében igen nyomattattak, sőt a' természet' ajándékával bővölködő Kanáán földjéről is ki szoríttattak, utóbb mind az által vitézségek által a' fél Világot rettentő Birodalmakat állítottak magoknak; későbben azonban, az akkori időnek lelke azt hozván magával, hol egy, hol más felekezet, vagy hódoltató szándékból, vagy kéntelenségből, tovább tovább vándorolván, végre külömböző idő-szakassokban a' Jászok' (*Jaziges metanastae*), Hunnok' (*Kunok*), Avarok', 's Magyarok' nevezete alatt Pannoniába, e' mostani Hazába, 's annak Részeibe, melly a' nagy Szittya Nemzetnek vitézségéről olly híres nevezetes lett, megtelepedtek.

Külömben a' fent tisztelt Irónknak bizonyítása szerént a' nagy Szittya Nemzet már a' legrégibb, 's úgy szólván a' Históriákat felül muló idő ólta hét egymáshoz rokon felekezetekből állottak, a' minthogy az Ó Testamentomi bizonyságok is ide mutatnak, e) 's ide mutat Béla névtelen Jegyzőjének is *Hetumoger* nevezetje is. Mind a' hét felekezetnek pedig közönséges nevezetek a' régi setét századoktól ólta a' Scytha Görög név vólt, mellyet jóllehet némellyek a' Nyiltól, vagy is attól hogy Nyilazók vóltak, származtatják, f) mindazáltal a' szónak régi Görög értelmét tekintvén, azon nevezet inkább vasat, következésképpen *Vas*, az az: *Erőss Nemzetet* jelentett; g) a' honnét a' Régiségekben a' Szittya

e) Lásd a' *c* alatt említett könyv. 122 lap.
f) Lásd az 1820. *Tud. Gyüjt.* I. kötet 35. 36. lap.
g) Lásd az 1829. *Tud. Gyüjt.* VII. köt. 40. és 48. lap.

Digitized by Google

felekezetek néha *Baschgurdi* (Vas Kurd) névvel is fordúlnak elő. Későbbi közönséges nevezetjek vólt ismét azon felekezeteknek a' *Török* név, melly a' *Tarech* napkeleti szótól, melly *Vándort*, vagy *Pártost* jelent, származott, 's innét a' Törökökre Thraciabeliekre is könnyen reá esmérhetünk. A' mi tehát a' Szittya felekezeteket külön külön illeti: Különös felekezeteit tették a' tisztelt Irónk szerént a' nagy Szittya Nemzetnek a' *Magyar*, *Kun*, *Jász*, *Palócz*, *Székely*, *Úz*, és *Vál.* h) Az elsőbbi öt felekezetek máig is esmeretesek Hazánkban, a' két utóbbi felekezeteknek fel világosítását pedig várjuk azon tisztelt Tudósunktól. Mellyik vólt ezen hét felekezetek közűl a' Gyökér felekezet, kiktől a' többiek származtak? nem egészen bizonyos; a' tisztelt Irónk, mindazáltal a' Magyart tartja annak lenni. Az 1ső felekezetét tehát a' nagy Szittya Nemzetnek tették a' *Magyarok*, kik minthogy szántó vető Emberek vóltak *Moger*, vagy *Mager*, mintegy *Mag-eresztő*, néven fordúlnak elő a' régiségekben; innét mind magok, mind Hazájok, a' Régiektől más nyelven: *Hagri*, *Hagareni*, *Agareni*, *Scythae*, *Georgii*, *Georgia*, *Aretores*, *Aratores*, *Chorasmi*, *Agriani*, *Agrestes*, *Campestres*, *Campani*, *Samnites*, *Juhri*, *Juhriani*, *Angri*, *Angrivarii*, *Angria*, *Angaria*, *Angrivaria*, *Angland*, *Aengland*, *Urgi*, *Ongri*, *Ungri*, *Ongria* 's a' t. névvel nevezettek i). 2dik felekezetet tették a' *Kunok*, kik

---

h) Lásd az 1829. Eszt. *Tud. Gyüjt.* VII. köt. 3. 4. lap.

i) Lásd erre nézve a' c) alatt említett könyv' 8. és 49. lap. Ismét: *De Avitis Magyarorum Chunorum Jazonumque Sedibus et Initiis.* Budae 1830. pag. 4. — Ismét 1828. *Tud. Gyüjt.* XII. Köt. 103. 's köv. lap. — Ismét *Annal. Vet. Hun. et Hungar.* Vindobonae 1761. p. 295. et 394. 's a' t. — Ismét Philippi Cluverii *Introduct. in Universam Geographiam etc.* Guelferbyti 1686. p. 403.

Digitized by Google

minthogy Királyság, vagy is Fejedelemség alatt éltek, onnét vették a' Kun, Császári Ságí 's a' t. Magyar nevezetjeiket is; mert a' *Kun*, *Kon*, *Kán* szavak Fejedelem jelentéssel bírtak régenten; innét a' Magyar a' Hím nemből valót, mint fellebb való, 's uralkodó Nemet maig is *Kannak* nevezi, 's innét a' Régi Magyarok a' magok Fejedelmeket mind untalan *Kánnak*, vagy *Khágánnak* nevezték. Valamint tehát a' Magyarok, úgy a' Kunok is, ezen Nemzeti tulajdonoktól más Nemzetektől többféle neveket nyertek régenten, neveztettek pedig e' képpen: *Scythae*, *Basilii*, *Barselii Saccae*, (innét a' napkeletről származott *Sach* játéknak is nevezete) *Sagae*, *Sagi*, *Chananaei*, *Kazari*, *Chazari*, *Choni*, *Chuni*, *Chaones*, *Hunni*, *Cumani*, *Kymeni*, *Cimerii*, *Comeni*; ismét: *Akacziri*, *Al-Kazari*, *Kozari*, *Kosri*, *Gazari* 's a' t. k) 3dik Szittya felekezetet tették a' *Jászok*, kik minthogy az *Íjász*', vagy is a' nyilazás' mesterségét legelőször találták fel, 's azzal éltek a' hadakozásban is, Magyarúl *Íjászoknak*, vagy is később *Jászoknak* neveztettek; Innét más Nemzetekről régenten: *Hamoraei*, *Amorhaei*, *Joni*, *Panjoni*, *Toxotae*, *Toxandri*, *Jassi*, *Jassaei*, *Jasoni*, *Jazymitae*, *Jazvingi*, *Giazzi*, *Diazzi*, *Gyazi* (innét vagyon a' Gyász szónak is eredete, minthogy a' Jászok fekete ruhát viseltek) *Sagittarii*, *Jaculatores*, *Aconistae* 's a' t. l) Akadhatni azomban a' Jászoknak régibb Törvényeinkben *Philistaeus*, a' régi Iróknál pedig *Jaziges Metanastae* neveikre is, melly nevezetek alatt *ki költözött*, vagy is inkább *ki vándorlott*, következésképpen régi Magyarosan: *Pártos Jászt* kell érteni, az az: kik régi Hazájokból ki költöztek. És pedig a' *Philistaeus* szó

---

k) Lásd az i) alatt említett két elébbeni könyveket a' m. l.

l) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 9. lap. ismét az 1829. *Tud. Gyüjt.* VII. VIII. és IX. köt.

Digitized by Google

vette eredetét a' *Felas*, vagy *Felasi* Ethiopiai szótól, melyből minthogy a' Zsidóknak, 's Görögöknek betűjök nem vólt, származtak a' *Palasa*, *Phalasa*, *Pheleset*, *Pelas*, *Pelasgia*, *Allophilus* 's a' t. innét ismét: a' *Pelasteni*, *Palestini*, *Philisteni*, *Filistaei* 's a' t. nevezetek; m) melly nevezetekből a' régi *Philistaeus*, és *Palestina* nevezetekre, a' hová a' Szittya felekezetek a' Zsidó Nemzet által ki nyomattattak, szinte könnyen reá esmerhetünk. 4dik Szittya felekezetet tették a' *Székelyek*, kik minthogy a' vég helyeken laktak, 's *Lófejök*, 's Lovasok is voltak, onnét vették a' *Székely*, 's *Lófejü* Magyar nevezeteket is; innét más Nemzetektül *Hevaei*, *Scythae*, *Hyppomolgi*, *Hyppoboti*, *Nomades*, *Aequi*, *Equiculi*, *Aecani*, *Aeginetae*, *Marchi*, *Siculi*, *Szekelii* 's a' t. n) névvel ruháztattak fel. 5dik Szittya felekezetnek lenni tartatnak a' *Palóczok*, kik minthogy az ellenség' földjén gyakran prédáltak, onnét kapták nevezetjeiket is, 's hivattattak: *Hethaei*, *Scythae*, *Enareas*, *Laestrigones*, *Palowci*, *Planci*, *Planctae*, *Placius*, *Latrunculi* 's a' t. o) 6dik felekezetét tették a' Szittya Nemzetnek a' mint fellebb említettük, az Úzok, vagy Uzusok; minő felekezet vólt ez? minthogy Hazánkban ennek nyomára nem akadhatunk, meg nem határozhatom, úgy láttzik azomban, hogy a' fent tisztelt Irónk az *Usus*, vagy *Osus*, vagy is *Asus* folyó melléki Szittyákat értette az alatt, 's azt állítja, hogy Á'sia is ezen Szittya felekezettől vette ne-

---

m) Lásd a' c) alatt lévő könyv. 100.—114. lap. Ismét Pomponii Melae *de Orbis situ Libri tres.* Basileae, 1522. L. I. pag. 66.

n) Lásd a' c) alatt említett könyv' 9. lap. — Ismét egyeztesd Pomponii Melae *de Orbis situ etc.* L. II. pag. 98.

o) Lásd a' c) alatt említett könyv. 10. lap. — Ismét Joannis Cammertis Minoritani *in Julii Solni Enarrationes.* Basileae 1522. pag. 62.

Digitized by Google

vezetét, p) 's a' Zsidóktól *Jeb-Useusoknak* q) másoktól *Assaeusoknak* 's a' mint a' régi Irókból nyomaira akadhatni: *Oxusoknak*, *Oxisagae*, 's a' t. r) hivattattak, 7dik Szittya felekezetnek tartja lenni a' tisztelt Irónk a' *Vál* felekezetet, a' honnét alkalmasint az *Ost-Válok*, *West-Válok*, *Nahar-Válok* 's a' t. származnak. s)

Ezeken a' felekezeteken kívül vóltak még több Szittya felekezetek is, a' kik vagy valamelly tulajdonoktól, vagy Lakó helyektől, 's egyebektől vették nevezetjeket, de azok már mind az elő számlált felekezetektől származtak. Legnevezetesebb, 's legesmeretesebb felekezetek közé tartoztak pedig a' *Párthus Szittyák*, kik minthogy a' régi Szittya Hazából el költöztek, a' *Pártos* Magyar szótól vették nevezeteket is, 's nevezettek régenten e' képpen: *Parthi*, *Exules*, *Allophyli*, *Metanastae*, *Philistaei*. *Pelasgi*, *Alienigenae*, *Alienon* 's a' t. t) Továbbá a' *Peuce*, és *Pacinac*beli Szittya felekezetek, kik jóllehet nagyobb részint *Kúnok* vóltak, mind az által a' helytől, a' hol laktak, *Peucini*, *Piceni*, *Picentes*, *Picenati*, *Pici*, *Pezineigi*, *Pincinati*, *Pecenaci*, *Pincenates*, *Pacinakac*, *Pacinacitae* 's a' t. nevezettel fordúlnak elő a' régiségekben u). Ezeken kívül neveztettek még a' fentebb megnevezett Szittya felekezetek helyheztetésekhez, 's más egyéb minéműségekhez képpest többféle képpen, úgy mint: *Avari*, *Sabiri*, *Sabini*, *Sabarthocsphali*, *Burgundi*, *Ephtali-*

p) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 31. 32. lap.

q) Lásd a' c) alatt említett könyv' 123. lap.

r) Lásd Pomponius Melának m. k. 187. lap. Ismét Joannis Cammertis 's a' t. p. 287. 288.

s) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 38. lap.

t) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 10. lap.

u) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 11. lap. Ismét Annal. Vet. Hung. etc. pag. 324.

Digitized by Google

tae, Uturguri, Cuturguri, Getae, Massagetae, Daci, Bosphorii, Varchunitae, (Várkonyiak esméritek e' Helységtek' nevét?) *Marcomanni, Illuri, Sarmatae, Sarmaci, Britanni, Varaegi, Pagani,* (Gentiles) *Sassi, Curetes, Prutheni, Lithvani, Prussae, Prussi, Borussi, Rutheni, Barbari* (Palócz) *Gothi, Bisseni, Saraceni, Ismaelitae, Bastarnae, Thussagetae, Hemaxobii, Tauroscythae* 's a' t. v) de mind ezek, a' mint mondottuk, a' fellebb említett felekezetektől különböző felekezetet nem tettek, hanem azokból valók vóltak, egyedül a' több különbbféle Nemzetektől helyheztetésekhez, minéműségekhez, 's állapotjokhoz képpest, több különbféle nevezeteket nyertek. A' Szittya felekezetbéli Népeknek illy számtalan féle elneveztetések után tehát nem csuda, ha a' Történet-irók mind eddig a' bizonytalanságnak setétségébe tévelyegtek annyira, hogy még mostan sem tudunk abból ki lábolni, melly bizontalanságunkat neveli annak fel gondolása, hogy az említett több Szittya felekezeteknél, a' Szittya Magyar nyelvet, 's a' Nemzeti szokást mostanában hijába keressük; ámbár ha azt ismét meggondoljuk, hogy a' Prussusok, (kiket mostan Burkusoknak, helyesebben Burgusoknak nevezünk azért, minthogy ezektől nyomattatott el később a' régi Prussus Nemzet) több Irók szerént w) csak egy század' elfolyta előtt más nyelven, és a' mint a' tisztelt Tudósunk az 1829. *Tud. Gyüjt.* IX. kötetében mutatja, alkalmasint Magyar nyelven beszéltek; valamint szinte ha Cluverius szerént (*Introd. in*

---

v) Lásd az 1829. *Tud. Gyüjt.* VII. VIII. és IX. köt. Ismét *Pray Annal. Vet. Hung.* 's a' t. Ismét *Georgii Fehér, de avitis Magyarorum etc. Sedibus et Initiis*, Ismét Bonfinii *Decades* 's a' t. Ismét *Inn. Desericii, de Initiis ac Majoribus Hungarorum etc.* p. 48. —

w) Lásd Buday Esaiás *Közönséges Historia* 's a' t. Debreczenben 1805. II. R. 39. lap.

Digitized by Google

Univ. Geogr. p. 168.) azt is olvashatjuk, hogy a' régi Brittusok' nyelvét az Angolok irtották ki, 's ha azt tapasztaljuk, hogy a' Moldvai 's Oláh Országi Magyarainknak már nagyobb része, 's lassan lassan mindnyája, szemünk láttára elfogják felejteni Nemzeti nyelvöket, valóban olly különösnek nem tetszhetik az előttünk, hogy a' nagy Szittya nemzetnek annyi felekezetei, részszerént, az egymás között való végbetetlen visszálkodások miatt, resszerént a' meghódoltatás által, az időnek akkori Lelkéhez képpest, nemzetségeikkel eggyütt nyelvöket is elfelejtették. Adjunk tehát hálát a' Magyarok Istenének! ki e' maroknyi Szittya maradványnak hagyta azt a' dicsőséget, hogy azt, a' mit annyi századok homályba borítottak, 's úgy szólván semmivé tettek, ismét újj életre, 's újj virágzásba hozhatjuk; Áldjuk a' mi dicsőségesen uralkodó Fejedelmünket, 's Hazánknak némelly nagy érdemű Oszlopait, kik ezen szent kötelességünknek tellyesítésében bennünket a' lehetőségig segíteni, 's ápolgatni meg nem szünnek! igyekezzünk eggyesült erővel, 's mutassuk meg a' jövendő Kornak azt, hogy a' bal sors vas vesszeje alatt le roskadott nagy Nemzetet, e' maroknyi Unokái emelték ismét régi fényre, 's dicsőségre!! — Továbbá szükség tudni, hogy az említett Szittya felekezetek, mind öszve száznyoltz Nemzetségekből állottak, melly nemzetségi származás több régiségek' bizonyítása szerént a' Magyaroknál sem vólt esméretlen, 's az a' régi Oklevelekbe *Gens*, *Genus*, 's *Generatio* szavakkal fejeztetett ki, sőtt régi Iróink egyeránt bizonyítják, hogy a' Magyar Nemzet szinte száz nyóltz Nemzetségből állott légyen; x) ezt azomban nem úgy kell képzelni, mintha a' Magyarok' ki jövetelével, mind a' száz nyóltz Szittya Nemzetség ki vándorlott vólna, hanem hogy minden Nemzetségből vállalkoztak né-

x) Lásd Kéza' Krónikáját a' 35. lap.

Digitized by Google

hányan a' kivándorlásra, 's némelly ki-költözés' alkalmatosságával többen, máskor kevesebben. Azon százynyólcz Nemzetségekből állott tehát mind a' régi *Philistaeus*, mind a' *Parthus*, mind a' *Hunnus*, mind az *Avar* 's a' t. Nemzet, 's a' melly felekezetből legtöbben vóltak a' Kivándorlók között, attól nyerték nevezetjeket is, mint az Atilla Hunnusai, minthogy legtöbb Kúnok vóltak közöttök, *Kúnok*nak vagy *Hunnok*nak, nevezteték. Vóltak azomban a' Magyarok között ezeken kívül több idegen Nemzetségek is, kik dicsősségre való vágyásból Hazánkba költözvén, itten vitézségek', 's szolgálatjok' tekintetéből, Hazafiságot nyertek. Illyen hazai 's külföldi Nemzetségek közzül már többeket hozott világosságra a' mi fentebb is tisztelt TT. Horvát Istvánunk, y) 's ez után még némellyeket ki tapogatott T.T. Czech János Úr is; z) mellynél fogva lehet reményleni, hogy lassan lassan a' nagy Szittya Nemzet' százynyólcz Nemzetségeit rövid idő alatt ki tapogathatjuk. Megmagyarazván e' szerént a' nagy Szittya Nemzetnek többféle nevezetjeit, most már a' következendőkben a' nagy Szittya Országról, valamint szinte Magyar Országról fogunk szóllani *)

---

y) Lásd a' *Magyar Országi régi Gyökeres Nemzetségekről* írtt Könyvet.

z) Lásd az 1828. *Tud. Gyüjt.* V. K. 79. 's köv. lap. Egyezt. az 1829. *Tud. Gyüjt.* XII. K. 12. 's köv. lap.

*) Fő Tiszt. Fejér György Úr „*De. Avitis Magyarorum, ac Chunorum, Jasonumque Hungariae Accolarum sedibus et initiis*" Czimü munkájában, a' Szittya felekezetbéli népeknek ezen fejezetben elő adott régi eredetére, 's eredetiképpen annyi felekezetekre való fel osztásában meg nem egyezik, sőt annak, következtében Prayt e' részben (Lásd *Dissert. Hist. Crit. in Annal. Veter. Hun.* 's a' t. Vind. 1785. pag. 121. et seq.) nyilván ellene mond. Nékem ugyan részemről sokkal csekéllyebb jártosságom vagyon a' Régiségekben, 's az ahoz

Digitized by Google

tartozó Tudományokban, mintsem én a' tisztelt Urnak bé tapasztalásával, 's valóban mély tudományával megmérkőzhetnék; vagy pedig hogy a' tisztelt Úrnak állításait annak rendi szerént meg czáfolhatnám; de különben, a' szükséges dolgoknak is, mellyekből arra nézve valamelly tudományt merithetnék, híjjával vagyok, egyedúl a' mennyire csekély belátásom, 's tapasztalásom engedi, a' tisztelt Úr által elő adattakra csak némelly észre vételeimet kivántam elő adni.

A' tisztelt Szerzőnek állítása tehát általjában ezt foglalja magában: hogy különös Rokonfelekezetet egyedúl a' Magyarok és Kunok tettek, mivel a' többiek, mint a' Jászok, Székelyek nem külön felekezetet, hanem csak a' Hazában keletben vólt Hivatalt, vagy is inkább szolgálatot tettek, mint p. o. régenten a' Királyi Udvarnikok, 's a' később időkben a' Hajdúk, és Huszárok 's a' t. és ez annyival is inkább igaz, mivel vagyon ayoma annak is, hogy Királyaink a' később időkben is tettek nyilasokat vagy is Jászokat; — a' *Philistaeusoknak* 's *Jaziges Metanastae* népeknek Magyar eredeteket pedig senki nem mutatta meg eddig nőt; a' régi Törvényekbe 's Oklevelekbe bé csúszot Philistaeus és Siculus nevek is csak hamis nevezetjei a' Magyar Országi Jászoknak, 's Székelyeknek, 's éppen ollyan mint a' Magyar Országi Oroszoknak *Ruthenus* Deák nevezetjek, holott Párizpápai Szó-Tára szerént is az *Oros* név alatt régenten külömben is a' *Királyi Kapusok* vagy is *Aítónállók* (Custodes portae Aulae Regiae) értetődtek, egyedúl tehát a' nevezetből valamit származtatni vagy következtetni, kétséges dolog; a' midőn külömben is a' Jaziges Metanastae népek' régi Városainak nevezetje Magyarságót éppen nem mutat, sőtt némelly Oklevelek szerént az is világos, hogy a' Byssenusok is, kik Jászok nem vóltak, tartoztak a' Táborba Nyilasokat, vagy is *Sagittariusokat* küldeni; a' Székelyek pedig szinte egyedúl Határőrző Katonák vóltak, a' minthogy azoknak az Ország határszélein több nyomaira is akadhatni, 's Tímon szerént azok régenten nem is *Székelyeknek*, hanem *Székelioknek*, melly annyit tész mint *Székállo*, neveztettek.

Ez tehát a' tisztelt Szerző állításának veleje, mellyre csekély észrevételeim ezek:

Digitized by Google

Ismör. Minekutánna Törvényeinkben 's régi Okleveleinkben a' Jászok felváltva *Philistaeusoknak*, *Jassenseknek*, *Jasigeseknek*; a' Székelyek pedig ezeken kivül már Béla' névtelen Jegyzője általis *Siculusoknak* neveztettek, mind addig állani kell azon állításnak; hogy a' Philistaeusok, Jassok, 's Jázigesek; Jászok, a' Siculusok pedig Székelyek vóltak, míglen azon neveseteknek más értelmét a' Tudós Szerző nem adhatja, annyival inkább, mivel a' Tudós Szerző azt, hogy a' regiségekben elő fordúló *Philistaei*, *Jassi*, *Jasiges* és *Siculi* nevezetek hamis nevek lennének, csak állítja, de nem próbálja.

2szor. Hogy a' régi Jasiges Metanastae népek' Várossainak e' következendő Deák nevezetjeik *Iscenum*, *Gormanum*, *Arbieta*, *Trisium*, *Parca Candanum*, *Pessium* 's a' t. meg nem eggyeznek a' mái Jász Városoknak nevezetjeivel, abból a' Nemzetnek különbféleségére következést húzni nem lehet; mivel jóllehet a' régi Dákusokat több Irók Szittya felekezeteknek lenni állítják, 's talán ezt maga a' tudós Szerző sem tagadja, még is azoknak régi Várossaik' *dana* és *dava* végezeteiről mint *Corsidana*, *Petrodana*, *Sandana*, *Singidana* 's a' t. ki mondaná azt, hogy ott valaha Szittyák laktak légyen; úgy szinte több Oláh és Tóth nevű Vármegyék, Városok, Faluk vagynak mostan is Magyar Országban, mellyeket régenten Magyarok laktak, sőt némellyiket azok közzül máig is Magyarok lakják, még is, ki következtethetné azt azoknak nevezetjeiből, hogy az ott lakók Magyarok nem vóltak légyen? hát a' régi Pacinaciták, Hunnusok, 's Avarok után, kiket a' Szerző Magyaroknak lenni szinte nem tagad, maradtak e' olly igen sok Magyar nevű Városok, Helységek, mellyekből azoknak Nemzetiségekre nézve világos ítéletet lehetne hozni? Hozzá jövén ehez az is, hogy a' fentebb nevezett Városok' nevei későbben elrontva is írattathattak, sőt a' Deák ki mondás által azoknak értelmek is elromolhatott, mint a' *Győr*, vagy *Jór* Magyar szó elrontatott a' *Jaurinum* Deák ki mondás által, 's a' t. következésképpen elvévén azon Városok' nevezetjeiből a' Deák végezeteket illy formán: *Isen*, *Gorma*, *Triss*, *Parka*, *Kanda* (Canda) ki ki láthaja, hogy azok olly igen a' Magyar kimondással nem ellenkeznek; hát ha még azt fel gondoljuk, hogy a' Jasigeseknek, 's Jóneseknek nevezett népeknek vólt *Apaturia*

Digitized by Google

Városok, 's *Apaturia* Innepeik is (Lásd 1829. *Tud. Gyüjt.* VII. k. 44. lap.

3szor. Azért hogy később, midőn már a' Polgári Alkotmány némelly részben változást szenvedett; tétettek Királyi Privilegiumok által Jászokká némellyek, valamint szinte, hogy felmentettek némellyek a' Jász, és Székely kötelesség alól, azért nem lehet azt következtetni, hogy a' Jászság 's Székelység, szinte mint a' Hajdúság, 's Huszárság a' később időnek szüleménye vólt légyen, rész szerént azért; mivel a' később időkben több ollyan Privilegiumok is adattak ki, mellyek a' Magyar Polgári Alkotmánnyal némü részben ellenkezésben vóltak, mint tudniillik: midőn a' régi Királyok némellyeket a' Vár' Fő-Ispányának Bírósága alól fel szabadítottak, vagy midőn némelly Jövevényeknek nem katonáskodás, hanem pénz fizetés' terhe alatt adattak földek 's a' t. részszerént ismét azért, mivel a' Hajdúságnak, 's Huszárságnak későbbi születése előttünk világos, de nem egyszersmind a' Jászság, 's Székelység.

4szer. Hogy a' Byssenusok közt Sagittariusok lettek vólna, az a' Tudós Szerző által fel hozott Diplomában (Lásd *Codex Dipl.* T. III. V. 1. pag. 362. Anni 1222.) egy szóval sem mondatik, következésképpen a' reá épített dolog sem áll meg.

5ször. Az, hogy a' Székelyek netalán *Székelieknek*, vagy *Székállóknak*, neveztettek, a' dolgot nem rontja, mivel as alatt is csak azt lehet érteni, hogy azok a' Szék előtt, vagy elején, vagy is inkább az Ország' szélein vóltak légyen, valamint az sem rontja sőt erősíti a' dolgot, hogy az Országnak más részeiben is találtattak Székelyek, mivel a' Székelyek az Ország' határán nem csak egy, hanem több helyen is feküdtek.

6szor. Azon észre vételére a' tisztelt Szerzőnek, hogy a' Magyar Országi Oroszok hibásan hívattatnak deákúl Ruthenusoknak azért, mivel Párispápai' Dictionariuma szerént ezen szó „*Oroz*" Ajtonállót, vagy is Janitort tett régenten, következésképpen azok nem is vóltak valóságos Oroszok, vagy is Ruthenusok, hanem Királyi Udvari Emberek, mint az Udvarnikok; csak az az észre vételem vagyon, hogy az „*Oroz*" szó alatt az Isten' tíz parancsolatja szerént Tolvajt, vagy is inkább helyesebben Rablót is, lehet érteni,

Digitized by Google

következésképpen kérdés, hogy az Oroszok nem Palóczok é? a' midőn különben is a' Palócz a' prédálástól és ragadozásoktól nyerte nevezetét is, 's a' Történet irók után az is bizonyos, hogy a' mostani Orosz Országban is laktak Palóczok. de különben az Oroszokat nálunk nemis Orozoknak, hanem Oroszoknak nevezzük, melly ez elébbenitől különbözik.

Ezek tehát a' tisztelt Tudós Szerző Urnak előadására való csekély észrevételeim, mellyek ha valóban csekélyek is, mindazáltal azokból még is némünéműképp' által láthatni, hogy a' Tudós Szerző Úrnak előadásai nem olly bizonyos, 's csalhatatlan talpkövön épültek, hogy azok, a' Szittya felekezetekről ezen fejezetben elő adattakat elronthatnak; Hiszem, találkozik nem sokára ollyan Hazafi, ki mind ezeket kellő világosságra fogja hozni.

II. Fejezet.

Scythiáról, 's Magyar Országról, 's azoknak régi kiterjedésekről.

A' nagy Szittya népnek régi Birodalmát, minekutánna a' Szittya felekezetek olly sok féle nevezeteket nyertek régenten, 's ennél fogva több 's különbféle Nemzeteknek is tartattak, meghatározni igen nehéz, annyival is inkább: mivel a' régi Irók is homályosan, 's igen határozatlanúl emlékeznek a' felől; ha azomban a' régi Maradványokban olvashàtjuk azt, hogy a' Pártos Szittya Nemzet, úgy szólván, az egész napkeletet, 's mintegy huszonkét Országokat hatalma alá hódított; a) valamint szinte midőn azt olvassuk, hogy a' nagy Szittya Nemzet egész A'sián, 's egy nagy részén Európának uralkodott; b) és ismét ha azt olvassuk, hogy az Egiptom melléki Szittyák Görög Országot, midőn még az bölcső-

a) Bonfinii *Decadea rerum Hungar.* Lipsiae 1771. pag. 31.
b) Lásd Bonfinius' m. k. l.

Digitized by Google

jében volt, elfoglalván, azon híres Görög Országnak is első Szerzői vóltak,. c) jóllehet utóbb a' Görög Alatt valók által meggyőzettetvén, Nemzetiségekkel eggyütt nyelvöket is elvesztették; d) 's végre ha azt olvassuk, hogy Olasz Országnak is, melly a' Szittyáktól vette nevezetét e), midőn pedig a' Rómaiak a' Világ előtt esmeretlenek vóltak, a' Szittya felekezetbéli Népek mint a' Siculusok, Pelasgusok, Parthusok, Sabinusok, (kik a' Római Birodalmat a' Latinusokkal egyetemben alkották) Georgiaiak, Aratoresek, Peonesek, Laestrigonesek 's a' t. vóltak legrégibb Lakóssai, képzelni lehet minő lehetett régenten a' nagy Szittya Nemzetnek roppant ki terjedése, és birodalma. Vólt azomban ezeken kivül még más birodalom is, mellyet a' régiek tulajdonképpen Scytthiá-

---

c) Hogy Görög Országban, legelőször a' Phaeniciai, 's Egiptomi Coloniák, a' honnét a' Szittya felekezetek legelőször ki származtak, uralkodtak légyen, arra több bizonyságaink vagynak. Lásd *Anacharsis Utazását Görög Országba* Kolosvárott 1820. I. K. 1. és 2. lap. Egyezt. a' *régi Gyökeres Magyar Nemzete.* a' 25. lapon. Valamint Herodotust is Lib. IX. Francof. 1620. pag. 22. 23. a' ki kétféle Nemzetekről emlékezék Görög Országban, t. i. *Hellenusokról*, kik Görögök; és *Pelasgusokról*, kik, a' mint az előbbi Fejezetben láttuk, Partos Szittyák vóltak.

d) Hogy a' *Pelasgus Szittyák* először a' Görögöktől különböző nyelven, és pedig *Barbarus* az ax: az Europaiak mondása szerént idegen, vagyis Szittya nyelven beszéltek légyen, azt a' c) alatt említett Herodotus a' mondott lapon eléggé, sőt világosan bizonyitja.

e) Minekutánna az előbbeni Fejezetben emlékeztünk arról, hogy A'sia is a' Szittya Felekezetektől nyerte az Asus, vagy A'sia nevét, innét Olasz Országnál is Magyar nevét könnyen ki találhatjuk, melly nem egyebet tesz, mint *All-Asus* vagyis *All-As* (Ol-asz) Ország; a' minthogy a' régi Oklevelekben az *All* helyett *Oll* nevezetet találni nem ritkaság, 's régenten A'sia is kétféle volt, tudniillik *Kissebb* 's *Nagyobb.*

Digitized by Google

nak neveztek', 's a' mellyről a' régi Irók olly sok mesét beszélnek. Ezen Scythiát Ptolemaeus legrégibb Geographus két felé osztja, tudniillik: az Imaus hegyeken belől, és ismét azokon kivűl valóra. Az azon belől való Szittya Országot napnyúgotról határozta úgymond: az Asiai Sarmaták' földje, melly a' Tanais, és Rha (Volga) folyók által kerittetik; Éjszakról az esméretlen föld (t. i. Tabni Promontorium, és az Aniani, most Uriai Tengeri Zug) melly Asiának Éjszakkeleti részét Amérika' Éjszaknyugoti részétől elválasztja; Napkeletről az Imausi hegyek; Dél és egyszer'smind kelet felől is határozták a' Sacák' (Kun) Sogdiának, és Margianák földje egész a' Hyrkaniai, vagy is Kaspiumi Tengerbe folyó Oxus víz torkolatjáig, és onnét a' Hyrkániai Tengernek egy része egész a' Rha (Volga) vizéig. Az Imausi hegyeken kivűl való Ország pedig egy felől végződik belső Szittya Ország, és a' Sacák' (Kunok) földje által, mindenütt a' hegyek' kerületiben Éjszaknak; Éjszakról pedig határozza a' fellebb említett esméretlen föld; keletről Serica Tartománya, mellyet a' Seres nevű Szittya népek lakták, a' napkeleti közönséges vagy is Oceán Tenger mellett; Délről pedig Indiának egy része, melly a' Gangegesen túl vagyon f). Cluverius régi Geographus ismét azt állítja, hogy a' nagy Szittya Ország Alsó Mesiától Ásián keresztűl egész a' fellebb említett Tabni Promontoriumig, 's az Auiani Tengeri Zugig, mellynek hosszasága ezer egynehány Szélessége pedig hatvan egynehány német mértföldet tészen, ki terjedett légyen g). Különben az Irók közönségesen Scythiát két felé osztják, tudniillik; Európai, 's Asiai Scythiára; az Európai Szittya Országot több Iróknak útmutatása szerént napkeletről határozták a' Tanais vize, és a' fekete Tenger, vagy is

f) *Geographiae* L. VII. Cap. XIV.

g) *Introduct. in Universam Geographiam*, pag. 407.

Digitized by Google

Pontus Euxinus; Délfelől a' Duna vize; Nyúgotról Német Ország, és a' Visztula folyója; Éjszak felől pedig a' Visztula Folyótól Lithvánián keresztül a' Dnieper, vagy is Boristhenes vize, melly szinte a' fekete Tengerbe szakad; következésképpen az Európai Szittya Ország magában foglalta Bessarábiát, Moldovát, Oláh Országnak, Bulgáriának, 's Serviának egy részét, egész Erdély Országot, Magyar Országnak a' Duna folyója által választott Napkeleti nagyobb részét. Az Ásiai Szittya Országot ismét, mellybe a' Ptolemaeus által le írt Szittya Ország is feltaláltatik, határozta régenten Napnyúgot felől Európa határa, vagy is a' Tanais vize, 's a' fekete Tenger; Ejszakról a' nagy Jeges vagy is Scythiai Tenger, egész az Aniani Tengeri Zugig, vagy is a' Tabin Promontoriumig; Keletről a' közönséges Tenger, vagy is az Oceán; és Délről a' Sinaiak (China) Birodalma ismét a' fekete Tengerig; melly magában foglalta a' kis, és nagy Tatár Országokat, az Ásiai Orosz Országoky a' nagy Mogol Birodalmat, 's Persiának egy részét. — Ezen nagy ki terjedésű határok közül jöttek tehát ki időről időre sok Szittya felekezetek, 's ezek között a' fél Világot rettentő hires Hunnus (Kúnok) Avar, és Magyar Szittyák, e' mostani Hazába, melly mostan Magyar Országnak neveztetik. Ezen Magyar Országnak egy része régi Lakossaitól, a' Görögök, 's Rómaiak által a' legrégibb időben *Paeoniának*, 's *Pannoniának*, melly az előbbeni Fejezetben mondottak szerént *Jász Országot* jelentett, neveztetett; a' mint hogy vagyon is nyoma a' régiségekben, hogy ezen Hazát a' legrégibb időben is *Jaziges Metanastae* nevű népek, melly pártos vagy kivándorlott Jászt tészen, lakták légyen. A' honnét kiki által láthatja, melly igazságtalanok azok a' Tótok, kik azzal kérkedni nem átallanak, hogy ezen Hazának legrégibb Lakossai a' Tótok vóltak légyen, holott a' mint láttuk ezen Haza a' legrégibb időtől fogva folyvást, a' Szittya

Digitized by Google

Felekezetbéli népeket esmérte Hóditójának. Egyéberánt a' mi e' mostani Magyar Országnak régi ki terjedését, a' Magyarok' idejövetelétől fogva illeti: az régenten sokkal nagyobb ki terjedésű vólt mint mostanában, 's az elsőbbi Magyar Királyok' uralkodása alatt az egész Magyar Birodalom egyedül az egy Magyar Haza' nevezete alatt foglaltatott, a' minthogy régibb Királyaink egész Kálmán Király' Uralkodásáig az egy *Ungarorum*, 's *Hungarorum*, *Ungariae* vagy *Hungariae* Czimmel meg is elégedtek, 's tudtomra csak Kálmán Király kezdette legelőször a' Dalmát, 's Horváth Országi nevezeteket Királyi Czímjéhez kapcsolni; h) A' következendő Királyok azomban több más Országoknak, mint Magyar Országhoz kapcsolt Részeknek nevezetjeivel többesítették Czímjeiket. Igy Vak Béla Király Rámát, vagy is Bosnyák Országot; III. Béla és II. András Galliciát; (régenten Galacia 's Halacia) ugyan csak II. András Lodoméria; Imre Király (1203) Serviát, melly néha Rasciának is neveztetett, 's Bulgáriát; (régenten Volgaria is) IV. Béla Király pedig Cumániát, vagy is Kun Országot, mellyet most Moldova 's Oláh Országok teszik, 's régenten Magyarúl Havas Al- 's Fel- Földnek is hivattatott, mint annyi Magyar Országhoz tartozó Tartományoknak nevezetjeit, kapcsolták Királyi Czímjeikhez; a' Sclavoniae Czím pedig csak I-ső Mátyás' idejében nyert helyet a' Királyi Czímek között. Összeséggel e' szerént régenten az Anya Országgal együtt tíz Országokból állott a' Magyar haza, a' minthogy a' Magyar Királyoknak megkoronáztatások' alkalmatosságával most is szokásban vagyon tíz Zászlókat, mint annyi meghódolt Tartományokat jelentő diadalmi Czímert, 's szerzeményt a' Király előtt hordani. A' mi

h) A' *Ráma* nevezet elő jön ugyan már Kálmán Királynak egy 1103. Oklevelében, de még ennél több Oklevél nem találtatott, mellyben a' nevezett Király azt használta volna, ugyan azért azon egy Oklevél rendszabásúl nem szolgálhat.

Digitized by Google

tehát Magyar Országnak régi ki terjedését illeti, annak Határai ezek voltak, ugymint: Délfelől kezdvén a' Görög birodalom, vagy is az úgy nevezett *Porta Bazilea*, mellyet Béla névtelen Jegyzője *Porta Vacyl*nak nevez; i) onnét Nyúgotfelé az Adriai Tenger, vagy is annak a' szélén lévő Spalatro Várossa, melly ugyan azon névtelen Jegyzőnél *Spalatina* névvel említetik; k) onnét ismét Éjszaknak fordulván, 's befoglalván Carinthiát, Carnioliát az Austriában lévő Ens vizének torkolatja; l) a' holott is azon névtelen Jegyző' szavai szerént Zoltán Magyar Vezér' engedelméből az Álmos Vezérrel bé jött Bissenusok a' Német héütések ellen erős Várat épitettek; m) innét a' Duna' mentiben Napkeletre tartván, Morva vizének a' Dunába szakadása, a' mellynek mentében ismét Éjszak felé tartottak la' határok; onnét ismét a' Karpát hegyének éjszaki oldalai, mellyektől ismét Keletfelé a' Székely földnek havassai, 's az Olt vizének Dunába szakadása, a' holott is a' Dunán által kelvén, a' legelébb megnevezett Görög Birodalomig terjedtek Magyar Országnak régi határai; mellyekből kiki által láthatja, melly kiterjedett volt légyen valaha Magyar Ország. Azt tartják azonban, hogy I. Mátyás Király' idejében Magyar Hazánk legkiterjedtebb volt, mivel akkor Heltai Gáspár' Kronikája szerént is, Magyar Országnak határait tették: Délfelől az Olasz, vagyis Ádriai tenger, Éjszakról a' Lengyeltenger, Keletfelől a' Pontus Euxinus, vagyis a' fekete Tenger, Nyugotfelől pedig Sváb, vagy is inkább

---

i) Lásd Schvandnernál *in Scriptoribus rerum Hung.* Tyrnaviae 1765. pag. 59.

k) Ugyan a' most mondott könyvben pag. 59.

l) Hogy az Ens Vize nem volt esméretlen határ a' Magyaroknál, bizonyítja azt a' köznépnél máig is fenn lévő mesék' kezdete „*hol volt, holnem volt még az Operenczián is túl volt*" itt az *Operentzia* alatt az *Ober - Ens* Német nevezetet kelletik érteni.

m) Lásd a' d) alatt említett könyvet az 59. lap.

Digitized by Google

Német Ország, és ezen állitás anyival inkább hihetőbb, mivel Mátyás Király idejében a' fentebb említett Tartományokon kivűl, Austria, Stiria, Silesia, 's Lusatia Tartományok is a' Magyar Koronához tartoztak n).

III. Fejezet.

A' Szittya felekezetbeli Népeknek, és azok közt a' Magyaroknak is régi Vallásaikról.

Több Iróknak közönséges vélekedések szerént a' Szittyák Vallásaikra nézve Napimádók voltak, 's azt mint Égi tüzet Isten gyanánt imádták, 's ezért a' Régiektől *Titaneseknek* is neveztettek. a) Némellyek azonban azt tartják, hogy valamint a' régi Szittyák, úgy a' Magyarok is jóllehet a' tüzet, következésképpen a' napot is, a' levegőt, és a' földet tisztelték, mindazáltal Isten gyanánt egyedűl azt a' Valóságot, ki a' Világot teremtette, imádták. b) Mások ismét azt állitják, hogy a' régi Szittyák a' Napot egyedűl Isten' képének lenni tartották, 's abban kivánták az Istent képzeletekben megtestesíteni, de azonban az Istent halhatatlan valóságnak lenni hitték, 's azt hivták *Knep*nek, melly másképp helyesebben annyit tesz mint *Knap*, vagy is *Kánap*, az az: a' Királyoknak Apja. c) Mindezekből ki ki általláthatja, hogy régi

n) Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* III. R. 21.—22. lap.

a) Lásd *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történetiből* 13. lap. Danielis Cornides *Commentatio de Religione Veterum Hungarorum* Viennae 1791. p. 23. *Pray Annal. Vet. Hung.* 's a' t. pag. 15.

b) Cornides most említett könyvének 19. 's 20. lapjain Theophylactusnak ezen szavait hozza fel: „*Turcae* (az az a' Magyarok) *admodum stolide ignem colunt, aëremque, et aquam venerantur, telluri hymnos concinant; adorant autem tantummodo, et Deum nuncupant, qui hanc rerum Universitatem aedificavit.*" 's a' t.

c) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 24. lapon.

Digitized by Google

Eleinknek még 'a' setét századokban is józanabb, 's szelidebb Philosophiájok volt, mint sok más Nemzeteknek, kik Isten gyanánt borjút vagy más állatokat, Faragotképeket 's Bálványokat imádtak. Az Istennek vagy is Isten' képének tartott, 's képzelt, Nap' vagy tűz' imádásából származtatják némellyek a' Fő-valóságnak *Isten* Magyar nevezetét is, és pedig ezen szótól *Eschta*, melly Chaldaeus nyelven tüzet jelent, a' honnét a' Görögök az örök tüzet vagy is mécset *Εστια* vagy *Εστην* vagy *Ιστην* szavakkal fejezték ki; a' mi több a' régi Persák az Istent magok nyelvén *Iisdan*nak vagy *Iistan*nak nevezték. d) Minekutánna azonban a' Szittya Nemzetnek több felekezetei egymástól elszakadván a' Világnak különbbféle részeiben megtelepedtek volna, tulajdon régi vallásaikat többnyire elhagyván, a' szomszéd Nemzeteknek vallásaikat vették be. Igy bevették némelly Szittya felekezetek a' romlott Zsidó vallást, 's más Nemzetektől *Agarenusoknak*, *Saracenusoknak*, 's *Ismaélitáknak* neveztettek, e) 's ezeket az ujjabb időkben közönségesen Zsidó Nemzetségből valóknak lenni hitték, holott több régiségek szóllanak azoknak Magyar Nemzetiségekről, f) sőt régi Törvényeink is megkülömböztetik azokat a' Zsidó felekezetektől g). Úgy szinte a' Görög 's Római Birodalomban, vagy azok mellett lakó Szittya felekezetek a' Görög, 's Római Pogány vallással cserélték fel a' magokét; a' Török Szittya felekezetek pedig az Osmánok által

d) Lásd Cornídesnek fellebb említett munkáját a' 23. lapon. Ismét Fő Tiszt. Budai Esaiásnak *közönséges Históriáját* Debreczenben 1805. II. R. 84. lap.

e) Lásd *Tudom. Gyüjt.* 1828. XII. köt. 103—126. lap. *Palma Notitia rerum Hung.* Tyrnaviae 1775. pag. 37. *Pray Annal. vet. Hung.* pag. 358.

f) Lásd az e) alatt említett könyveket. Ismét *Codex Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 426. 433.

g) Egyezt. Sz. László I. T. K. 9. 10. és Kálmán I. T. K. 46. 47. és 48. Fejez.

Digitized by Google

való lenyomattatások után a' Mahumet vallásának követői lettek, mellyet Nemzetiségek' elvesztével máig is követnek. Mind ezen környülállásokból, mind pedig a' következendőkből. némelly Irók arra a' vélekedésre jöttek, hogy a' Magyarok, minek előtte a' Kereszténységre tértek volna, Bálványimádók voltak légyen, 's állításokat részszerént Sz. László Törvényeiben h) holottis a' kutaknál, élőfák alatt, 's Temető helyeknél (Lapides) való áldozat tiltatik; részszerént ismét azon régi szokásban, melly szerént szokás volt régenten a' Magyaroknál menyegző alkalmával Jegyesseiknek bizonyos érczből öntött ember, vagy marha formát küldeni, 's azt nyakokban hordani i) gyökereztetik. Ezen állitást azonban megerőtlenîti azon környülállás, hogy azon áldozat-tételeket Kollár a' külső Nemzetektől költsönözötteknek lenni állítja k) T.T. Horvát István Úr pedig a' *Lapides* szó alatt a' Magyaroknak Temető helyeiket érti, a' holott is a' Magyarok elhunyt Ősseiknek tisztelkedtek; l) hozzá jövén ehez az is, hogy a' Kereszténységnél máig is szokásban vagyon a' Szent Kutaknál, 's az Erdőkben lévő csudálatos képeknél való tiszteletkedés, a' nélkül, hogy ezt bálvány imádásra lehetne magyarázni. A' mi pedig az érczből öntött míveket illeti: arra nézve szükség meg-

---

h) Lásd Sz. László I. T. K. 22. Fejez.

i) Lásd Cornides fellebb említett könyvének 31. 32. lapját, a' hol a' többi közt Paris Papai után (*Artis Haeraldicae* Cap. XII. pag. 125.) ezeket olvashatni: „*Hungaris Veteribus fuit in more ut Sponsus suae Dilectae idolum alicujus Dei argenteum donaret, in signum contracti matrimonii; similiter et Sponsa sibi copulando Sponso: hoc appensum gestarunt semper, quamdiu uterque viveret.*“

k) Kollár *de Origine et usu perpetuo Potestatis Legislatoriae circa Sacra Apostolicorum Regum Hungariae.* Vindobonae 1764. pag. 77—79.

l) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 43. lapon.

Digitized by Google

jegyezni hogy, a' Magyaroknál kivált a' gazdagabbaknál csak nem olly igen régen is szokásban volt holmi aranyaikat, 's ezüstjeiket külőnb különbféle formákba öntetni, mellyeket arany marháknak neveztek, ha tehát szokásban volt is a' Magyaroknál régenten, a' mostani Gyürüváltás helyett vagy a' mellett, is Menyegző alkalmával egymásnak a' féle drágaságokat adni, 's azokat emlékezetnek okáért magoknál hordani, azért azt nem lehet arra magyarázni, hogy azokat imádták volna; annyival inkább, mivel azt eddig világossan még egy régi Iró sem bizonyitja, és különben is azon régi zürzavaros időben a' drágaságokat nyakban hordozni biztossabb volt, mint azokat valamelly Ellenségnek martalékjává hagyni. Egyéberánt szokásban volt a' Magyaroknál az Istennek szép lovakból áldozatokat tenni, 's midőn az Istenhez folyamodtak, annak nevét háromszorosan említeni, melly Nemzetünknél mai napig is szokásban vagyon, m) de a' melly szokásokból a' Bálvány imádásra nézve világos következtetést szinte nem lehet vonni. Továbbá a' mi a' Szittya felekezeteknél 's a' Magyaroknál a' Keresztény vallásnak kezdetét illeti: annak idejét *Zozomenus*, és ez után *Hanfizius* a' 397dik Esztendőre határozzák, 's azt állitják, hogy abban az időben az Atilla Hunnusai, vagy is Kunjai közül a' Keresztény hitet többen fel vették légyen; n) az Avar Szittya felekezetek pedig, — kik még Károly Császár 's ennek fia Pipini által lett elpusztittatá sok után megmaradhattak, 796dik esztendő után a' nyolczadik századnak vége felé lettek kereszténykké o) a' Magyarok ismét Geiza Vezér, és Sz. István Király alatt esmerték meg az igaz hitet, mind az által még akkor sem mind-

m) Lásd Thurocy *Chronica Hungarorum in scriptoribus rerum Hung.* pag. 133.

n) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 86.

o) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 179. 's köv.

Digitized by Google

nyáján, mivel még a' későbbi Királyok alatt is a' Magyarok Pogány vallásának több nyomaira akadhatni. p) Ezen kivül a' Keresztény vallásnak nyomára találhatni még több Szittya felekezeteknél is: Így az Atilla Kunjai' maradékainak tartott Uturgurok Királya Gordás nevű, Konstantinápolyban 516ban megkereszteltetvén, midőn a' Népei közé a' Keresztény hitet bé akarta volna vinni, tulajdon Népe által megölettetett: q) Úgy szinte arrol is vagyon az Iróknál emlékezet, hogy a' fekete Tenger melléki Georgianusok, kik a' mint az I-ső Fejezetben láttuk, Magyar felekezetek voltak, Nagy Konstantin' idejében; a' Kaspiumi tenger mellett lévő Chazarok, vagy is Kunok pedig 848dik esztendőben lettek Keresztényekké. r) Különben voltak a' Szittya felekezetek közt ollyanok is, kik jól lehet a' Keresztény hitet még igen korán fel vették, mindazáltal nem voltak mindnyájan a' Római Katholika hitnek követői, hanem némellyek azok közül a' Görög vallásnak tömjéneztek, s) 's ugyan ezt állította a' Magyarokra nézve Schvarcz Gódefrid is, hogy t. i. a' Magyarok minek előtte a' Katholika vallást bé vették, már jóval az előtt a' Napkeleti Görög vallásnak követői lettek volna, t) mellyet

p) Lásd Sz. László I. T. K. 22. Cz. Ismét Virág *Magyar Századok* Budán 1808. 1. Köt. 475—476. lap.

q) Lásd *Tud. Gyüjt.* 1822. VI. Köt. 15. 16. lap. Ismét Szekér Alojsius *Magyarok Eredete*, Pesten 1808. 91. lap.

r) Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 308. Ismét Buday Esaiás *közönséges Históriája.* 67. 68. lap.

s) Lásd *Supplem. Annalector. Terrae Scepus.* Leutschoviae 1802. pag. 21. Ismét Christiani Engel *Disquisitio Critica de Origine Hungarorum* — in Danielis Cornides *Commentatione de Religione Veterum Hungarorum* pag. 64. Ismét Kollár *Histor. Diplom. Juris Patron. Reg. Hung.* Vindobonae 1762. pag. 2—11.

t) Lásd Kollár *Histor. Diplom Juris Patronat. Reg. Hung.* pag. 2—11.

Digitized by Google

látszatik erősíteni azon környülállás is, hogy még Sz. István első Királyunk is a' Görög Apácza Szüzeknek Magyar Országban a' Veszprémi völgytől neveztetett Monostort állitván fel, azoknak szerződéséről szólló Oklevelet is Görög nyelven adta ki; valamint szinte azt is bizonyítani látszatik, hogy a' Magyar Koronának alsó része Görög eredetünek lenni mondatik; ezen vélekedésnek azonban többen ellene mondottak, 's azt bizonyitják, hogy a' Magyarok midőn legelőször a' Keresztény hitre tértek, azonnal a' Katholika hitnek követői voltak légyen u).

IV. Fejezet.

A' Szittya Felekezetbeli Népeknél keletbe lévő Litteratura állapotjáról, és azon Népeknek pallérozottságokról.

Többen voltak mind a' régi, mind az ujjabb Irók között ollyanok, kik leginkább a' Nemzet eránt való gyülölségből, 's irigységből; de részszerént tudatlanságból is, a' nagy Szittya Nemzetet, 's ezek után a' Magyarokat is nem a' legkedvezőbb szinnel festették le, 's azokat minden kiméllés nélkül pallérozatlan, tudatlan, durva, 's kegyetlen Nemzeteknek lenni állitván, töllök minden szépet jót annyira megtagadtak, hogy a' később időkben még az is kérdésbe jött, ha vallyon tudtak e' a' Szittyák, 's Magyarok valaha irást, vagy is voltak e' azoknak tulajdon betüi? de hálá az Égeknek! most már minekutánna több szorgalmatos 's a' haza javán iparkodó Iróinknak, 's ezek közt a' mi köz tiszteletet érdemlő *Horvát Istvánunknak* út mutatások után is a' nagy Szittya Nemzetnek több felekezeteit, 's Ivadékait megesmértük, 's azoknak viselt dolgairól több bizonyságaink

u) Lásd Kollárnak elébb említett Könyvét. Ismét Pray *Annal. Vet. Hun.* pag. 358—362.

Digitized by Google

is vagynak, a' Nemzet' Irigyeinek könnyen megfelelhetünk, 's bátran kimondhatjuk, hogy a' Világ pallérozódásának kezdetét egyenesen a' Szittya felekezetbeli népeknek köszönheti. Ugyan is az Irók mind egyaránt azt állitják, hogy a' régi hires Phoeniciaiak, kik a' Zsidók által Palestinából kiveretett Szittya felekezetbeli Philistaeusok, 's Chananaeusok voltak a) találták fel az Irásmesterségét, b) kiktől azután az, a' Zsidókhoz, az Asiai Nemzetekhez, Görögökhöz, 's utóbb a' Rómaiakhoz is, által származott. c) A' honnét kiki láthatja, hogy a' pallérozottabb Nemzeteknél keletbe jött irásmód, a' Szittyák által fel talált irásmódnak szüleménye, kivévén azt, hogy némelly Nemzetek azt idővel más, 's más formába öntötték, 's nyelvek' természetéhez, 's Nemzeti szóllásmódjokhoz, 's szokásaikhoz alkalmaztatták. Millyenek voltak pedig a' régi Szittya betük, még világossan tudva nincs előttünk? Bocsájtott ugyan közre Bel Mátyás, 's Otrokocsi után Desericius bizonyos Szittya betűknek formáját, 's mintegy Szittya Abéczét d) de azon Abécze csak azért sem tökélletes, 's nem is szolgálhat nékünk csalhatatlan tudományúl, mivel az Erdélyben, a' Csik-Szent-Miklósi Templomban találtatott felülirásban, mellyet régi Hunnus maradványnak lenni tartanak, 's a' mellyet a' tisztelt Tudósunk Desericius szinte közre bocsájtott, több 's más forma betük is találtatnak, mint a' mondott Abéczében; hogy azonban azok, kik azokat még nem látták, itten szemlélhessék, kivántam mind a'

a) Lásd Pomponii Melae *de Orbis situ Libri tres etc.* Basileae 1522. pag. 66. Ismét *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből* 109—115. — Egyezt. *Mostani, és régi Nemzeteket, Országokat 's a' t. esmértető Lexicon* Pest 1816. IV. Dar. 70. lap.

b) Lásd Pomponius Melának fellebb említett munkáját a' 68. lap. Ismét Martini Bolla *Primae lineae Historiae Universalis.* Pestini 1825. T. I. pag. 46.

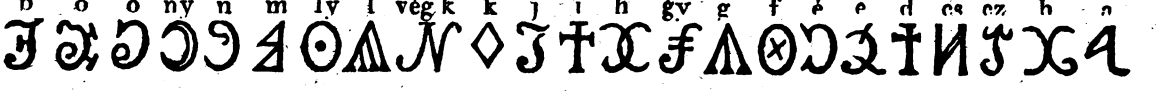
c) Lásd a' b) alatt említett könyveket, Ismét a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 22. lapon 45. §.

d) Desericius Innocentius. *De Initiis ac Majoribus Hungarorum etc.* pag. 154. 155.

Digitized by Google

Szittya Ábécze.

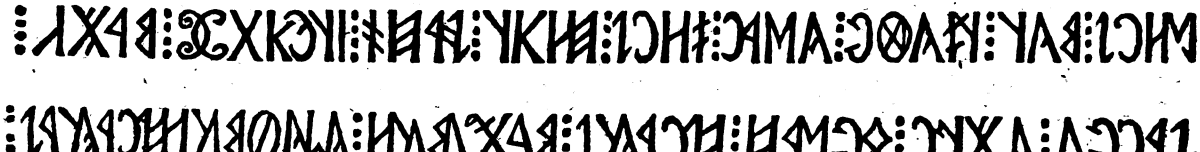
p ö o ny n m ly l vég k j i h gy g f é e d cs cz b a

bo bi be ba czs z v ü u ty t sz s R r

A' Sz. Miklósi Templomon lévő Felül-irás, melly balról jobbra olvastatik.

fellebb említett Abéczét, mind azon felülirást az érdemes Olvasóval közleni.

Digitized by Google

Bővebb 's bizonyossabb utmutatást ád e' részben nékünk a' mi nagy érdemű Nemzeti Búvárunk T. T. Horvát István Úr, ki azt állitja, hogy a' régi Szittya betük a' Római legszebb nagy betükhez leginkább hasonlitottak, 's egyszersmind azt is észrevette, hogy bizonyos Egyptomi Mumiát takaró Polya, melly Thebából az Egiptomi Szittya Országnak fő Várossából való volt, 's a' mellyet a' tisztelt Túdós tulajdon szemeivel vi'sgált, találtató betük megegyeztek a' fellebb előadott Csik-Szent-Miklósi Felül-irásban találtató betükkel, csupán csak hogy amazok, ezeknél szebbek, 's gömbölyüek, és éppen ollyanok, mint azon betük, mellyek a' Kecskeméti homokban talált, 's Pelasgusi maradványnak tartott réz Táblán melly mostan T. T. Jankovich Miklós Urnak ritkaságai között vagyon, szemlélhetők e). Ohajtanánk valóban, hogy azon Mumiákon találtató betükkel 's irás formájával bennünket azon tisztelt Tudósunk megesmertetne, hogy igy a' többeknek öszve egyeztetése által magunknak bizonyosabb, és világosabb tudományt 's esmeretet szerezhetnénk. Különben szokásban volt a' régi Szittyáknál a' betüket vászonba, vagy szőnyegbe belé szőni, vagy reá himelni, 's irásaikat nem balról jobbra, hanem ellenkezőképp' jobbról balra intézték, a' mint ezt a' fellebb előadott Csik-Szent-Miklósi Felülirásban is láthatni f). Vagynak ollyanok is, kik azt állitják, hogy Szittya irás Egyiptomi papirosra nyomtatva is találtatott volna, a' honnét úgy vélekednek, hogy a' nyomtatás, mesterségének feltalálói is a' Szittyák' voltak légyen, 's az Európaiak azt csak a' magok irásformájához alkalmaztatták, 's jobban kipallérozták, g) a'

---

e) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 23. lap.

f) Lásd a' most említett *Rajzolatokat* a' m. l.

g) Lásd Desericiusnak fellebb említett könyvét a' 152. Egyezt. 1819. *Tud. Gyüjt.* X. Köt: 80, 81. lap.

Digitized by Google

mint hogy *Cluverius* régi Geographus is azt erősíti, hogy Tangutban másképp Tibet Tartományában, már az ő ideje előtt ezer esztendővel találtatott volna fel a' Nyomtatás mestersége h). Más Irók ismét azt is erősítik, hogy az Erdélyi Székelyek a' legrégibb időtől fogva egész a' XVII. Századig sőt még akkor is, Szittya irás-módot, és pedig fára, vagy is botra metszve használták légyen, i) a' honnét úgy vélekedhetni, hogy a' Magyaroknál most is keletben lévő *rovás* is innen veszi eredetét. Használták e' valaha a' Magyarok azon említett Szittya irás módot? arról ugyan nem kételkedhetni, mindazáltal hogy Sz. István Király' ideje olta azzal éltek volna, arról egy Iró sem emlékezik, 's hihető is, hogy a' Szittya irás módot, a' Keresztény vallásnak bevételével a' Római irásmóddal cserélték fel. Világos lévén tehát az előadattakból, hogy a' Szittyák az irás mesterségét valóban értették, 's hogy egyenesen ők voltak légyen az Irásmesterségének első feltalálói, sőt hogy némelly régi Irók szerént más Nemzetek azon irásmódot közönségesen bé is vették, k) reméllem senki sem fog arról kételkedni, hogy a' Litteratura a' Szittyáknál valaha virágzásban volt; emlékeznek is a' régi Irók Szittya nyelven irott Könyvekről, l) jóllehet azoknak mostanáig hijjával vagyunk, meg

---

h) Lásd Philippi Cluverii *Introductio in Universam Geographiam* 's a' t. Guelferbyti 1686. pag. 460.

i) Lásd az 1819. *Tud. Gyüjt.* X. K. 76—79 lap.

k) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 22. lapon a' hol a' tudós Szerző Pliniusnak e' következendő szavait hozza fel; „*Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Jonum literis uterentur*" Itt a' Jonesek alatt Jászokat kell érteni a' mint az I. Fejezetből is kitetszik.

l) Lásd Desericiusnak fellebb említett Könyvét a' 156 lapon a' hol Berosusnak, ki Nagy Sándor uralkodása előtt élt, e' következendő szavai említtetnek; „*Has igitur Principum at Heroum Origines, atque Posteritates abreviamus ex nostris Chaldaeis atque Scythicis libris.*"

Digitized by Google

lehet, hogy a' Világ azon részeiben huzamossan dühösködő véroutások, 's pusztitások azokat is semmivé tették. Valamint szinte a' régi Irók emlékeznek több olly Tudós Szittyákról is, kik a' régi időben a' legnevezetesebb emberek közzé számláltattak: Illyen volt a' többi közt azon hires Anacharsis Szittya Philosophus, a' kit a' régiek a' hét Bölcsek közé számláltak, 's a' Görögök között nagy betsületben tartatott; m) Illyen volt továbbá Abaris Szittya Philosophus, ki Aristoteles után Athenába tanitott, 's a' kinek tiszteletére a' piaczon Oszlopotis emeltek; Ugy szinte hires volt a' Régieknél Zamolxis Szittya Philosophus is, ki Pythagorással Egiptomba ment bölcsesség tanulás végett; Ugyan csak a' Szittya Tudósok közzé számláltattak Menander, Cassianus, a' ki Aranyszájú Szent Jánosnak Tanitványa volt; Dionysius Exiguus Barát 's a' t. n) a' mi több némellyek még Sz. Pál Apostolt is Szittya születésünek lenni állitják o) Egyébb eránt a' Litteraturának a' Szittyák közt való virágzásáról, 's a' Szittyáknak pallérozottságokról a' mondottakon kivül még több bizonyságok is szóllanak a' régiségekben: Nevezetessen pedig bizonyos a' régiségekből, hogy a' fellebb említett Szittya felekezetbeli Phoeniciaiak vitték akkoriban a' legnagyobb tökélletességre a' hajókázásmesterségét, 's ezzel együtt ők terjesztették a' Kereskedést is; úgy szinte az épitész' mesterségében is olly tökélletesek voltak, hogy a' hires Salamon Temploma is nekik köszönheti hirét nevét; p) hozzá jövén még ezekhez a' Csillagvizsgálás', 's számvetés' tudománya, mellyek a' Phoeniciaiaknak köszön-

---

m) Lásd Desericiusnak említett Könyvét a' 104 lap. Ismét Bonfinii *Decades* etc. pag. 12.

n) Lásd Desericiusnak m. k. a' 104 lapon.

o) Lásd az említett *Rajzalatokat* a' 20. lapon.

p) Lásd Bollának fellebb említett Könyvét a' 91. lapon. Ismét Cluverii *Introd. in Univer. Geogr.* pag. 535.

Digitized by Google

hetik szerencsés kezdeteket; q) egy szóval: az Irók azt tartják, hogy a' Phoeniciaiak éles elméjekre, 's szorgalmatosságokra nézve felül haladták, minden azon időbeli Ásiai Nemzeteket. De nem kevésbé voltak tudományosok, 's pallérozottak az Egiptomból ki vándorlott, 's Görög Országot még kezdetben meghódított Szittya felekezetek is, mivel a' Görögök egyenesen azoknak köszönhetik Politikai születéseknek 's életeknek kezdetét r) 's különösen a' szép litteraturában való elömeneteleket bizonyitják a' Görög verseknek maig is fénn lévő *Parthenia*cis (Partus) *Jonicus* (Jász) *Phalaecius* (Lófejü vagy is Székely) *Choreus* (Magyar) nevezetjeik, s) mely nemében a' Litteraturának menyire gyakorolták magokat az Atilla Kunjai, bizonyságunk arra Priscus régi Iró, ki Atillánál lévén követségben azt vallja, hogy vége lévén Atillánál a' vendégségnek, azonnal két Szittya Vers szerzők a' Hunnoknak dicső tetteikről általok csinált verseket mondottak elő, mellyek olly érzékenyek voltak, hogy némellyek a' miatt könyekre is fakadtak. t) Ugyan csak azon Priscus mondja azt is, hogy az Atilla Kunjai több nyelveket is tudtak légyen, u) 's közöttök nyelvtanitó Mesterek is találkoztak, kik közül többen Atillának parantsolatjából Olasz Országban a' Magyar nyelv' tanitásában foglalatoskodtak. v) Továbbá figyelemre méltó az is, hogy a' Nagy Románnak is a' Szittya Felekezetbeli

---

q) Lásd Pomponii Melae *de situ Orbis Libri tres*. pag. 68.

r) Lásd *Anacharsis utazása Görög Országba* 's a' t. Kolosvárott 1820. I. R. 1. 2. lap. a' holott is az Egiptomi Phoeniciai Koloniák alatt Szittya felekezetekét kell érteni.

s) Lásd *Rajzolatok* 's a' t. a' 24. 25. lapon.

t) Praynak *Annal. Vet. Hung.* pag. 135.

u) Ugyan csak Praynak most mond. Könyv 135. lap.

v) Wallaszky Conspectus *Reipublicae Literariae in Hungaria Budae* 1808. 55. lap.

Digitized by Google

Székelyek voltak legrégibb lakossai, x) valamint szinte többnyire Szittya Felekezetbeli népek tették azt eleintén nagygyá, jól lehet később a' hir, név, 's dicsőség az Aborigines vagy is Latinus népeké leve y). A' mi a' Magyarokat illeti: dicső Eleiknél azok sem voltak alább valók a' Literaturában, jóllehet a' Keresztény vallásnak bevételével, a' köztünk lábra kapott Deák Literatura a' Magyart igen hevenyiben elfojtotta, mind az által a' mennyire a' nagy változás megengedte, azon setét századok lelkéhez képest, a' midőn más Nemzetek sem dicsekedhettek olly nagy pallérozódással, azt a' Magyarok is tehetségek szerént előmozditották. Ugyan is hogy Szent István Királyunk, 's annak Fia Sz. Imre Sz. László, 's Kálmán, ki tanultságáért máskép Könyves Kálmánnak is neveztetett, hogy tanult emberek voltak, több Irók bizonyitják. z) Nem is szükölködött a' Haza, a' mennyire, mondám, az akkori XI. Századnak lelke megengedte, Tanulóházakban, vagy is Oskolákban sem, mivel több Püspökségekben, mint az Esztergami, Váczi, Veszprémi, Pécsi, Pécs-Váradi, Nagy-Váradi, Nitrai, Fehérvári, Csanádi, 's másutt, is mint közönséges Oskolákban tanitattak a' Magyar Ifiak, kivált Deák nyelvre. A' XII. 's XIII. Században már többféle tudományok-

---

x) Cluveriusnál *in Introd. in Geogr. etc.* a' 267. lapon Rómáról ezeket olvashatni: „*Romam diu ante bellum Trojanum Conditam primi omnium tenuerunt Siculi.*“

y) Hogy a' régi Római Birodalomnak, legnagyobb részét Szittya Felekezetbeli népek tették légyen régenten, bizonyitják az Olasz Országban régenten lakott *Siculi Pelasgi Ausones, Laestrigones, Aequi*, vagy *Æquiculi, Sabini, Campani, Picentes, Samnites, Cumani* 's a' t. Népeknek nevezetjei, mellyek a' mint ezen könyv elején láttuk Szittya felekezetbeli Népek voltak. Lásd Cluveriusnak mond. Könyv. 255.—284. lap.

z) Vallaszkynak most említett Könyv. 68—75. lap.

Digitized by Google

ban is híres emberekkel diszeskedett a' Haza, aa) de a' végső veszedelemmel fenyegető Tatárfutás semmivé tette a' gyarapodni kezdő igyekezeteket, 's a' romlásból lábadozni kezdett Hazában csak leginkább a' XIV. Században Lajos, 's 'Sigmond Királyok alatt, kezdettek virágzani a' Tudományok; a' midőn is a' Pécsi legelső Királyi Tudományos-egyetem (Universitas) Lajos Királyunknak, a' Budai pedig 'Sigmond Királynak köszönik létöleket. bb) Voltak ugyan ezeken kivül az Országban abban az időben több Oskolák is, mindazáltal emlékezete csak a' Nagy-Váradi Oskolának maradott fel nálunk cc). Ezen mondott Századoknál még sokkal szerentsésebb volt reánk nézve a' XV. Század, a' midőn is Magyar Ország minden Europai más Országokat a' Litteraturára nézve felül haladott, 's annyi tudós Férjfiakkal bővelkedett, mellyekkel más Országok annyira nem dicsekedhettek. dd) Leginkább elérte pedig az Ország az ő tellyes virágzását Mátyás Király' idejében, nem csak a' tudományokra, hanem az igazság kiszolgáltatására, 's egyebekre nézve is, mellyet bizonyit az Országban máig is emlékezetben lévő azon köz-példa-beszéd „*meg holt Mátyás Király, oda az igasság.*“ Ezen elfelejthetetlen Király, ki maga is a' legtudományosabb ember volt, sok külső tudományos embereket a' Hazába édesgetett; Ugyan ő állította fel az akkoriban hires Posonyi Fő Oskolát (Academia); a' romlásához közellévő Budai Tudományos-Egyetemet (Universitas) pedig virágzásba hozta annyira, hogy ezen Tudományos-Egyetem mind épületének szépségére, mind nagyságára nézve is a' Rómaival vetélked-

aa) Ugyan ott 75—79. lap.

bb) Ugyan a' m. k. 83. és 90. lap.

cc) Ugyan ott a' 90. lap.

dd) Ugyan a' m. k. 95. 's kör. lap.

Digitized by Google

hetett. ee) Ezeken kivül több Fő Oskolák is Mátyás Királyt üdvözlötték virágzásokért. Ugyan csak ezen dicső Királyunknak köszönték két Tudományos Társaságok is akkori felállításokat, mellynek egyike Budán, a' másika pedig Erdélyben állíttatott fel; valamint szinte a' hires Budai Könyvtár is, melly a' legválogatottabb mintegy ötven ezen darab Könyvekkel volt fel gazdagitva ff). Nem különben ezen Király által hozattatott be legelőször Országunkba Budára az első Könyvnyomtató-Műhely is. Mind ezekből tehát kiki által láthatja mennyire virágzott dicső emlékezetű Mátyás Királyunk' Uralkodása alatt minden részben a' Haza; 's ezen virágzásnak a' következő Királyok alatt tovább is kellett volna terjedni, ha a' siralmas Mohácsi veszedelem azt a' szerentsétlenségnek olly mélly örvényébe nem süllyesztette volna, hogy a' mint tapasztaljuk, abból több Századok' elfolyása alatt is alig tudá kimenekedni. Biztat azonban most már bennünket ismét a' reménység, hogy Hazánknak virágzása, mellyet már a' Felséges Austriai Házból többen; mint Nagy Károly, Dicső Mária Theresia, 's Ildik Leopold Királyaink olly szembetünőképpen előmozditani igyekeztek, a' mostan dicsőségesen Uralkodó Felséges I. Ferencz Királyunknak a' Haza eránt olly szembetünőképpen kimutatott kegyelme, 's Hazánk Nagyjainak pártfogó igyekezetek által ismét kivánt czélt fog érni, mellyre hogy Felséges Urunkat a' Magyarok Istene segitse, 's ezen jó igyekezetében életét még sok időre kiterjessze szívünkből kivánjuk!

---

ee) Wallaszky' mondott könyvében a' 113. lapon mondatik, hogy a' Budai akkori Universitás, negyven ezer Tanulók' számára volt készitve. Egyéberánt lásd ezen könyvet a' 96—136. Ismét. *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Huzyad.* Vindobonae 1767. pag. 64—92. lap.

ff) Lásd Vallaszky m. k. 122.—127. lap.

Digitized by Google

V. Fejezet.

A' Sittya felekezetbeli Népeknek erkölcseiről, 's szokásairól.

Jóllehet a' Szittya Felekezetbeli Népekről, 's későbben a' Magyarokról is, a' mint az elébbeni fejezetben említettük, némelly idegen Irók több koholt Meséket költöttek, mindazáltal vagynak a' régiségekben több maradványok, mellyekből kitetszik, hogy a' Szittya felekezetbeli Népek vitézségeken kivül, erköltseikre, 's szokásaikra nézve, őszinték, bátor egyenes szívűek, példátlan barátságúak, nagy lelkűek, vidámak, szavokat szentűl megtartók, 's más e'féle dicséretes tulajdonságúak voltak, mind addig még némelly Szittya felekezetek más Nemzetekhez vándorolván, vagy azokkal öszve keveredvén, néha Nemzetiségekkel együtt, dicséretes erkölcsöket is elvesztették a). Ugyan is Homérus már a' Szittyákat a' Világon minden Nemzetek között legigasságosabbaknak lenni vallja, 's azok között kivált a' Székely Szittyákat, b) a' honnét némellyek az *aequus* magyarul *egyenes szívű* deák szót is tőllök' származtatják; c) Strabó pedig a' Szittyákat szenteknek nevezi. d) Továbbá Justinus a' Szittyákról mondja: „A' Szittya Nemzet" úgymond „igen hadakozó, 's meghódithatatlan Nemzet; fösvénység, 's dölfösség nélkűl való, a' Meggyőzettektől

---

a) Lásd Bonfinii *Decades* pag. 11.

b) Desericii Innocentii *de Initiis, ac Majoribus Hungarorum* pag. 88. 89.

c) *Lásd Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből* 9. lap.

d) Lásd Bonfinii *Decades* pag. 11.

Digitized by Google

semmit egyebet, mint dicsőséget kiván; — az igasságot nem a' törvényekben keresik, hanem már elméjekbe vagyon az bé nyomva; semmi cselekedet nállok nem vétkesebb a' tolvajságnál; az aranyot, 's ezüstöt nem ohajtják: Többiben a' legmértékletesebbek, és természetek szerént jámborok, melly tulajdonságokat a' Görögök, 's Romaiak alég tudtak Törvények, 's a' Philosophusok' tanitása után is elérni. Mert többet használt a' Szittyáknak a' vétkek' nem esmérése, mint azoknak a' virtus' esmérete, e) — Úgy szinte a' Szittyák, szavokat, 's tett fogadásaikat olly szentűl megtartották, hogy az más Nemzetektől esküvés gyanánt vétetett; f) a' barátságot annyira szerették, hogy közöttök, kivévén a' kardot, 's poharat, egyebek mind édes mieink voltak. g) Ezeken kivűl vagyon nyoma az Irókban némelly tetteknek is, mellyekből a' Szittyák' erköltseit kiki megitélheti; Nevezetessen pedig Lucianus emliti: hogy egykor bizonyos Szittya Feleségével, Leányával 's Barátjával utazván, estve felé bizonyos helyen megszáltak, holott is elaludván, éjszakán a' ház meggyúladott; erre a' Szittya felébredett, 's kiszaladott, 's látván a' veszedelmet, azonnal Barátjához ugrott, 's azt a' veszedelem közül kiszabadította; ezután a' Feleségét, 's Leányát akarta volna kiszabaditani, de már akkor azok a' láng' prédájává lettek; melly tettéért hogy t. i. Feleségét 's Gyermekét inkább veszedelembe hagyta mint Barátját, midőn némellyek megfeddették volna, azt felelte: „elvesztvén úgymond: Feleségemet, mást vehetek, 's attol gyermeket is nemezhetek, de ha egy igaz Barátot elvesztek, ollyat többé vagy soha, vagy igen nehezen találok. „Hasonló figyelemre méltó eset egy második: Két jó Szittya

e) Bonfinii *Decades* pag. 30. 31. Ismét Desericiusnak fentebb emlitett Könyvét a' 89. és 90. lapon.

f) Pray *Annales Vet. Hung.* pag. 10.

g) Cluverius *Introd. in Universam Geographiam etc.* pag. 403.

Digitized by Google

Barát vadászni menvén, a' sürübe egy Oroszlányra akadnak, mellyet az első, nyillal gyengén megsebesitvén, a' dühös Vad a' Sebesitőre rohan, 's már már széjjel szaggatni akarja, a' midőn a' másik Szittya hátulról a' Vadat megtámadja, 's azt magára ingerli, hogy addig Barátja magát kipihenje, de alég hogy erről a' másikra fordult a' dühös állat, azonnal az első ismét Barátja' szabaditására siet, mi lett vége ezen barátságos védelemnek? nem tudatik. Szinte nem megvető eset a' Szittyák közt egy harmadik: Bizonyos időben az Ellenség véletlenül a' Szittyákra rohanván, a' nyert préda között bizonyos Szittyának Barátját is magával ragadja 's azzal a' két Birodalmat választó vizen keresztül halad; Barátjának vesztét észrevévén a' Szittya, azonnal utánna indul, 's az Ellenségtől körül vétetvén, Barátjáért hozott váltságát említi; mellyre midőn az Ellenség kérdezné, mit hozott volna Barátjának megváltásáért? azt felelte: hogy ő a' két szeménél drágább kincsel nem bir, vájják ki azokat, ha akarják, Barátjának váltságáért; erre a' kegyetlen ellenség azon Nemes Szittyának szemeit kivájván, barátjával együtt szabadon eresztették; mellyre a' Nemes meg ölelvén Barátját, 's vállára vévén, a' sebes víznek rohant, örülvén, hogy illy Nemes Zálogot szemevilágának elvesztése által megválthatott. h) Mind ezek reménylem elegendők arra, hogy a' régi Szittyák' erkölcseiről, 's szokásairól itéletet tehessünk, jóllehet a' régi Irókban még illyeneket többeket is találhatnánk; most tehát már térjünk a' Hunnusokra vagy is Hunokra. A' Hunnusokról, Priscus, a' ki Attilánál követségben is volt, több nevezetes dolgokat említ, kinek is szavait, hogy a' régi Kunoknak erkölcseiről, szokásairól, 's egyéb tulajdonságairól szinte kiki itélhessen, nem tartottam haszontalannak rövid kivonatban itten közleni: „Attilához

h) Lásd Desericiusnak m. k. 101. 102. lap.

Digitized by Google

lévén úgymond: több Római Követekkel együtt küldve követségbe, olly végből: hogy ha lehet Attilát valami módon kivégeztessük, a' Világból, a' gonoszságot Bigilás (ez Római követ volt) rendelte el, mellynek végbe vitelére nézve bizonyos Edecon nevű Fő Szittyának, kinek midőn az a' Rómaiaknál követségben volt, eget földet igértünk, munkálódásával akart élni. Illy czélból tehát elindulván több napi utazásaink után elértünk az Attila' Táborához, a' holott is midőn Attilának mint Követek béjelentettünk volna, Attila ugyan eleinte (mivel már ekkor Edecon elárulta volt titokban Attilának az ellene forralt gonosz feltételt) nem akart bennünket maga eleibe ereszteni, minekutánna azonban tudtára adtuk volna, hogy követségünknek foglalatját egyedül csak nékie nyilatkoztathatjuk ki, 's egyszersmind némellyek közben vetették volna magokat hozzá járulhatásunk végett, végre csak ugyan Attila' eleibe eresztettünk, kit is a' nagy őrizettel körül vett Sátorában fa Tronusban ülni szemléltünk, 's megköszöntvén őtet, a' Római Császárunk által küldött levelet nékie által adtuk. Erre Attila egyenesen Bigiláshoz intézvén kemény beszédét, őtet vadnak szemtelennek nevezte, mondván: hogy minekutánna különben is tudta Bigilás, hogy ő a' Római Császárhoz által ment Szittya szökevényeket kivánta, mire való volt idé jövetelek, midőn azon kivánságának eleget nem tettek? hozzátévén szavához, hogy Bigilást tüstént keresztre feszittetné, ha követségének tisztelete haragját nem engesztelné, parancsolta egyszersmind, hogy Bigilás Eslával azonnal menne vissza, 's mondaná meg a' Rómaiáknak, hogy minden Sittya szökevényeket vissza adjanak, mivel különben az egész Római Birodalom sem léend többé bátorságban tőle. Bigilás tehát elment, mink pedig (t. i. Priscus, 's Maximinus, ki a' követség' feje volt) parancsolatjára Attilának, a' válaszra várván; szállásunkra mentünk. Egy nap még itt mulatván, harmad napra Atti-

Digitized by Google

lával együt útnak indultunk, de együtt messzire nem mehettünk, mivel a' Szittya Kalauzok minket más utra vezettek. Sok utazás után estvére bizonyos tó mellé, mellynek vize iható volt, értünk, 's mivel már kezdett estveledni, ottan tanyát ütöttünk. Éjszakának idején nagy szélvész támadván, tanyánkat széjjel rontotta, 's butyorainkat elszélesztette, mink pedig félelmünkben ide 's tova kóválygván, végre egy közellévő Faluba mellyet Bledának, Attila' volt Testvérének egyik Felesége bírt, értünk; holott is kiáltozásunkra némelly Szittyák, a' nállok kelethe lévő égő fáklyával (Calamus) kiszaladván, kérdezték, mit akarnánk? mellyre midőn feleltünk volna, hogy a' szélvész kergetett ide bennünket, azonnal szivesen meghiván, bennünket szálásokra vezettek; a' holott is néhai Bledának volt Felesége nékünk ételt adott, 's szép Asszonyokat vezetett hozzánk, (mivel ez a' Szittyáknál becsületnek tartatik) hogy azokkal magunkat mulatnánk, mellyek után megköszönvén a' jóltartást, aludni mentünk. Másnap, a' hogy meg világosodott, azonnal elmentünk széjjel szórt holminknak keresésére, 's azokat imitt amott megtalálván, a' Faluba vissza tértünk, 's az egész napot ruháink' szárításával töltöttük. Az után lovaink körül elvégezvén dolgainkat a' mondott Királynét mentünk köszönteni, kinek is több ajándékokat adánk, 's megköszönvén hozzánk mutatott szívességét, kevés várlatva azon Faluból elmentünk. Hat napi utazásaink után egy Faluban rendeltek megállani bennünket Szittya Vezetőink, a' hová mondák megérkezendeni Áttilát, a' mint hogy minekutánna az nagy sokasággal megérkezett vólna, kevés mulatás után bizonyos vizeken által menvén, egy nagy Helységbe értünk. Itten volt Attilának, a' mint mondották, a' többi között a' legszebb lakóhelye. A' mint a' Faluba értünk több fejér fátyollal bétakart Leányok öszve fogott, 's feltartott kezekkel Attila' eleibe jöttek, 's nékie Szittya verseket mondottak, 's

Digitized by Google

énekeltek. Közel voltunk már Onegesius' (ez egy kedves Tanácsossa volt Attilának) Házához, a' midőn Onegesius' Felesége sok őtet követő Leányokkal együt előnkbe szaladván, ételt, 's bort hoztak, melly a' Szittyáknál a' legnagyobb tiszteletnek tartatott. Az Asszony Attilát megköszöntvén, kérte, hogy ennék azon ételekből, mellyeket eránta viseltető szives indulatjának bébizonyitására hozott. Attila tehát szükséges jó] Embere' Feleségének kedvezni kivánván, a' lován űlve evett, némelly őtet követő Szittyák ezüst táblát tartván fel feje felett, azután pedig a' bort is megkóstolván, Királyi Lakhelyébe ment, melly a' többi lakásoknál kitetszhetőbb 's magosabb helyre volt helyheztetve; Mink pedig Onegesius' házánál maradni rendeltettünk, hanem vatsora után az Attila' lakóhelyéhez közelebb tettük sátorunkat. Nem sokára Onegesiust meglátván (t. i. Priscus) hozzá mentem, 's ezeket mondottam: Tégedet a' Római követ (t. j. Maximinus) köszöntet, és tölle néked ajándékot, a' Római Császártól küldött aranyokkal egyetembe hozom; ő elvévén az ajándékokat azt igérte, hogy Maximinushoz elfog jönni, a' mint hogy minekutánna ezt Maximínusnak tudtára adtam volna, nem sok időre Onegesius el is jött, 's megköszönvén az ajándékokat, kérdezte mi jót akarna? erre Maximinus „itt van az idő" úgymond „a' midőn magadnak nagyobb dicsőséget szerezhetsz, mintsem a' millyet valaki valaha elérhetett, ha" úgymond „te a' Római Császárhoz elmenvén, a' Rómaiak, 's Hunnusok között fent lévő villongást okosságod szerént elintézended, és a' két Nemzet között egyességet, 's békességet szerzendel, melly nem csak mind a' két Nemzetnek nagy hasznára válna, hanem egyszersmind a' te Házadnak is annyi javára szolgálna, hogy mind néked mind gyermekeidnek a' Római Császár, 's annak Nemzetsége örökre le volna kötelezve. Erre Onegesius „mivel kedveskedhetnék a' Császárnak, 's hogy szakaszthat-

Digitized by Google

nám végét a' viszálkodásoknak? Maximinus felelvén "ha a' mostani dologban elmenvén, a' Császárnak köszönetedet kinyilatkoztatnád, és a' viszálkodásoknak okait csendes elmével megvisgálván, a' viszálkodásról a' béke-kötés' feltételei szerént a' magad itéletét előadnád," Mellyre Onegesius viszonozá: „már régen kinyilatkoztattam mind a' Császárnak, mind a' körülette lévőknek mi volna Attilának ezen egész dologban itélete, talán a' Rómaiak azt gondolják, hogy engemet lehet akár melly kérésekkel is arra venni, hogy Uramat eláruljam, 's semmibe vegyem a' Szittyáknál való nevelését Feleségemnek, 's Gyermekeimnek? és hogy nem többre becsülöm e' Attilánál a' szolgaságot, mint a' Rómaiaknál a' legnagyobb kincset? Többiben, mondván „több javakra leendek én a' Rómaiaknak ha itthon maradandok, mint a' ki Uramnak haragját mérsékelhetem, 's gyengithetem, ha valahogy a' Rómaiak ellen keményebb feltételekről gondolkozna, mintha elmenvén, vétkessé tenném magamat" 's a' t. Másnap mond Priscus „Attila' lakóhelyének belsejébe vettem magamat, ajándékot vivén az ő Feleségének kit Crecának hívtak Ettől voltak három Gyermekei, mellyek közül az egyik, már akkor az Akacziroknak (az az Kúnoknak) 's más a' Pontusnál lakó Szittya Népeknek Uralkodója volt. Azon keritésben voltak sok épületek, mellyek részszerént jól öszve eresztett, 's ki metszett táblákból, részszerént közbe közbe szépen ki gyalult, 's öszve rakot gerendákból, 's esztergályozott fákból voltak épitve; a' körök pedig, vagy is kerületek, föld szintől kezdve magosra emelkedtek bizonyos arányba. Itten lakott Atillának Felesége, kihez az Ajtónállóktól bé eresztetvén; őtet puha Zsámolyon fekve egyfelül nagy sokaságú Inasok, más felől pedig a' földön űlő Szobaleányok által kik öltözet' czifraságára szolgáló tarka himvarrást dolgoztak, körül vétetve találtam. A' föld deszkája, vagy is a' szobapadló szőnyeggel volt bevonva.

Digitized by Google

Köszöntvén Crecát, 's az ajandékot nékie által adván, kimentem, 's az épületnek többi részeit, a' hol Attila' tartózkodott, vi'gáltam. Itten midőn a' többi sokasággal együtt, álltam, egyszerre nagy lármát hallottam, 's szaladókat jönni láttam. Atilla jött ki Onegesiussal együtt szobájából, méltóságos tekintettel, mindeneknek figyelmét magára vonván, igasság' kiszolgáltatás végett; holott is sok ügyes bajos embereknek igasságot szolgáltatott; az után szobájába ment, 's a' Nemzeteknek hozzá jött Követjeit maga eleibe bocsájtotta 's a' t. Vissza menvén a' Sátorunkba azonnal jött hozzánk Orestesnek Atyja „Attila" úgymond „titeket ebédre hivat, melly a' napnak kilenczedik óráján (az az délután mintegy három óra tájban) léend. A' rendelt időre a' Nyugotti Rómaiaknak követjeivel együtt elmentünk, 's az ebédlő szobának küszöbénél Attila előtt megállottunk. Itten, mint szokásban vagyon abban az Országban a' Pohárnokok poharat nyujtottak kezeinkbe, hogy minek előtte az asztalhoz ülnénk köszöntenénk el azokat; mellyet megtévén, 's az italt megkóstolván, a' nékünk rendelt helyre az asztalhoz leültünk. Itten ellévén a' székek sorjában a' fal mellett helyheztetve, Áttila a' közepében egy Zsámolyon, vagy is ágyon ült, által ellenében volt Attilának egy Zsámolya, szép, 's a' szobához hasonló szőnyegekkel bevonva ollyan formán, mint a' millyet a' Rómaiak, és Görögök menyegzőkor a' Házasulandóknak szoktak készíteni. Az első rendü vendégek Attilának jobbja, a' második rendbeliek pedig, a' hová minket, és Berich nevü Nemes Szittyát is helyheztettek, balja felöl ültek. Onegesius egy karos székben az Attila' Királyi-Székének jobbja felöl, 's ennek által ellenében Attilának két Fiai ültek; az öregebb Fia pedig ugyan az Atyja' Tronusában nem közel, hanem jóval alább ült, szemeit az atyjától való szégyenletében mindég a' földre szegezve tartván. Illyen rendben ülvén, mindenek előtt Attilának Pohárnoka jött

Digitized by Google

be, 's a' pohárbort Attilának által adta, mellyet az elvévén, azt rendre elköszöntötte, 's a' köszöntést elvégezvén felállott, 's elébb le sem ült, méglen azt ki nem iván, a' Pohárnoknak vissza nem adta. Leülvén Attila, szokás szerént mindenki, a' ki csak a' vendégségn él jelen volt, a' poharát felvette, 's a' köszöntés után azt megkóstolván, tiszteletét kijelentette. Mert minden Vendégnek volt egy Pohárnokja, kiket az Attila' Kulcsárja rendre bebocsájtott. Leülvén a' második, 's a' többiek is illy móddal rendre megtiszteltetvén, Attila bennünket, a' Thrakusok' (*ezek is Szittya Felekezet-beliek voltak*) szokása szerént poharaink öszve ütésére meghivott. Ekkor minden köszöntéseknek vége lévén, a' Pohárnokok elmentek. Az asztalok, mellyek mellet három, négy, 's több vendégek, az Attila' asztala mellé voltak helyheztetve olly formán: hogy a' melly tálételből kinek kinek tetszett, a' nélkül hogy helyéből ki mozdúlt volna, késével vehetett. Azután előjött az Attila' szolgája, hozván magával egy tele tál húst; ezután ismét más szolgák, kik a' többieknek szolgáltak, kenyeret, és ételeket tettek fel. Nekünk 's minden ott lévő Szittyáknak minden féle ételek készittettek, 's ezüst tálakban tétettek fel; Attilának pedig egyedül hús adatott fel, 's az is fatálban, mértékletesen viselvén magát mindenekben. A' Vendégeknek arany poharakból adtak inni. Attilának csak fa pohara volt. Attilának takaros ruházatjában semmi sem volt, melly a' másokétól külömbözött volna, egyedúl hogy tiszta, és egyszerü volt. Kardja sem volt nekí valami különös ékességű, sem saruinak kötőlékje, 's Lovainak szerszáma arannyal, és drága kövekkel nem tündöklött, mint a' többi Szittyáké. Minekutánna tehát az először felhozott tál ételeket megettük volna, felkeltünk, 's addig egyikünk' sem ment vissza helyére, miglen az nekünk adott pohár bort az emlitett szokás szerént Attilának egésségéért kinem ittuk. Ezután ismét

Digitized by Google

leülvén, minden asztalhoz ujjabb, 's az elsőktül különböző tál ételek adattak fel, mellyekből, minekutánna ettünk, ismét az elébbeni módon felkeltünk, 's kiiván poharunkat, helyünkre vissza tértünk. Be estveledvén az idő, 's elvivén az ételeket, Attila előtt két Szittya Férjfiak jelentek meg, 's az Atilla győzedelmeiről, 's Hadi dolgairól általok csinált verseket mondottak. Mellyre a' Vendégek szemeiket a' földre függesztették, 's némellyike a' versekben gyönyörködött, némellyikét a' Hadi dolgoknak emlékezete buzdította, némellyeknek ismét, kiknek megélemedett idejek a' hadakozásértbuzgó heves kivánságokat már pihenni, 's csillapodni kénszeritették, könyeket facsart ki szemeikből. A' versek, 's éneklések után nem tudom miféle esztelen Szittya (*ez úgy látszik udvari bolond volt*) holmi balgatag csudálatos, 's érthetetlen beszédeket lármázván, mindeneket nevetésre inditott. Utoljára béjött bizonyos Zerchon Maurisius nevű ember, kinek Edecon javaslotta, hogy menne Attilához, mondván „ő mindeneket elkövetend, hogy Feleségét vissza nyerhesse. Azt ő Szittya Országba vette el, 's mivel Bléda kedvellette volna, akkor midőn Attilától Aetiushoz volt követségbe küldve, otthon Szittya Országban hagyta. De megcsalatkozott azon reménységében, mivel Attila meg neheztelt reá, hogy Hazájába vissza ment. Használni akarván tehát a' vendégségi ünneplést zavarodott formában, ruhában, 's szavakkal elő állott, majd Ausoniai (*ezek Szittya felekezetbeli Népek voltak*) majd Gotthus nyelvet kevervén beszédjébe, melly által mindeneket olly nevetségre, 's vigságra gerjesztett, hogy azt alég lehetett lecsillapitani. De Attila mindenkor egyforma ábrázattal, minden változás nélkül veszteg maradott, és semmi ollyast, mellyből vigságot, vagy tréfát lehetett volna magyarázni, nem mutatott, sem nem mondott, kivévén: hogy legfiatalabbik Fiára, midőn az béjött volna, vidám szemekkel tekintett, 's orczáját megczirogatta. Én mi-

Digitized by Google

dőn azt csudálnám, hogy Attila a' többi Fiait felsem veszi, egy Szittya, ki mellettem ült, 's Deákul is tudott, titokba nekem azt mondotta, hogy Attilának megjövendölték volna a' Jóslók, hogy az ő Nemzetsége, melly különben elveszendene, azon gyermek által (t. i. a' fiatalabbik fia által) fog ismét megújjulni. Igy minekutánna a' vendégség késő éjszakáig tartott volna, nem tartottuk tanácsosnak többet inni, hanem többen kimenvén, szállásunkra tértünk. Másnap Onegesiushoz mentünk, kérvén elbocsájtatásunkat, mellyre ő nem sokára az Attilai rendeléseiről, a' Nemzet' Nagyjaival tanácsot tartváu, a' Császárnak szólló Levelet, elkészítette. — Az alatt Recca (*ezt ugyan azon elébb említett Crécának tartják lenni*) Attila Felesége, a' ki a' házra gondot viselt, minket szinte vacsorára (*talán inkább ebédre*) meghivott, kinél is több Szittya Nagyokkal egyetemben megjelenvén, bennünket szívesen fogadott, kellemetes víg beszélgetéseivel mulattatott, 's különös drága ételekkel megvendégelt. Ekkor mindegyik a' jelen lévő Szittya késérők, vagy is Vendégek közül, Szittya szokás szerént tele pohárral kinált meg bennünket, 's azt, ki ivott megölelte, 's megcsókolta. A' vacsora után szállásunkra vontuk magunkat. Másnap ismét Attila hivott bennünket vacsorára, kihez elmenvén bennünket szinte az elébbeni módon vigságra gerjesztett, 's velünk egész vendégség alatt nyájasan beszélgetett. — Elérkezvén az éjszaka a' vacsorától, elmentünk, 's harmadnap mulva ajándékokkal felruházva elbocsájtattunk, kiki az Attila mellett lévő fő emberek közül, az Attila' parancsolatjából egymással vetélkedve, egy egylovat ajándékozván Maximinusnak. Továbbá „ mond Priscus " vissza térvén Bigillás (*ez az elébbeni, ki Attila' élete ellen törekedett*) a' midőn már talán Attila ismét az elébbeni helyére, a' honnét jött, vissza tért, őtet az arra rendelt Szittyák megfogták, 's a' pénzt, mellyet Edeconnak hozott, tölle elvévén, azzal együtt Attila' eleibe

Digitized by Google

vitték. Kitöl is midőn Attila kérdezte volta „mire való volna azon sok pénz? Bigilás azt felelte“ hogy a' követségnek szükségeire, 's hogy azoknak, kik velem vagynak, szükségeiket ki pótolhassam, 's az útra szükségeseket megvásárolhassam, ezen kivül némelly foglyoknak ki váltására, mellyeknek kiváltását sok Rómaiak reám biztak. „Kinek Attila felelvén“ Ó te fene vad álat! már csak ugyan elnem fogod te ki gondolt fortélyoskodásaid által kerülni az Itéletet, 's nem is találhatsz elegendő, 's igasságos okot arra, hogy az érdemlett büntetést elkerüljed. Ugyan is sokkal nagyobb summa pénz az, mint sem vagy az a' te szükségeidnek pótolására, 's az úti szükségeknek megvásárlására, vagy pedig némelly foglyoknak kiváltására megkivántatnék. Ezt mondván, Bigilásnak Fiát, ki akkor először késérte Atyját a' Hunnusok' földjére, karddal keresztül szúrni parancsolta, ha csak az Atyja nyilván kinem vallaná, mi végre hozott légyen magával annyi aranyokat? Ki is midőn látná Fiát halálra itéltetve lenni, sirásra fakadott, 's kérte a' kardot magába, nem pedig ártatlan fiába üttetni, 's nem is sokat gondolkozván, minden álattomos fortélyoskodásokat nyilván kivallott, kérvén őtet magát megöletni, Fiát pedig, ki semmit sem vétett, szabadon bocsájtattni. Minthogy pedig Attila az Edecon által már kinyilatkoztattakból által látta, hogy Bigilás semmit elnem tagadott légyen, őtet vasba tétette, mondván, hogy abból máskép' meg nem szabaduland, hanem ha a' mostan ezért vissza küldött fia, magok váltságáért száz font aranyat elhozand, mellyre Bigilás csak ugyan vasba tétetett, a' fia pedig a' Rómaiakhoz vissza utazott. i) Ezeket irja Priscus Attiláról, 's azoknak Kunjairól, hozzá tévén, hogy Attila nem sokára Bigilást is a' megküldött száz font arany' elküldése után szabadon cresz-

i) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 124—138.

Digitized by Google

tette; mellyekből a' régi Barbarusoknak nevezett Hunnusok' erkölcseiről 's szokásairól kiki Ítéletet hozhat. — A' mi a' Magyarokat illeti: Nemzetünk semmivel sem volt alább való régi Eleinél a' Szittyáknál. Mert a' ki azt olvassa, mennyi Jövevényeket fogadtakbe régi Eleink magok közé, 's mennyi javakkal gazdagitották azokat a' Hazában, 's hogy az idegenekkel együtt mint az Attila' Kunjai együtt vendégeskedtek, 's lakoztak, sőt hogy a' vendégszeretés máig is hellyel hellyel a' legnagyobb divatban van Hazánkban, azonnal kiki által láthatja, hogy a' Magyarok abban az időben szívességben 's vendégszeretésben minden más egyéb Nemzeteket felül haladtak k). Többiben elnem lehet halgatni a' Magyaroknak régi dicséretes szokásai között azt is, hogy midőn valamit esküvésel egymás között fogadtak, bizonyos edénybe véreikből eresztettek, mondván hogy a' hiteszegetnek úgy folyjon vére, mint az övék folyt az esküvéskor. l) Ezen szokást a' Magyarok Eleiktől tanulták, kikről lehet olvasni, hogy a' Szittyák midőn valakivel fogadást tettek, egy pohár bort hozattak, mellybe a' valamelly tagjokba megvérzett kardot, vagy nyilát, vagy más egyebet mártván, azt több szóbeli fogadások után egymás között megitták, nem csak a' fogadást tévők, hanem minden jelen lévők is egyetemben, 's ekkor mind a' fogadás, mind a' barátság szent, és változhatatlan volt előttök; m) sőt az ollyanok, kik e' szerént az ollyan vérrel kevert borból ittak, egymást Atyjokfiának, 's Véreiknek lenni

---

k) Lásd Anonymust apud Schvandtner *in script. rer. Hung.* pag. 31. 43. 47. 48. a' holott is lehet olvasni, hogy midőn Attila régi lakó helyére értek volna a' Magyarok, mint vigan lakoztak légyen.

l) Lásd Anonymust a' m. k. 9. lap.

m) Lásd Cornides, *Commentatio de religione Vet. Hungarorum* pag. 46—48.

Digitized by Google

tartották; n) a' honnét a' Magyaroknál most is szokásban lévő *Vérem* nevezet is alkalmasint vette eredetét. Egyéb eránt hogy a' régi Magyarok szavokat 's fogadásaikat szentül megtartották légyen, annak szinte elég nyomaira akadhatni, jóllehet, azt sem lehet tagadni, hogy a' későbbi időkben e' részben igen megváltoztak, mellyet bizonyit azon Magyar példa beszéd is „*ember tészen fogadást, eb a' ki meg állja.*"

VI. Fejezet.

A' Szittya Felekezetbeli Népeknek 's azok közt a' Magyaroknak is hadi tudományokról 's hadakozások' modjáról.

Minden tulajdonságok, 's tökélletességek között legnagyobb volt a' Szittyáknál a' hadi tudomány; ezen tudományt, és mesterséget, mellyhez már természeteknél fogva vonszódtak, 's reá születtek, olly nagy tökélletességre vitték régenten, hogy nem volt Nemzet, ki a' Szittyák fegyverétől nem rettegett volna; nem volt az akkori esméretes Világnak az a' tájéka, a' hová a' Szittyák' vitézségének hire elnem terjedett volna, 's méltán is, mert a' ki a' Philisteusok', Partusok', Amazonok', Kunok', vagy is Hunnok', Avarok', Paczinaczitták', Törökök', 's Magyarok' viselt dolgait olvasta, azonnal által láthatja, hogy ezen Nemes Nemzet, már a' régi időben is a' Nemzeti dicsőségnek legfelsőbb polczán állott. — Ugyan is a' Szittyák voltak azok, kik egész Ásián tovább ezer esztendőknél uralkodtak; kik a' Rómaiaknak fegyverét inkább csak hallották, mint érzették; kik a' hires Dáriust temérdek Népének vesztességével Hazájába csu-

n) Lásd Cornidesnél m. k. 48. 49. lap. a' 12. jegy alatt.

Digitized by Google

fosan vissza szalasztották; a) A' Szittya felekezetbeli Pártusok voltak azok, kik a' Rómaiakkal való hadakozáskor inkább Győzők, mint Meggyőzettettek voltak; kik a' Persákat meghódították, kik az egész Görög tábort elfoglalták 's a' t. b) Valamint a' Szittya felekezetbeli Hunnusok, 's Avarok voltak azok, kik a' hires Római Nemzetet anyiszor végső romlással fenyegették. c) Úgy szinte a' Szittyák voltak azok, kik a' hires Nagy Sándor' vitézségének is eleibe mertek állani, 's a' kikről Nagy Sándor nem szégyenlette az ütközet előtt azt mondani; hogy ha meggyőzettetik nem fog gyalázatjára szolgálni, mert a' Szittyák által győzettetik meg. d). Hát azoknak a' rettenthetetlen Szittya Asszonyoknak az Amazonoknak ki nem hallotta hirét, kik egy részén Európának, 's Ásiának, dicséretesen uralkodtak? Valóban ha meggondoljuk azt, mennyi erős Nemzeteken győzedelmeskedtek az Attila' Kunjai, az a' hires Attila' az úgy nevezett Isten ostora, ki előtt a' nagy Világ rettegett, e) kinek

---

(a Lásd 1820. *Tud. Gyüjt.* I. köt. 47. lap. ismét 1822. *Tud. Gyüjt.* VI. köt. 6. lap. Ismét Jo. Christ. Engel *Commentatio de Expeditionibus Trajani* Vindobonae 1794. p. 92. 93.

b) Lásd Ant. Bonfinii Asculani, *Rerum Hungar. Decades. etc.* Lipsiae 1771. pag. 31.

c) Lásd Pray *Annal. Vet. Hun.* Ismét Bonfiniusnak most émlített könyvét a' 101. 102. 122. 's köv. lap.

d) Lásd 1820. *Tud. Gyüjt.* I. köt. 50 lap.

e) Láso Pray *Annal. Vet. Hun.* 67. és köv. lap. Ismét Bonfinius mond. könyv. 48. 's köv. lap. Egyéberánt mennyire rettegett a' Hunnoktól abban az időben a' Világ, kitetszik Sz. Hieronimus 395. Levelének e' következő szavaiból: „*Ecce subito discurrentibus nunciis Oriens totus intremuit, ab ultima Maeotide inter Glacialem Tanaim, et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri Claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quae pernicibus equis huc illicque volitantia, caedis pariter, ac terroris cuncta complerent, — insperati ubique aderant, et famam*

Digitized by Google

az egész világ meghódolni látszatott; úgy szinte a' hirtelen győző Avar, 's a' sokszor 's könnyű móddal győzedelmeskedő büszke Magyar Nemzet, kinek fegyverétől a' körül belől lévő Nemzetek annyira rettegtek, de a' kit ellenben mint egy Véd-angyal gyanánt tartván, több izben segedelemre meghivtak; — a' nagy Szittya-Nemzetnek Vitéz tetteiket 's Herosi (az az erős) nagy lelkeket eléggé nem csudálhatjuk. — A' mi tehát a' Szittyáknak hadakozások' módját illeti. A' Szittyák' serege, mint hogy a' Szittyák a' világon a' leg jobb lovasok voltak, többnyire lovasságból állott; Fegyvereik pedig nyil, és kard volt. Ők találták fel először a' nyilazás mesterségét is, 's ugyan azért azon hadi eszközeiktől nyerték, a' mint elébb láttuk, a' Szittya felekezetbeli Jászok nevezetjeiket is. Ezen fegyver nemével való élést annyira értették a' Szittyák, hogy midőn lovaikon legsebesebben futottak is, utánnok lévő ellenségeikre a' legveszedelmesebben szórták nyilaikat, 's ezen fegyver' nemében már gyermek korokban is annyira gyakorlottak voltak, hogy a' kissebb vadállatokat azzal széltére öldöklötték; a' felserdültek pedig addig a' Férjfiak' sorába sem számláltattak, még fegyverek által legalább egy Ellenséget meg nem győztek. Ugyan ezen fegyver' nemével tették semmivé a' Palestinai Szittyák Sául Király' Táborát is, midőn magát a' Királyt is Fiával egyetembe lenyilazták. f) A' kardjok a' Szittyáknak a' többi Nemzetekétől annyiba bülönbözött, hogy ők görbe, más Nemzetek pedig egyenes kardokkal hadakoztak. Mennyire értették pedig

---

celeritate vincentes non religioni non dignitatibus non aetati parcebant, non vagientis miserebantur infantiae. Cogebantur mori, qui nondum vivere ceperant, et nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant." 's a' t. Lásd *Codex Diplomaticus Hungariae* Budae 1829. T. I. pag. 113.

f) Lásd Flavii Josephi *Opera* Basileae 1598. pag. 168. 169.

Digitized by Google

a' kard forgatást? az a' világ előtt eléggé tudva vagyon. Az Ellenségre való rohanásban, Herodotus szerént, a' Szittyák illyen fortéllyal éltek: először tüzesen rohantak az Ellenségre, de a' melly nem sokáig tartott, hanem ha az Ellenség nem engedett, azonnal széjjel oszolva mintegy rend nélkül villám módra vissza fordultak, 's az Ellenségtől való megfutamodást szinlették; ekkor ha az Ellenség kivált a' nagy öröm miatt néha rend nékül is üzte őket, ugyan azon villám sebességgel rendbe szedve, az Ellenségre ismét vissza fordultak, 's többnyire győzedelmeskedtek; ha pedig az Ellenség' ereje az övékét sokkal meghaladta, 's nem engedett, akkor az első rohanás után többnyire eltávoztak, 's vissza sem jöttek addig, mig alkalmatosságot nem láttak az ujjabb rohanásra. g) Az Avaroknak hadi fortélyai között figyelmet érdemel azoknak Erősségeik, mellyek Magyar Országon nékiek legbátorságosabb menedék helyül szolgált. Ezt Pray (*In Annal. Vet. Hung.* pag. 281. 282.) Aventinus' szavaival eképpen irja le: „az Avarok a' magok' részeket kilencz sánczokkal és keritésekkel, mellyet Ringnek nevezünk, bátorság okáért körül keritették. Az e'féle keritések egymástól mint egy negyven ezer lépésnyi távolságra voltak, minden kerités ötven ezer lépést foglalt magában, 's katonai sánczokkal volt megerősitve, melly eképpen volt csinálva: A' földbe sürü karók, 's fenyü, tölgy, 's bikfa törzsökök kerekbe voltak leásva, ezeknek ellenébe huszadik lépésre ismét mások helyheztettek, melly üresség füsz fával bérakatván, iszappal, 's gyeppel bétöltetett. Ezen bástya tehát húsz lépésnyi széles, 's ugyan annyi magosságú volt. Beültettettek pedig mind kivül mind belől az e'féle sánczolások nagyobb füz, szil, fejérnyár, 's egyéb fákkal, mellyeknek sarjadzása megmetszetvén, kipótolták a' kiveszetteknek helyét. Ezen meg-

g) Lásd 1820. *Tud. Gyüjt.* I. K. 51. lap.

Digitized by Google

vivhatatlan erősségbe, mint a' latroknak szokott, igen szük béjárás volt. A' sánczok között pedig a' Faluk, 's Helységek egymástól emberszó hallásnyi mesziségre, a' sánczokon kivűl ismét az épületek, 's lakó-helyek mindenfelé úgy voltak elhelyheztetve, hogy egyikből a' másikba kürtel adott jel meghallatszott, a' közel lévők pedig egymáshoz kiáltozhattak, hogy sigitséget ne kéntelenitessenek mesziről szerezni. Ugyan csak Práynál Szent Gál Szerzetes, ki az Avarok' hadakozásába jelenlévő bizonyos Albert nevű katonától hallottak szerént adja elő a' dolgot, az Avarok' Rhingjéről ezeket mondja: „a' Hunnok földje „úgymond" kilencz keritésekkel keritetett bé, és mint hogy én nem más, mint csak holmi rekettyés, 's bokros keritésekről tudtam gondolkozni, kérdeztem, mi csuda volt légyen az? azt felelte, hogy kilencz keritésekkel volt megerősitve, 's mivel azokat sem képzelhettem másféléket, mint a' millyenekkel a' vetéseket szokták békeriteni; erről való tudakozásomra mondotta: olly széles volt egy egy kerités, az az: annyi helyet foglalt magába, mint a' mennyi mesziségre vagyon Turon vára Constantiától (*Pray szerént ez mint egy harmintz mértföldet tehetett*) melly tölgy, bik, 's fenyű fa törzsökökkel úgy megvolt erősitve, hogy a' keritésʼ, vagy is töltésʼ, egyik szélétől a' másikáig húsz lépésnyi széles, 's ugyan ollyan magos volt; 's az üresség kemény kövekkel fejér földdel megtöltetett. Továbbá a' töltésnek szine gyeppel beteritetett, mellyekbe ollyan fácskák ültettettek, mellyek a' mint észre szoktuk venni, midőn elmetszettettnek hajtásokat bocsájtanak. Ezen töltések között tehát a' Faluk, és Helységek úgy voltak elrendelve, hogy egyikből a' másikba az emberi szózat meghallatszott. Azon vivhatatlan falak között pedig igen keskeny béjárások hagyattak, mellyeken rablás végett ki, 's be szoktak járni. Ismét a' második kerités melly szinte úgy volt mint az első csinálva, a' harmadikáig

Digitized by Google

husz német mértföldnyire, melly negyven Olasz mértföldet tészen, kiterjedett. Hasonlóúl vóltak a' többiek is elrendelve egész a' kilenczedik keritésig, ámbár az egyik keritès a' másiknál sokkal szükebb volt. Minden keritésbe a' Helységek 's lakó-helyek mindenfelé úgy voltak elrendelve, hogy a' jel adásúl szolgáló kürtnek hangja, egyiktől a' másikba meghallatszott." Az Avarok' erősségének illyetén leirásából kiki képzelheti millyen tökélletesek lehettek abb n az időben azok, annyira; nogy más Nemzetek azt csudálnák; a' honnét úgy is vélekedhetünk, hogy a' Váraknak is régi Eleink vóltak légyen első Mesterei. Hülönben azon erősségeknek *Ring* nevezete alkalmasint a' kerekségétől vette származását sőt alég ha a' Német is a' *Ring* nevezetet, melly gyürüt, vagy is karikát jelent, nem a' Magyar *kering*, *keringés* vagy *keritès* szavakból vette, a' honnét *Thuring*, és *Lotharing* Tartományok nevezetét is kiki megfejtheti. Továbbá' a' Magyaroknak hadakozások módjait leirta Bölcs Leo Császár, kinek is munkáját Kollárunk illyen Czímü Könyvében *Juris utriusque Regni Hungariae Amaenitates* Vol. I. Vindob. 1783) közre bocsájtott, melly minthogy nevezetes dolgokat foglal magában, nem tartottam haszontalannak azt itten rövideden előadni, megjegyezvén itten, hogy Leo a' Magyarokat mindenütt Turkusoknak vagy is Törököknek nevezi; de azért azon nevezet alatt, nem a' mostani Törököket, hanem egyenesen a' Magyarokat kell érteni, „Némelly Nemzetek tehát „úgymond Leo" mint a' Turkusok, vagy is Törökök az Ellenséget feloldozott renddel üldözik; a' honnét következik, hogy az Ellenség által, ha az rendesen hátrál, 's hirtelen vissza fordul, hamarább megverettetnek. Más Nemzetek pedig az Ellenséget mérsékelve, 's megtartott renddel üzik, ugyan azért, vissza fordulván, ezekre egyenesen reá ütni nem tanácsos, hanem a' mint mondatott, vagy oldalvást, vagy hátulról kell óket megtámadni. Mint hogy pedig a' Tö-

Digitized by Google

rökökről tettem emlékezetet, nem fogunk czélunktól eltávozni, ha azt megmagyarázzuk miképpen rendelik ők el hadiseregeiket, 's miképpen kelletik ő ellenek azt elrendelni. Ezen tudományt tapasztalásból meritettük, midőn a' Bolgárok ellen, kik a' frigyet megszegték, 's Thráczia Tartományát pusztitották, azoknak segitségével éltünk. És pedig a' Bolgárokat, mint hogy a' Krisztus, Isten, 's Királyok eránt hitetlenek voltak, az Isten megbüntette; mert midőn a' mi Seregeink a' Saracenusok ellen foglalatoskodtak, az Isteni Gondviselés a' Törököknek seregeit a' Rómaiak helyett, a' Bolgárokra bocsájtotta; kik a' mi elrendelt Császári hajóink által a' Dunának tulsó oldalára által vitetvén, azoknak segitségével a' Keresztények ellen Istentelenül felfegyverkezett Bolgárok' seregét három ütközetben végképpen meggyőzték: mintha vétkeiknek megboszúlására az Istentűl lettek volna reájok küldetve, nehogy a' Keresztény Rómaiak Keresztény Bolgár vér által magokat tovább is bemocskolni kéntelenek legyenek. A' Szittya Nemzetek tehát a' hadiseregek' elrendelésében, 's a' vissza fordulásban ugyan azon móddal élnek. Több Fejedelmeknek engedelmeskednek, henyélésben, ideig óráig való lakhelyekben, 's marháiknak alkalmatos legelő helyeken mindnyájan töltik életeket. '8 egyedűl a' Bolgár, 's Török Nemzetek rendelik illy formán hadiseregeiket, mellyek a' többi Szittya Nemzetek' hadi rendjeinél erősebbek, mivel mind szinlett futamodással ütnek az Ellenségre, mind pedig egy Főnek engedelmeskednek. Minthogy azonban a' Bolgárok ellen kik hitszegésből szerzett tapasztalások után megismérvén a' Hrisztust, a' Rómaiakkal ugyan egy hiten lennének, nem gondolnánk, hogy valaha fegyvert fogni kéntelenek legyünk annyival inkább: mivel a' mi ellenek való hadi szándékainkat Istenre biztuk volna, ugyan azért sem az ő seregeiknek mi ellenünk való, sem pedig viszont a' mieinknek ő ellenek való elrendeléséről (mint

Digitized by Google

hogy Hitünk sorsosi, 's a' mi intéseinknek helyt adtanak) nem szóllunk. De a' Törököknek szokásairól, 's hadi seregeiről, melly a' Bolgárokétól kevéssé, vagy semmitsem különbözik, most már beszéllünk. Ezen Férjfiakkal bővelkedő, 's virágzó Nemzet tehát *Nemes*, és *Szabad*; Nincs neki a' pompára, 's a' bővelkedésre semmi gondja, egyedűl azon igyekszik, hogy lelkének ereje, vagy is bátor szíve által Ellenségeit felül haladja. — Ezen Nemzet tehát, melly t. i. egy Fő által kormányoztatik, Előljároit, ha valamit vétkeznek, keményen szokta büntetni, 's inkább félelemből mint szeretetből, vagy is önkéntes akaratbol engedelmeskedik, és minthogy lakása bizonytalan, minden munkát, 's nyomorúságot férjfiasan elszenved, nem enged sem hidegnek sem melegnek, 's az életre megkivántatóknak hiánosságát békességesen eltüri. — A' Török Nemzetségek pedig mindenre igen vigyáznak, 's semmitsem tartanak jobban titokban mint az együtt való tanácskozásokat, minthogy pedig a' barátságnak, 's fogadásoknak megtartásán nem igen iparkodnak, 's pénzbeli kiváncsiságokban telhetetlenek; ugyan azért az esküvést kevésbe veszik (*ezen kitétel alég hq igaz, a' mint az elébb-niekben láttuk*) a' Frigyet sem tartják, 's ajándékokkal sem lehet őket ki elégiteni, hanem elébb hánynak lest, 's a' Frigyet is elébb fel törik, mint az ajándékokat elvegyék. — Az alkalmatos időt igen szorgalmatosan kinézik 's azon igyekeznek, hogy nem annyira erőnek erővel, vagy hadi seregnek hadi sereggel álljanak ellent, hanem inkább, hogy az Ellenség' seregét hadi fortéllyal, véletlen reá ütésekkel, 's holmi megkivántatóknak elfoglalásával zavarba hozhassák. — Fegyvereik a' kard, pánczél, nyil, és dárda, mellynél fogva némellyek közülök az ütközetben kétféle fegyvert is viselnek, t. i. dárdát a' vállokon, 's nyilat a' kezekben, 's szükség idejében mind ezzel, mind amazzal élnek, de hátráláskor az üldöző ellenség

Digitized by Google

ellen a' nyilazásba mindeneket felül múlnak, — 's nem csak hogy ők magok fegyvereik által fedve vagynak, hanem egyszer'smind az Elébkelők lovaiknak elejeket vassal, vagy egyéb vastag ringy rongyokkal fedezik, 's erősitik. — A' lóról való nyilazást nagy szorgalommal, 's gyakorlással tanulják. — Követik őket nagy sereg állatok, kancza 's herélt lovak, ismét tehén, 's ökör csordák, mind élelmekre, mind pedig tej ivásra nézve, 's egyszer'smind azért, hogy táborok nagynak látszassék. — Midőn tábort ütnek, nem sánczolják körül magokat mint a' Rómaiak, hanem az ütközet' napjáig Nemzetségek szerént széjjel oszlanak. A' lovakat mind télen mind nyáron állandóul legeltetik, az ütközet' napjának közelitésével pedig a' szükséges lovakat használás végett magok mellett a' sátorok mellett békóba tartják egész a' sereg' elrendelése idejéig, mellyet éjszaka szoktak elrendelni. — Az Örököt messze a' Tábortól, közel egymáshoz állitják, hogy könnyen lopva reájok ne üthessen az Ellenség. Az ütközetkor pedig seregeiket nem osztják három felé, mint a' Rómaiak, hanem több ezredes csapatokra, melly csapatok egymással úgy összve vagynak foglalva, és olly kevéssé vagynak egymástól elválasztva, hogy folyvást egy seregnek, vagy ütközet-rendnek lenni látszanak. Az felkészült seregeken kivül véghetetlen hadi csapatjaik is vagynak, mellyeket vagy az rosszúl elrendelt Ellenség' seregeinek megcsalására küldnek ki, vagy pedig valamelly munkálódó seregrésznek segítségére, tartanak. Tábori bútyoraikat pedig, 's szekereiket, a' seregnek jobb, vagy bal szárnyánal, egy, vagy más Erered' közzé'a' sereg' háta megé helyheztetik, mellynél kevés segítséget is hagynak. — Néha pedig felesleg való lovakat kötnek öszve, 's nagyobb bátorságnak okáért a' Sereg' háta megé helyheztetik. Az Ezeredes csapatokat, vagy is rendeket véghetetlen vastagon helyheztetik el, 's azon vastagságra hogy hadi seregek erőssebb légyen, legna-

Digitized by Google

gyobb gondjok vagyon. h) Végtére azon igyekeznek hogy seregeiknek eleje, vagy is első rendje tömött 's egyenlő légyen. — De a' távulról való megütközést, a' csalvetést, és keringéseket (circuitus) jobban szeretik, midőn t. i. kiterjesztvén seregeiknek mind a' két szárnyait az Ellenséget bé keriteni igyekeznek, valamint szinte a' szinlett futamodást, a' hirtelen való vissza fordulást, 's a' Sereg csapatoknak elszéledését is. — Minekutánna pedig az Ellenséget egyszer megszalasztják, félre tévén minden gondolkozást, szorgalmatosan a' sarkokba vagynak, az üldözés lévén egyedül minden gondjok, 's szándékok. Mert nem elégesznek meg, mint a' Római, 's más Nemzetek, az Ellenségnek mérsékletes nyomozásával, a' szaladók' holmijainak elrablásával, hanem addig üldözik őket, mig végképpen elnem törlik, melly végre minden igyekezetet, 's mesterséget elkövetnek. — Ha az üldözött Ellenségnek némelly része valamelly erősségbe veszi magát, akkor azon igyekeznek a' Törökök, hogy világosan ki tapasztalhassák vallyon embereknek, vagy lovaknak megkivántató dolgokba szükölködik e' az Ellenség? mellyet ki tudván, a' Várat mind untalan ostromolják, hogy magokat, vagy a' szükség szenvedés miatt megadják, vagy pedig bizonyos kötésekre kénszeritsék, és pedig előbbször kevesebbet kivánnak töllök, midőn pedig már az Ellenséggel egyszer megegyeztek, terhesebb feltételeket adnak elejekbe. — Ez tehát a' Törököknek szokásai, mellyekben a' Bolgároktól csak annyiban különböznek, hogy ezek Keresztényekké lévén, 's a' Rómaiak' élet módját annyiban mennyiben

h) Ezt Kollár mondott könyv. a' 31. lapon igy teszi ki: „*Turmarum milliarium series, sive ordines indefinita profunditate instruunt, quod profunditatis, quo acies sit validior majorem curam gerunt.*" Az érdemes olvasó itélje meg, ha jól vagyon e' vagy sem ez általam magyaráztva!

Digitized by Google

tik, egyedül azon igyekeznek, hogy Ellenségeiket ismét minden úton módon megtámadhassák. Ha a' Hadisereg vegyitett léend, 's több léend a' gyalogság, az illyen esetben a' lovak' eledeléről gondoskodni kell, mert ha az Ellenség mutatja magát, akkor a' Lovas-katonának a' lovának eledelt öszve szerezni nem szabad, a' Törökök-nek tehát esen hadakozás módjok, 's szokások, a' mint mondatott, némelly csekélységben különbözik ugyan a' Bolgárokétól, de a' többiben egymással igen megegyeznek. — Ezeket pedig mi néked nem azért irtuk le, mintha a' Törökök ellen kellene rendelned Hadisereget, mivel ők nékünk sem nem Szomszédink, sem pedig nem Ellenségeink; sőt a' Rómaiakhoz jó szívvel viseltetnek. — Hanem azért oh Vezér! hogy légyen miből tanuljad mind azokat, mellyek a' Hadiseregeknek többféleképp' való elrendelésére, 's okos vezérlésére megkivántatnak, 's hogy azokat alkalmatos időben tetszésed szerént gyorsan használhasd, ezen kivül, hogy a' Vezéreknek viselt dolgaiból, 's a' seregek' elrendelése' példáiból, mellyeket sok tapasztalás után találtak fel némellyek, az a' mi hasznos, magadnak kiválaszthasd, 's használhasd; végtére, hogy midőn időd engedi, a' mondottakról ellenkezőkép is gondolkozván, mint jó kitanult Vezér, seregedet vezérelhesd." — Ezek tehát Bölcs Leonak a' Magyaroknak hadimesterségeiről való előadása, mellyek ha némelly részben, a' mi, kivált a' Nemzet' Characterét illeti, mint az elébbeniekből láttuk, nem egészen az igasságon épülnek is, mindazáltal, mint hogy Leo maga forgott a' dologban, 's több részben más Irókkal is egyezik állítása, tökélletes hitelt, 's dicséretet érdemel.

Digitized by Google

a' millyet az elébbi Fejezetben a' tábori szekerekről mondottunk. — Ha gyalog hadi-csapatok vagynak, akkor leginkább az első ütközetben, az első rendbe azokat, kik azon Nemzettel már másszor is megütköztek, a' fellebb meg irt mód szerént rendeld el, az az: hogy a' gyalogság hátamegett légyen a' jól elkészült Lovasság. — Ha egyedül csak Lovas csapatok volnának, mellyeket a' Törökök ellen kellene elkésziteni, akkor mind számokra, mind vitézségekre nézve hozzájok hasonló sereget, szinte azon módon rendeld el, mint a' miképpen ottan, midőn a' seregek' elrendeléséről szóllottunk, megmondottuk. — A' szárnyoknak, vagy is oldaloknak védelmére pedig többeket, 's gyorsakat kelletik ki választani, mert a' sereg' hátuljának védelmére elegendők a' fel, 's leugrándozó Lovasok, kiket közönségesen Védelmezőknek neveznek. De a' könnyű Lovasok vagy is Zászlóvédők, midőn az elszéledett Ellenséget üzik, vigyázzanak, ne hogy vakmerően kergessék őket, 's a' fel, 's leugrándozó Lovasoktól három, legfellebb négy nyil lövésnyinél meszebbre ne távozzanak. A' sereg' Vezére pedig leginkább azon igyekezzen, hogy ha lehetséges, egyenes sík földön rendelje el seregét, a' hol sem sürü erdők, sem tavak, sem völgyek nem akadályoskodnak, a' Törököknek cselvetések végett, mellyet szorgalmatosan szoktak vetni. Vigyázó Őröket is illendő távolságra egymástól a' seregnek négy részében helyheztessen. — Az is jó, ha lehetséges, ha a' seregnek hátamegett ollyan folyó víz, vagy tavak vagynak, mellyeken terhes az általmenetel; hogy a' részről bátorságban lehessen. — Ha az ütközet szerencsés kimenetellel végződik, akkor sem gondatlanúl nem kell őket üldözni, sem pedig a' dolgot nem kell henyélve vinni; mert a' Törökök nem hagyják úgy el a' harczot, mint más Nemzetek ha az első ütközetben megverettetnek, hanem mind addig, miglen minden erőből kifogyatkozván, kedveket el vesz-

Digitized by Google

tik, egyedűl azon igyekeznek, hogy Ellenségeiket ismét minden úton módon megtámadhassák. Ha a' Hadisereg vegyitett léend, 's több léend a' gyalogság, az illyen esetben a' lovak' eledeléről gondoskodni kell, mert ha az Ellenség mutatja magát, akkor a' Lovas-katonának a' lovának eledelt öszve szerezni nem szabad, a' Törököknek tehát ezen hadakozás módjok, 's szokások, a' mint mondatott, némelly csekélységben különbözik ugyan a' Bolgárokétól, de a' többiben egymással igen megegyeznek. — Ezeket pedig mi néked nem azért irtuk le, mintha a' Törökök ellen kellene rendelned Hadisereget, mivel ők nékünk sem nem Szomszédink, sem pedig nem Ellenségeink; sőt a' Rómaiakhoz jó szívvel viseltetnek. — Hanem azért oh Vezér! hogy légyen miből tanuljad mind azokat, mellyek a' Hadiseregeknek többféleképp' való elrendelésére, 's okos vezérlésére megkivántatnak, 's hogy azokat alkalmatos időben tetszésed szerént gyorsan használhasd, ezen kivűl, hogy a' Vezéreknek viselt dolgaiból, 's a' seregek' elrendelése' példáiból, mellyeket sok tapasztalás után találtak fel némellyek, az a' mi hasznos, magadnak kiválaszthasd, 's használhasd; végtére, hogy midőn időd engedi, a' mondottakról ellenkezőkép is gondolkozván, mint jó kitanult Vezér, seregedet vezérelhesd." — Ezek tehát Bölcs Leonak a' Magyaroknak hadimesterségeiről való előadása, mellyek ha némelly részben, a' mi, kivált a' Nemzet' Characterét illeti, mint az elébbeniekből láttuk, nem egészen az igasságon épülnek is, mindazáltal, mint hogy Leo maga forgott a' dologban, 's több részben más Irókkal is egyezik állítása, tökélletes hitelt, 's dicséretet érdemel.

Digitized by Google

VII. Fejezet.

A' Szittya Felekezetbeli Nemzeteknek Uralkodások formájáról.

Jóllehet a' Szittya Nemzetségek által már a' legrégibb időben használt Uralkodás' formájáról olly kevés tanubizonyságok szóllanak, hogy arról a' leghatározattabban szóllani nem lehetne, úgy látzik mindazáltal, hogy minekutánna több régi Irók a' Szittya Nemzetet száz nyolcz Nemzetségből állónak lenni erősitik; a) azon Nemzetségeknek valaha egy Köztársaságot kellett formálniok, és ez annyival inkább igaz, mivel a' régi Irók sem bizonyitják azt, hogy valaha az egész Nagy Szittya Ország valamelly Királyi Kormány alatt lett volna, vagy pedig az valamelly hatalmas Fejedelem által meghódítatott volna. Azon időtől fogva azonban, miolta a' Szittya Nemzetről bizonyosabban szólhatunk, annyi igaznak látszik lenni, hogy azon száz nyolcz Szittya Nemzetségeknek némelly része a' Királysági, némellyike ismét a' Köztársasági Uralkodás' formáját vettékbe. Azok, kik Királyság alatt voltak, a' mint ezen Könyv' elején is mondottuk, Kúnoknak, Hunnoknak, Sakkáknak, Chazaroknak, vagy is Császáriaknak, 'S Baziliusoknak nevezettek. Voltak azonban ollyan Szittya Felekezetek is, kik jóllehet szinte Királyság alatt voltak, még is a' képpen nem neveztettek, mellynek okát ott kell keresni, hogy az ollyanok, mint szinte emlitettük, vagy valamelly más állapottól, vagy helyheztetésektől vették nevezetjeket,

a) Lásd Simonis Keza *Chronicon Hungaricum* Edit. Horanyianae Budae pag. 35. Ismét Thuroczy *Chron. Hungaror. in Scriptor. rer. Hung.* P. I. Tyrnaviae, 1765. pag. 90.

Digitized by Google

vagy pedig valamelly hatalmas Uralkodó által lenyomattattak. Igy az Avarok jóllehet Királyság, vagy is Hánság alatt voltak, mindazáltal a' fellebb mondott névvel mégsem neveztettek, de azonban több Irókból még is bizonyos, hogy ők Hun-Avarok következésképpen Kúnok voltak légyen b). A' mi tehát az a' féle Királyi Országlásformáját illeti: úgy látszik, hogy az a' Szittya Felekezeteknél régenten sem volt egészen tiszta, hanem egyelített. Bizonyitja ezt a' Hunnoknak azon törvények is, melly a' Haza' közönséges védelmére nézve hozattatott, és a' melly ezt foglalja magában: „*Az Isten ès a' Nemzet' parancsolatja, hogy kiki ezen, 's ezen a' helyen, ekkor, 's ekkor, fegyveresen, vagy a' hogy lehet, megjelenjen.*" c) Bizonyitja továbbá ezt az is, hogy Priscus szerént Attila is a' Nemzet' Fő embereinek tanácsával élt, 's végezte a' Haza' dolgait. d) Különben úgy látszik, hogy a' Királyság a' régi Szittya Felekezeteknél nem volt tökélletesen a' firól fira való örökösödéshez kötve, hanem az a' Nemzet' választásától függött, kivévén, ha máskép esküdtek volna hűséget. Igy ha némelly Iróknak hinni lehet, azt tapasztalhatjuk, hogy az Hunnoknál, kik Balamber' vezérlése alatt jöttek ki Magyar Országba, a' Királyság nem firól fira való örökösödés utján származott által a' Maradékra, hanem a' Nemzet választása határozta azt meg. Igy Balamber után Charatont választották a'

---

b) Lásd Pray *Annal. Hun.* pag. 185.

c) Lásd Kézának fentebb említett Kronikáját a' 37. lap.

d) Pray mondott könyv. a' 132. lapon Priscusnak e' következő szavait adja elő, *Tum Onegesius respondit se jam dudum Imperatorem et eos qui ei a consiliis erant admonuisse*, 's a' t. Ismét a' 136. lapon Priscus ezeket mondja „*Itaque non multo post consilium Procerum de his quae Attila statuerat, habuit*" 's a' t. mellyekből szinte kitetszik, hogy Attila is az Ország dolgainak elintézésében a' Nemzet' tanacsával élt légyen.

Digitized by Google

Hunnok Királynak; ez után Uldint; ezt követte Mundzuch az Attila' Atyja; ezt ismét követték Uptar, és Ruás, Mundzuchnak Testvérei, 's végre ezekután a' Nemzet' Közgyülésén Attila választatott Királynak, e) kinek halála után ugyan csak a' választáson való vetélkedés, és megnem egyezés okozta azt is, hogy a' Hunnok' Birodalma végképpen felforgattatott. f) Vagynak azonban ollyanok is, mint Priscus, és Jornandes, kik azt erősítik, hogy a' Hunnusoknál a' Királyi Uralkodás öröködés' utján származott légyen által egyik Uralkodóról a' másikra. Továbbá olvashatjuk Prayból azt is, hogy az Avarok Kánjokat, vagy is Királyokat választás által tették légyen g). A' mi a' Magyarokat illeti: hogy ezeknek minekelőtte még a' Törökökkel ugyan egy Nemzetet tettek, h) 's minek előtte Europába jöttek volna, semmi

---

e) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 80—90. Egyezt Pray Dissert ad *Annal. Vet. Hun.* pag. 224. 225. Egyéb eránt Bonfiniusban *Rerum Hung. Decades.* Lipsiae 1771. az 50. lapon Attilának választásáról ezeket olvashatni: „*Edictis igitur Comitiis, quum Tribus undique convenissent Attilae cuncti suffragia reddunt, Regemque declarant*" melly szavakból eléggé kitetszik, hogy a' Hunnoknál a' Királyságot nem örökösödés által, hanem a' Nemzetnek köz gyülésén történt választás által lehetett elnyerni.

f) Keza Kronikájában a' 61. lapon az Attila fiainak versengésekről ezeket irja „*Quia vero senior pars (scilicet populi) Chabae adhaerebat; extera autem Natio Aladario, ea propter utrique inceperunt imperare*"

g) Praynak fellebb említett könyvébe a' 190. lapon az Avarok' Kánjának választásáról ezeket lehet olvasni: „*Polomuenus Onahoeji Consangvineus lecto, quanta celeritate potuit, milite, Chifam profligavit, Chani titulum et potestatem a Populo consequtus.*"

h) Lásd Praynak elébb említett könyvét a' 312. lap. a' hol a' többi közt mondatik „*Turcos hodiernos ex Hungaris ortos, hoc est unam in primordio cum Hungaris gentem fuisse*" 's a' t. Egyezt. az 1-só Fejezetben mondottakat.

Digitized by Google

Fejedelmek nem volt, hanem Köztársasági Uralkodás' formáját követték, az Constantinus Porphyrogenitus régi Iróból eléggé világos, i) azután pedig jöllehet a' Magyarok Árpádot Vezérjeknek választották légyen is, mindazáltal a' Fejedelmi just az Országgal együtt nekie által nem adták, hanem a' Nemzetségi Felekezetek köz megegyezéssel, következésképpen szinte Köztársaság formában kormányozták az Országot, mellyet bizonyit azon esküvés formája is, mellyet a' Magyarok egymás között tettek, k) 's ezen Uralkodás' formája tartott mind addig, miglen a' Magyarok köz megegyezéssel Szent István első Királyunkat Királyi méltóságra emelték, melly időtől fogva a' Nemzet' főbb részének kormányával mérsékelt Királyi Uralkodás' formája foglalt helyet Hazánkban; 's az dicséretesen tart mind e' mai napig. l) Kérdés azonban hogy mi féle Felekezeteknek volt szavok régenten az Ország' kormányjához? mellyről utóbb, midőn az Országos Gyülésekről szóllandunk, fogunk kevéssé értekezni.

---

i) Említett Constantinus *de administrando imperio* Czimü munkájában a' 38dik Fejezet. ezeket mondja: „ *Ante hunc Arpadum Turcae* (a' Magyarokat érti alatta) *Principem alium nullum habuerunt.*

k) Béla' névtelen Jegyzője *in scriptor. rerum hung.* pag. 9. a' Magyaroknak esküvéséről a' többi közt ezt irja: „ *Secundus etatus Juramenti sic fuit:* " „ *Ut quid quid boni per labores eorum acquirere possent, nemo eorum expers fieret* ", mellyből kilátszik, hogy akoriban a' Nemzet mind azt, a' mit fegyverrel keresend, köz osztályra bocsájtani kivánta, 's a' Fejedelemre által nem ruházta.

l) Hogy már Sz. István Királyunk is a' Nemzet' főbb részének Tanácsával, élt, 's folytatta az Ország' kormányát bizonyitják azon Sz. Királyunknak a' Törvénytárba lévő két Törvény-Könyvei, mellyekből a' *Regale Concilium* a' *Decretum Regalis Senatus* nevezeteknek több nyomára akadhatni, ezen kormányozás' módját a' következő Királyok' Törvény könyvei még világosabban bizonyitják.

Digitized by Google

II. RÉSZ.

I. Fejezet.

A' Királyválasztásról Magyar Országban.

Béla' névtelen Jegyzője szerént, a) Dicső Eleink, midőn ezen boldog Hazát elfoglalták, a' *Turúl* Nemzetségből származott Álmos jeles Vitéz embert, több Irók szerént pedig Árpádot az Álmos' fiát, b) választották Fejedelmeknek ollyan esküvéssel: hogy miglen az Álmos, vagy is Árpád Nemzetségi-Ágazatnak magva nem szakadand, mindenkor abból fognak magoknak Vezért, vagy is fejedelmet választani. Mellyből kiki által láthatja, hogy jól lehet a' Vitéz Magyarok az Árpad Nemzetségi Ágazathoz kötelezték ugyan magokat; a' Vezér, vagy is Fejedelem' választásban mindazonáltal szabadságában állott a' Nemzetnek azon Nemzetségi-Agazatból akar mellyiket választani. Ezen szabadválasztásbeli jussa a' Nemzetnek fent maradott mind addig, miglen a' Magyarok az 1687. Ország-Gyülésén 1ső Leopold Császárnak, 's Királynak, a' Törvénybe is bé iktatott olly kötelezést tettek, melly szerint a' Magyar Királysági just 1ső Leopold Császár 's Királytól származandó Férjfi-ág' első Szülőtjére, ennek pedig magva szakadtával, az akkori Spanyol Király II. Károly' ferfiu-ágból lévő Maradékára szinte

a) *In Scriptoribus rerum hung.* pag. 9.

b) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 310.

Digitized by Google

az első Szülöttre által ruházták, olly formán: hogy a' Királyságra rendelt első Szülött mindenek előtt az Ország-Gyülésén megkoronáztassék, 's azon alkalmatossággal az Ország' szabadságának, 's Jussának megtartására hittel kötelezztessék; az említett örökösödésnek magva szakadtával pedig a' Királyválasztásbéli Jussa az Országnak a' Nemzetre ismét vissza száljon. c) Ezen örökösödésbeli Just a' Nemzet a' Felséges Austriai Haz eránt viseltető Jobbágyi hűségénél fogva VI. Károly Császár, 's Király alatt ismét jobban kiterjesztette, mivel az 1723. Ország-Gyülésen a' Magyar Királyságban való örökösödést, nem csak a' fellebb említett Ferfi-ágra, hanem egyszer'smind elébb ugyan a' most említett Császár, 's Királytól, ennek magva szakadtával ismét 1ső Jó'sef Császár, 's Királytól, és ismét ennek magva szakadtával az 1ső Leopold Császár, 's Királytól származandó Leánymaradékokra is mindenkor az Elsőszülöttekre által ruházta, szinte a' fellebb említett feltételek alatt. d) A' most említett Törvények' hozása előtt tehát, a' mint mondám, a' Királyválasztásbeli Jus a' Nemzetnél vólt, és pedig az Árpád Nemzetségi ágazat' uralkodása ideje alatt, a' mint láttuk, egyedül arra kötelezte a' Nemzet magát, hogy csupán csak azon Nemzetségi ágazatból, akarmellyiket azonban tartozzék Királynak választani, 's ezen Királyválasztásbeli jussát gyakorolta is a' Nemzet szakadatlanúl egész a' fentebb említett Törvények' születéséig; mellyet bizonyitnak e' következendők: Ugyan is mindjárt Szent István Királyunknak magvaszakadtával a' Nemzet nem Kopasz Lászlónak fiait, kik a' Ferfi-ágon az Árpád Nemzetségi ágazatból valók voltak, hanem Szent István Testvérének Gizelának fiát Pétert, választották Királyjoknak, és ennek le-

c) Lásd az 1687. Törvény Könyv. 1. 2. 3. Czikkely.
d) Lásd az 1723. T. K. 1. 2. Czikkely.

Digitized by Google

tetélével ismét Szent Királyunknak Sógorát Ábát, és csak ezeknek ki haltával választotta a' Nemzet fent említett Kopasz Lászlónak egyik fiát Andrást, és ezután ismét nem ennek fiát Salamont, hanem elébb a' már említett Andrásnak Testvérét Belát választották Királyoknak. E' képpen ment a' dolog egész III. András Királyig, a' midőn is jól lehet még akkor a' Turul Nemzetség ki nem veszett ugyan, e) mindazáltal mivel a' Magyarok egyedül az Arpád Nemzetségi ágazatnak kötelezték le Királyválasztásbeli jussokat, az Árpád Nemzetségi ágazatnak pedig ő benne a' Férjfi-ágban magva szakadott, a' Király választásbeli jus a' Nemzetre ismét vissza szállott. Bizonyitja ezt azon környülállás, hogy jól lehet III. Andrásnak vólt légyen egyetlen egy Leánya Erzsébet, mindazáltal a' Nemzet nem azt, hanem Csch Venczelt, 's ez után ismét Bajor Ottót hivta meg a' Királyságra, kiknek rövid uralkodások után a' Magyarok ismét IV. László Magyar Király' Testvérének, II. Károly Neápolyi Király' Feleségének Unokáját Robert Károlyt választották Királyoknak. f) De hogy hosszas ne legyek a' dologban, így ment a' dolog egész a' szerencsétlen Mohácsi veszedelemig, a' midőn II. Lajos Királynak magva szakadtával a' Királyválasztásbeli jus a' Nemzetre ismét visszsza szállott. Ekkor meghasonlottak az Ország' Nagyjai egymás között, 's egy része azoknak Zápolya Jánost, más része 1ső Ferdinand Római Császárt akarták Királyoknak; a' mint is mind a' kettő, és pedig Zápolya 11dik Novemberben 1526. Fehérvárott. g) 1ső Ferdinand

---

e) Lásd *Magyar Ország Gyökeres Nemzetségeiről.* Pest 1820. 63. lap.

f) Lásd *Disquisitio historica de modo consequendi Summum Imperium in Hungaria*, Budae 1820. pag. 200—209. holott is Károly Király' választásáról két Diplomák találtattnak. —

g) Lásd a' most említett Könyvet a' 129dik lap.

Digitized by Google

pedig Szent Katalin napjára, vagy is 25dik Novemberre rendelt Ország Gyülésen megkoronáztattak; h) Utóbb Zápolya Ferdinándnak engedni kénteleníttetett mind azért: mivel azon Ország Gyülés, mellyen ő megkoronáztatott, nem a' Törvények' rendelése szerint t, i. a' Nádor Ispány által, hivattatott öszve, mind pedig azért: mert az Ország' Nagyjainak nagyobb része a' Ferdinand' részén volt, 's közöttök, az egyesség megtörtént illyen forma feltételek alatt: hogy ki mit bir az Országból azt tartsa meg mig él; Horváth, Tót, és Dalmát Országok Ferdinand alatt, Erdély pedig Zápolya alatt maradván, meghalván pedig Zápolya, ha mindjárt nékie fia maradna is, az egész Magyar Birodalom 1ső Ferdinandra, vagy annak Férjfimagzatjára menjen által; ha pedig 1ső Ferdinand Férjfi-mag nélkül meghalálozna, akkor a' Királyság Zápolya' Férjfimaradékaira száljon, 's csak mind a' kettejeknek a' Férjfiágban való magva szakadtokkal száljon vissza a' Királyválasztásbeli Jus az Országra. i) Megerösíttetvén tehát Ferdinand a' Magyar Tronuson, jóllehet az uralkodási Jus ezen Királynak Maradékaira is által ruháztatott, mindazáltal az azok közül való választás még akkor is a' Nemzettől függött egész, a' mint mondatott, 1ső Leopold Király' idejéig; a' minthogy még Ferdinandnak fia Maximilian is választás által tétetett Királyjá. k) Többiben a' Nemzetnek ezen választásbeli jussát bizonyitja a' Nemzet által egész 1ső Jósef' idejéig szakadatlanúl gyakorlott azon szokás is, melly szerint minden koronázás' alkalmával az Ország' Nádor Ispánya, vagy ennek Helytartója, a' koronázás' helyén a' legfelsőbb lépcsőre fel menvén, 's kezébe a' koronát tartván,

h) Lásd Kaprinay *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae Corvini. Vidobonae*, 1767. p. 1. 274—276.

i) Lásd a' fellebb említett *Disquisitio hist.* könyvet a' 143—146. lap.

k) Lásd a' most említett Könyvet a' 149—151. lap.

Digitized by Google

a' Népet háromszor fenn szóval megkérdezte e'képpen: „*Akarjátok e' hogy ez, 's ez* (nevéről szóllítván a' Királyt) *választott Király megkoronáztassék*" melly után ha a' Nép által visszonoztatott „*Akarjuk*" szó következett; a' Király megkoronáztatott. 1)

II. Fejezet.

A' Magyar Szent Koronáról.

Magyar Szent Koronának nevezzük azt, mellyel Szent István első Királyunk megkoronáztatott, 's melly mostan is Budán a' Királyi Palotában őriztetik. Azon Koronát mindenkor olly becsben tartotta, 's máig is tartja Nemzetünk, hogy csak azt esméri törvényes Királyának, ki azzal megkoronáztatik; a' minthogy példa is vagyon arra, hogy ennek nem létében, a' más Koronával való megkoronáztatás nem volt elegendő arra, hogy a' választott Király az egész Nemzet által törvényes Királynak el esmértessék a). A' mi ezen Koronát illeti: közönségesen azt tartották a' felől, hogy azt Szent István Királynak II. Sylvester Pápa ajándékozta légyen; az ujjabb időkben azonban találkoztak többen ollyanok, kik egyenesen tagadták, hogy az Sz. István Királyunknak a' nevezett Pápától küldetett adománya volna, b) mellyre leginkább az adott okot, 's alkalmatosságot, hogy a' nevezett Koronán Görög felülirások is lennének;

---

1) Lásd a' fellebb említett könyvet a' 161—162.

a) Robert Károly is illyen esetbe vólt. Lásd *Magyar Századok* Budán 1816. 46—47. lap.

b) Kollar *Historia Diplomatica Juris Patron. Hung. Regum, Vindobonae* 1762. 20—47. lap. Ismét 1821. *Tud. Gyüjt.* XII. köt. 3. — 's kör. lap.

Digitized by Google

sőt vóltak ollyanok is, kik azt állították, hogy azon Koronát, vagy Róbert Károly, vagy Nagy Lajos Királyok készittették. c) Mindezeket a' sok ketségeskedéseket azonban Fő Tiszt. Koller Jó'sef Úr, 's mások után is (Lásd *de Sacra Corona Ungar. Commentar.* Quinque Eccles. 1800) igen szépen kivánta megfejteni, 's el igazitani nagy érdemű Hazánkfia T. T. Szombathy János Pataki Professor Ur, ki is az 1821. *Tudományos Gyüjtemény*' XII. Kötetjében azon Szent Koronánkról közlött értekezésében, azt mutatja meg: hogy Szent Koronánknak felső része, mellyen Deák felúl irások vagynak, Szent István Királyunknak Rómából küldetett; alsó Görög része, pedig Geizának Szent László Király' Testvérének Konstantinápolyból küldetett Koronák légyenek; mind a' kettőt pedig egyesítette Szent László Királyunk olly formán: hogy a' Rómából küldetett keskenyebb Koronát a' Görög tágasabb Koronába helyheztette. Hogy tehát azon Hazánknak Szent Ereklyéjét többen is esmérhessék; azt az érdemes Olvasókkal a' szerint, a' mint azt Fő Tisztelendő Koller Jósef Úr fentebb említett könyvébe három Réz Táblákba kiadta, itten közlőm. Ezen ábrázolatok közül az I. ábrázolja a' Koronának első, a' II. a' Koronának hátúlsó részét, vagy is oldalát; a' III. pedig a' Koronának tetejét, 's a' mellyet csak rendes vi'sgálat után lehet látni.

A' Korona fél-gömb formája, arany posztóból vagyon csinálva; belől pedig kis selyem párnácskák vagynak varva, hogy az a' koronázandó Király' fejéhez illjen.

A' Korona' tetején arany Kereszt vagyon helyheztetve, melly. minthogy lyukai ki tágúltak, hol egy, hol másik óldalra dűl, a' mint t. i. mozgattatik.

A' felső részén tehát ezen Koronának, melly Deák Koronának mondatik, mind a' fellebb mondott okokból, mind pedig azért is, mivel azon mind Deák felúl irások

c) Lásd 1821. *Tud. Gyüjt.* XII. Kötet. 18. lap.

Digitized by Google

vagynak, mindjárt a' Kereszt alatt a' Megváltó' képe fölve vagyon ábrázolva, mellette két fa forma láttatik, mellyeknek tetejek hegyesek, 's befelé hajlók. A' Megváltó' feje felett egy kör látszik, mellyben bizonyos vékony egy nemű vonások a' Megváltó' feje körül keresztet ábrázolnak; a' fő mellett pedig jobbról a' Nap, balról a' Hóldújság vagynak ábrázolva. Ezekután következnek az Apostolok' képei a' felül irásokkal, a' mint a' III. ábrázolaton látható. És pedig

A' Korona egyik, vagy is hátúlsó óldalán a' Megváltó' képe alatt ezek találtatnak.

SCS JOHS. az az: Szent János.

ARTHOLO. az az: Szent Bertalan.

Ismét a' kerekségnek jobb óldalán a' Megváltó' képe alatt.

SCS PETRUS. az az: Szent Péter.

SCS ANDREAS. az az: Szent András.

A' Kerekségnek bal óldalán szinte a' Megváltó' képe alatt.

SCS PAULUS. vagy is: Sz. Pál.

SCS PHILIPUS. az az; Sz. Fülep.

Az Koronának elő óldalán a' Megváltó' képe alatt.

SCS JACOBUS. az az: Sz. Jakab.

SCS THOMAS. az az: Sz. Tamás.

Mindezen óldalok egymástól keresztbe külön választva lenni látszanak a' Koronának legalljáig.

Midőn egyenesen reá tekint az ember a' Koronára (Lasd az I. és II. ábrázolatokat) nem látszanak ezeknek, t. i. a' Megváltó', Szent János', Péter, Pál', Bertalan', Sz. András', Fülep', Jakab', S. Tamás (kivévén ezen utólsónak homlokát) képei. Ha azomba úgy fordíttatik a' Korona hogy láthatók legyenek mind azok, a' miket látni lehet, akkor megláthatni, a' kereszt alatt a' Megváltó' képét: János, Péter, Pál, Jakab, és Bertalan Szenteknek felül irásait; András, és Fülep Szenteknek

Digitized by Google

fejeit, és Bertalan, 's Tamás Szenteknek homlokait. (Lásd a' III. ábrázolatot) Bertalan, András. Fülep, és Tamás Szenteknek képei, 's a' Deák Koronának alsó része, a' Görög Koronán lévő képek, 's czifraságok által eltakartatnak. —

Egyébaránt különbözik a' Deák Korona a' Görög Koronától mind a' mívnek, mind a' Gyémánt köveknek minéműségére nézve. Ugyan is a' Deák koronán lévő képek nem olly mesterséggel vagynak csinálva 's a' Gyémánt kövek, valamint a' gyöngyök is csekélyebbek mint a' Görög Koronán.

A' mi a' Görög Koronát illeti: mellyen semmi Deák felülirások nincsenek, ezek tapasztaltatnak (Lásd az I. ábrázolatot.)

A' Homlok felsőjén a' Megváltó képe, melly csak ezekben különbözik a' Deák koronán lévőtől: hogy amazon a' Megváltó jobb kezét feltartva, a' kis, és nevendék újját a' kéznek bé hajtva, a' közép, 's mutató újjokkal, mellyek a' hüvelyk újját eltakarják, mintegy áldást ádni, a' bal kezében pedig könyvet tartani látszatik; és ismét, hogy a' Megváltó fejének jobb oldala mellett ezen betük $\overline{IC}$. balról pedig $\overline{XC}$. az az: *Jésus Kristus* látszanak. Továbbá

A' Megváltó' képe alatt jobbról vagyon Sz. Mihály Archangyalnak képe ezen felül irással: *Ο ΑΡΧ ΜΙΧ* az az: *Sz. Mihály Archangyal*: Balról ismét Sz. Gábor Archangyal' képe tünik szemeleibe ezen felül irással; *Θ ΑΡΧ ΓΑΒΡΙΗΛ* az az: *Sz. Gábor Archangyal.*

Ismét jobbról szélről Sz. Mihály képe mellett Sz. György Martir' képe ezen felül-irással: *Θ ΓΕΩΡΓΙΟΣ* az az: *Sz. György*; balról pedig Sz. Gábor' képe mellett Sz. Demeter Martyr' képe ezen felül-irással: *Θ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ* az az: *Sz. Demeter.*

Továbbá azon Görög Koronának hátúlsó részén (Lásd a II. ábrázolatot) legfelül Ducás Mihály Görög Csá-

Digitized by Google

szárnak képe tűnik a' 'Néző' szeme eleibe illy felül irással:

MIX EN XΩ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝΟ ΔΟΥΚ.

az az deákúl:

Michael in Christo fidelis Imperator Romanorum Ducas

Magyarúl.

Ducas' Mihály a' Kristusban hiv Római Császár.

Ezen kép alatt jobbról vagyon Constantinus Porphyrogenitus Constantinápoli Császár' képe ezen felül-irással:

ΚΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝΟ, ΠΟΡΦΥ ΡΟΓΕΝΗΤΟΣ

az az deákúl:

Constantinus Imperator Romanorum Porphyrogenitus

Magyarúl:

Konstantin Porphyrogentitus Római Császár.

Ismét alól a' bal-óldalon Geobitz Török Klrálynak képe illyen felül irással:

ΓΕΩΒΙΤΖ ΔΣ ΠΙΣΤΟΣ ΚΡΑΛΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

az az deákúl:

Geobitz Dominus fidelis Crales (Rex) *Turciae.*

Magyarúl:

Geobitz hűséges Úr Török Király.

Itten meg kell jegyezni, hogy a' mint a' nagy Tudományú Koller is megjegyzette, 's az elébb mondottakból is megtetszik, a' *Geobitz* szó alatt I. Geiza Királyt a' Turcia vagy Török szó alatt pedig a' Magyarokat, vagy is Magyar Országot kell érteni.

Továbbá ezen a' felén alól szélről a' jobb oldalon Sz. Demjén' képe ezen felül irással: *Θ ΔΑΜΙΑΝΟΣ* az az: *S. Damianus*, magyarúl: *Sz. Demjén*; a' másik vagy is bal óldalon pedig szélről *Sz. Kozma*' képe ezen felülirással: *Θ ΚΟΣΜΑΣ*, az az: *S. Cosmas*, magyarúl: *Sz. Kozma.*

Digitized by Google

Ezen Görög Korona alljáról (Lásd az I. és II. ábrázolatokat) kilencz arany lánczok csüggenek le, két oldalról négy négy, és hátulról egy, mellyek külömbbféle, de még is többnyire veres kőből formált virágokkal végződnek.

És ennyi azon Sz. Ereklyénknek megesmértetésére nézve elég légyen, a' ki ennek bővebb le irását akarja látni, 's többet akar arról tudni, lássa tisztelt Koller Urnak fentebb említett könyvét. Ismét Katona István a' *Magyar Szent Koronáról* Budán 1793. Ismét Decsi Sámuel *a' Magyar Sz. Korona Hist.* 's a' t.

III. Fejezet.

A' Magyar Polgári Alkotmányról általjában.

Sok könnyen Hívők, 's a' Nemzetnek nem legjobb Barátjai a' Magyar Polgári Alkotmánynak régi állapotját, a' Nemzet, 's a' Külföld előtt nem olly kedvezően festették le, mint azt valóban megérdemlette vólna; ugyan is némellyek e' részben azt erősítették, hogy a' Magyarok Polgári-Alkotmányoknak minden részét a' Külföldiektől költsönözték; mások ismét azt, mint valami bárdolatlan csoport Néptől alkotott öszve szerkeztetést, figyelemre sem méltatták annyira: hogy a' szegény Magyar már már hinni kezdette, hogy Honnyi elrendeltetésének kezdetét is a' Külföldnek, 's más Nemzeteknek köszönheti, 's hogy a' Nemzet nem is volt alkalmatos magának helyes Polgári lételt adni. Igaz ugyan, hogy a' Deák nyelvnek Hazánkban való béjővetele, 's elterjedése, 's az e' miatt Hazánkba sereglett sok idegenek által Polgári alkotmányunk már az első zsengéjében tetemes változásokat szenvedett: ezen változások azomban, a' mint a' következések mutatták, inkább rontottak, mint jobbí-

Digitized by Google

tottak Hazai alkotmányunkon. a) Ezen tárgyat igyekezett Hazánkban fejtegetni néhai nagy érdemű Kollárunk 's utánna Kováchichunk, b) 's mások is, mindazonáltal a' régiségeknek hiánossága miatt ők is elég tévedésbe estek; — Én a' mennyire csekély tehetségem engedte, némelly olyatén hibákat kivántam ki pótolni 's ezen tárgyról röviden értekezni. —

Polgári alkotmányunk Hazánkal egy 'idős, sőt némelly része annak már a' nagy Szittya Nemzet' legrégibb szokásaiba gyökereztetik, 's illyen az első Nemesség, mert hogy a' száz nyóltz Nemzetségből álló Szittya Nemzet mindenkor szabad volt légyen, azt több hiteles Irók bizonyitják. c) Ezen szabadságok a' Nemzetségeknek szinte ezen Haza elfoglalásakor a' Vezérek 'álatt is megmaradott, 's akkor is csak azok vóltak Nemtelenek, kiket vagy a' Magyarok' fegyverei Rabszolgaságba ejtettek, vagy pedig kik szükség' idejében a' Haza' védelmére a' Nemzet' parancsolatjára, fegyvert nem ragadtak. d) A' Birtokos Jószágok', 's a' Vármegyék' állapotja

---

a) A' Várakhoz tartozott Jószágoknak elidegenitése, 's a' Jövevényeknek a' Hazafiak felett adott szabadság, mellyeknek a' régiségekben elég nyomaira akadhatni.

b) Lásd Kollár *Historiae Jurisque publici Regni Hung. Amaenitates*, Vol. II. Vindob. 1783. Kovachich *Notio Comitatuum etc.* Viennae 1814. *Disquisitio an et quid discriminis interfuerit inter Nobiles Regni, Servientes Regis et Milites olim apud Hungaros*, Claudiopoli, 1814. 's a' t.

c) Béla névtelen Jegyzője az 5. lapon más régibb Irók után a' Seythákról a' többi közt ezt is mondja „*Scythica enim gens a nullo Imperatvre fuit subjugata.*" Ismét Bonfiniusnál a' 33. lapon olvashatni „*Scythas aliena juga nunquam diutius tolerare potuisse, eosque bello caeteros superasse*" Bölcs Leo Kollárnál *in Amaenitatibus* Vol. I. pag. 25 ezeket mondja a' Magyarokról: „*Haec igitur gens Virorum copia florens ingenua est et libera.*"

d) Lásd Kéza' *Krónikáját* a' 37. lap.

Digitized by Google

a' Nemességgel, 's Hazával szinte egy idős, mert midőn régi Eleink a' Vezérek alatt ezen boldog Hazát elfoglalták, egymás közt ollyan kötést tettek, hogy a' mit fegyverek által keresendenek, abból kiki közülök részesüljön; e) a' minthogy elég nyoma is vagyon annak, hogy az elfoglalt földeknek, 's Váraknak egyik egyrészét, másik más részét nyerte légyen f) 's ez az első nevezetes osztály az, melly az Országban lévő főbb Méltóságoknak, 's a' Nemesi Jószágok' természetének fő állapját teszi, 's a' melly maga után huzta az Ország' közönséges védelmét is, vagy is a' Nemzetségeknek közönséges felkelését, melly utóbb Banderiumnak neveztetett. Mind a' Nemesség', 's szolgaság' állapotja, mind a' Jószágoknak természete, 's a' Vármegyék' elrendeltetése, a' Királyi uralkodás alatt többféle változásokat szenvedtek, mivel a' Jószágoknak különbbféle természete, 's a' későbbi Nemesség' csak a' Királyi uralkodás' idejétől fogva veszi kezdetét, mint a' következendőkből ki fog tetszeni.

IV. Fejezet.

A' Magyar Nemesség' eredetéről, 's további állapotjáról.

Ez a' szó Nemes Nemzetségből valót jegyez, szokásban volt t. i. az ollyan Nemzeteknél, kik Vitézségek által a' többi Nemzeteken Uralkodókká lettek, Vérségi származásokat, a' legrégibb időkről is számon tartani, mind

---

e) Béla' névtelen Jegyzője szerént a' 9. lap. a' Magyaroknak ki jövetelek alkalmával tett esküvések' második ágazatja ezt tartja: „*Quidquid boni per labores eorum acquirere possent nemo eorum expers fieret.*“

f) Béla névtelen Jegyzője szerént Bors Turczol, Zabolch Usubu, Boyta 's több Vitéz Magyarok kaptak földeket ezen Haza' elfoglalása alkalmával, söt későbben más Vitéz Jövevények is.

Digitized by Google

személyes, de kiváltképpen birtokos szabadságaik' tekintetéből. Illyen volt a' többi közt a' nagy Szittya Nemzet is, mellynek Nemzeti létele, úgy szólván, ha nem a' a' vizözön előtt való időkre, a) legalább a' vizözön koráig felmegy b) 's ezután nem sokára, mint száz nyolcz Nemzetségből álló nagy Nemzetnek esmértetett. Ezen száznyolcz Nemzetségekből több felekezetek a' Világ' részeibe ide 's tova vándorolván, a' hol megtelepedtek, ők mint Uralkodó Nemzetségből származottak Nemesek, a' kiket pedig meghodítottak, 's hatalmok alá hajtottak, szolgák lettek. Hogy a' Magyarok is azon száznyolcz Magyar Nemzetségből származtak e' boldog Hazába, azt régi Iróink egy formán bizonyítják, c) a' honnét is kiki láthatja, hogy a' Magyaroknál szinte, mint más Szittya Felekezeteknél a' Nemességnek egy az eredete. Mert jóllehet a' Magyarok is, mint más Szittya Felekezetek, már régi lakhelyeken is Nemesek voltak; minthogy azonban a' Nemesség' állapotja magába foglalja a' birtokos szabadságot is, ugyan azért a' Magyar Nemesség tulajdonképpen csak ezen Hazának elfoglalása' idejétől fogva veszi eredetét; a' midőn is a' Magyarok az akkoriban itten lakó Népeket meghódítván, ezen Hazát magok kö-

---

a) Kainnak Magyar nevezetét kivánta megmutatni T. T. Horvát István Úr azon értekezésében, mellyet az *Élet és Literatura* Czimü Könyvben iktatott.

b) A' Szittyákat több Irók, a' mint elébb is említettük, Noe' Jáfet' fia' Maradékainak lenni tartották: T. T. Horvát István Úr pedig azokat Khámitáknak lenni állítja, a' mint erről az elébbeniekben szinte emlékeztünk (Lásd *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb történeteiből.* Pest, 1825. 12. lap.

c) Kéza Kronikájába (Edit Horanyianae pag. 35.) mondja: „*Centum enim et octo generationes pura tenet Hungaria et non plures, aliae autem si quae ipsis sunt conjunctae advenae sunt, vel ex Captivisoriundi*, 's a' t.

Digitized by Google

sött elosztották, 's a' meggyözetett Népeket megfosztván Jószágaiktól szolgaság' állapotjában helyhezették; 's ez e' Magyar Nemességnek első születése. Ez volt az a' Nemesség' melly szabadságára nézve még a' Királyok' Uralkodása alatt is minden más Országokba lévő Nemességet meghaladott; kik osztályban esett örökségeiket még a' Királyság alatt is, mint valóságos tulajdonokat, minden megkötteté s, vagy szoritás nélkül szabadon birták; d) kik a' magok Nemzetségeikből választottak Birót magoknak, nem tartozván később is a' Vármegyék' Bírósága eleibe, egyedül a' Királyok' Uralkodása alatt a' Királyt vagy ennek Személyesét t. i. az Ország Birájat, 's némelly esetekben a' Nádor Ispányt e) tartották legfőbb B.-

---

d) Millyen szabadsággal birták a' Nemzetségek jószágaikat ki tetszik Sz. Istán II. Törv. Könyv 5. Fejezetjéből is, a' hol mondatik: „*Decrevimus Regali nostra potentia; ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori filiis, filiabusque, atque Parentibus, sive Ecclesiae. Nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat.* Egyéberánt egyezt: erre nézve ugyan azon Tör. Könyv. 6. és 35. Fejez. Nem különben. Kálmán I. T. K. 20. 21. Fejez.

e) A' Nemzetségi Bíróra nézve felhoz T. T. Horvát István Úr Kún László Királynak egy 1279. Oklevelét a' Gyökeres Magyar Nemzetségekről irt könyvének 38. lapján, mellyben mondatik: „*Nec hoc praetermittimus, quod iidem Dominis de Comanis, et Nobiles, et Universitas Comanorum Judicio Palatini Regni nostri subjacebunt, sicut tempore Belae Regis Avi nostri fuerat institutum, qui quoslibet cum incolis Regni nostri in omnibus articulis judicabit, assidente ei Judice, seu Principe, qui in Generatione qualibet fuerit institutus, prout a tempore Avi nostri extiterat observatum; hoc dumtaxat excepto: quod si lis inter duos Nobiles Comanos super effusione sanguinis, vel aliquo casu inciderit, ex tunc eundem solus Judex illius Generationis, qui de parte Rei extiterit, judicabit, nihilque in eorumdem duorum Nobilium Comanorum litibus percipere poterit Palatinus, et si alter hujusmodi duo-*

Digitized by Google

ráiknak; kik végtére midőn némelly alsóbb sorsú szolgáik otthon a' földet mivelték, magok az Ország' oltalmazásában fáradoztak, minden Nemzetségnek külön lévén tulajdon Zászlója, melly alatt Hazájókért, 's Királyokért véreiket kiontani, 's életeket feláldozni minden időbe készek voltak, 's azt Nemzeti becsületnek is tartották f). Különben szükség azt is tudni, hogy a' mint elébb is említém, a' Magyar Hazában az Ország' Polgári Alkotmányának elrendelése után a' fellebb említett száz nyolcz Szittya Nemzetségekből valókon kivűl voltak még több más Nemzetségek is, kik Kéza' Kronikája szerént is g) mint Jövevény Nemzetségek a' Magyar Nemzet' vitézségének hallására messze földről ezen Hazába dicsőségre való vágyásból bévándorólván, vitézi szolgálatjok', 's különben is jó Nemzetségek' tekintetéből a' Magyar Nemzet' tagjaivá lettek, 's örökös birtokokkal megajándékoztatván, Magyar Nemessekké tétettek. h) Valamint azt sem kell elfelejtenünk, hogy azon legelső Magyar Törvény, melly szerént közönséges Felkeléskor a' Haza' védelmére örökös szolgaság' vagy halál' büntetése alatt megkellett jelenni, az első Osztályos Magyarok közül is sokakat szolgaságra taszitott. i) Illyetén helyhez-

---

rum inter se litigantium Sententiam Judicis suae Generationis refutaret, adtunc eosdem duos Nos personaliter assidente nobis similiter Judice Generationis suae judicabimus" 's a' t. Ezen példa az általam mondottakat reméllem eléggé erősiti.

f) Lásd az e) alatt most említett Könyvet a' 100. 's köv. lap.

g) Lásd a' c) alatt mondottakat.

h) IV. Bélának egy 1263. Oklevele szerént Deodatus, ki már Geiza Herczeg' Sz. István Királyunk Attya' idejébe jött Magyar Országba, szinte valóságos Magyar Nemessé lett. Lásd T. T. Horvát István Urnak mond. Könyv. a' 27. lap.

i) Lásd Kéza' mondott *Kronikáját* a' 36. lapon.

Digitized by Google

tetésbe volt tehát a' Nemesség' állapotja a' Magyaroknál a' Fejedelmek' ideje alatt; de a' melly a' Királyi Uralkodás alatt egészen más formát nyert, nem annyira az első Nemességre, mint a' következő több féle megkülönböztetésekre, 's felszabadíttatásokra nézve. Ugyan is minekutánna a' Magyar Nemzet magát a' Királyi Uralkodás alá adta, azzal együtt a' Nemesítési 's más szabadságositó jussokat is szinte a' Magyar Szent Koronára ruházta, és ettől az időtől fogva csak Királyi adomány által; későbben pedig Czimereslevél mellett is lehetett nyerni Nemességet, 's más szabadságokat, t. i. a' kinek a' Király természetére nézve örökös Jószágot, vagy más félét is örökös Jussal (jure haereditario) ajándékozott, az, az által meg is nemesedett, 's mind Jószágára, mind személyére nézve Nemesi szabadsággal birt. Igy mineknténna a' Magyar Nemzet a' Keresztény hitre tért volna, ajándékozták meg Sz. István Király, 's többi Királyaink a' főbb Papokat, valamint más idegen Nemzetségeket is szép Jószágokkal örökös Jussal, mellynél fogva azok azonnal a' Magyar Nemesség' tagjaiva lettek. Mellyekből következik: hogy Hazánkban már a' Királyi Uralkodás' kezdetekor kétféle Nemesek voltak, t. i. Osztályos Nemesek, kik a' Haza' elfoglalásakor azonnal Nemessekké lettek, 's ezeknek jussaikra nézve semmi Adomány-levél (ha csak később a' Királyoktól azt nem kértek volna) nem kivántatik; és ismét Királyi-adomány által lett Nemesek, kiknek jussaikra nézve az Adománylevél elkerülhetetlenül szükséges. Mindezeken a' Nemeseken kivül leginkább a' Királyi Uralkodás alatt többféle szabadsággal felruházott Felekezetek is származtak, kik közül némellyek a' későbbi Királyok alatt hasonlokká tétettek a' Nemesekhez, és illyenek voltak a' többi között az úgy nevezett Serviensek is, kikről a' következendő Fejezetben fogunk szóllani.

Digitized by Google

V. Fejezet.

Az úgy nevezett Serviensekről, vagy is Udvari Katonákról.

Serviens Magyarúl annyit tesz mint Szolga, 's vészi Hazánkban eredetét a' Királyság' kezdetétől, a' midőn is már Sz. István Királyunk' Uralkodása alatt a' Rabszolgaságból való felszabadulásnak, a' Polgári Alkotmánynak ujjabb formája szerént, több nemeire találhatunk. a) Ezen Serviensek kétfélék voltak, tudniillik Királyi, 's a' Nemesek' Serviensei. b) A' Királyi Serviensek ismét többfélék voltak, itten azonban csak azokról van a' szó, kik *Servientes Regii* nevezettel jönnek elő a' Régiségekben, 's nem egyebek voltak eleintén mint Udvari Királyi Katonák, kik a' Királyi Zászló alatt a' Király' oldala mellett harczoltak; a' Nemesek' Serviensei szinte azok voltak, kik a' Nemesek mellett hadi, vagy más egyéb

a) Már Sz. István Királynak 1015. Oklevelében melly a' Pécs-Váradi Sz. Benedek Conventjének Szerzését foglalja magában a' felszabadított Rabszolgáknak több nemei találtatnak illy formán: *Omni autem cura adhibita — idem Monasterium — dotavimus terris, silvis, piscinis vineis, villis, populis tam liberis, quam Servis, Liberis scilicet ducentis Militibus, — Ministris qui Serviunt eum equis* 156, *item Ministris qui serviunt cum equis Curribus* 469. *Vinitoribus* 110. *Aratoribus* 36. *Apiariis* 12. *Tributariis Fori* 20. *Piscatoribus* 50. *et Fabris* 10. 's a' t.

b) Hogy a' Privatus embereknek is voltak Serviensei bizonyitják IV. László Király egy 1288. Oklevelének e' következő szavai is: „*Quod Magister Thomas Talpos dictus Servient Magistri Laurentii*" Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* III. R. 41. lap. Ismét a' Győri Káptalan egy 1240. Oklevelébe ezeket mondja: „*Quod ad Nostram accesserunt praesentiam Apa Servient Dionysii de Thou*" 's a' t. Lásd *Codex Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 192.

Digitized by Google

(Lásd az 1459. 36. T. Cz. *in Sylloge Decret.* pag. 172.) szolgálatot tettek, 's ugyaa azoknak Zászlójok alatt vitézkedtek. Valamint egyik, úgy a' másik neműek bizonyos szabadsággal felruházott, 's Jószágokkal is meggazdagított emberek voltak a' régi időben is, 's különösen a' Királyi Serviensek már Sz. István Királyunk által olly szép szabadsággal ruháztattak fel, hogy még a' későbbi időben is vagyon nyoma annak, hogy a' Sz. István Király' Serviensei magokat a' többi következő Királyok' Servienseitől megkülömböztették, c) de azért a' régibb időben, úgymint Serviensek, ha csak Nemzetségből nem származtak, Nemesek nem voltak d). Utóbb midőn a' Királyok, 's az Or-

---

c) Lásd Kollár *Juris utriusque Regni Hung. Amaenitates* V. II. pag. 78—80.

d) Hogy régi időben a' Serviensek mint Serviensek valóságos Nemesek nem voltak, bizonyitja a' többi közt a' Nemzeti Muzeum' Kéziratai között lévő II. Andrásnak egy 1228. Oklevele, melly Kún László Királynak 1284. Másolatjában találtatik, holott is a' többi közt ezek vagynak „*Quod cum dilectus et fidelis noster Simeon Comes ab extrema gente profectus, non necessitatis aut alicujus inediae causa sed solius nostrae benignitatis fama de remotis Regionibus scilicet de Aragonia — nos visitaturus accessit — petitionibus et donariis ipsum adhoc induximus ut in Regno nostro commoraretur, et se nostro mancíparet Servitio. Qui cum se in omnibus voluntati nostrae inclinasset, et in longum servitiis nostris se applicasset, et ad beneplacitum nostrum in cunctis Servivisset, postulavit a' nobis ut locum Descensionis in Regno nostro sibi, et Cognatis suis qui cum eo aderant Jure haereditario possidendum conferremus eodem titulo, et Privilegio libertatis, quo caeteri hospitum Nobilium ex gratiosa Donatione Praedecessorum nostrorum obtinuerunt.*" 's a' t. Ezen Oklevélnek szavai azt mondják, hogy jóllehet Aragoniai Simon már az Oklevél' születése előtt régi Királyi Serviens volt, de azért csak utóbb ezen Oklevélnél fogva tétetett Nemessé.

Digitized by Google

ságnak régibb Osztályos Nemessei, kik akkor *Jobbágiaknak* 's Bároknak is neveztettek, ezen Servienseknek szabadságait némű némű határok közzé szoritották volna, II. András Király alatt a' Vár Jobbágiakkal együtt sok nyughatatlanságokat tettek az Országban anyira; hogy kéntelen volt a' nevezett Király ezeknek szabadságait 1222. Arany pecsétes Oklevele által megerösiteni; e) melly Oklevélről sokan, mind e' mai napig is azt tartották, mintha az által az Országba lévő minden Nemességnek szabadsága megerösitetett volna, holott a' mint azon Oklevél' szavai 's Czikkelyei is mutatják azon Oklevélben adott szabadság egyedül a' Servienseket 's Vár Jobbágyokat nem pedig a' régi Nemességet, kik a' magok szabadságaiból akkoriban semmitsem vesztettek, illette. f) Ezen időtől fogva azonban a' Servienseknek szabadsága anyira nevekedett, hogy már II. András 's IV. Béla Királyok által világos szavakkal Nemeseknek is neveztettek, g) mindazáltal még ekkorsem birtak egyforma szabadsággal a' régibb Nemzetségből való Nemességgel, egyedül a' későbbi időben, midőn a' Hazának sok rendbeli viszontagságai a' Nemesi Jussokat zavarba hozták, lettek egymáshoz hasonlókká, a' mint ez Verbőzcy I. Részének 2dik Czimjéből megtetszik. Vagynak ugyan némellyek, kik azt gondolják hogy a' Servienseк a' régi Nemesekhez I. Lajos Király' 11 Törvény Czikkelye által tétettek hasonlókká, h) azok mind az által kik azt mondjak, a'

e) Lásd azon Királynak 1222. Oklevelét a' Törvény Tárba.

f) Hogy azon arany pecsétes Oklevél csak leginkább a' Servienseк' szabadságait illette, kitetszik azon Oklevélnek Czikkelyeiből, a' holott csak kevés Czikkelyek emlékeznek másokról.

g) IV. Béla Király 1267. Törvény Könyve (Lásd *Sylloge Decretorum* pag. 11.) az Előbeszédbe e'képpen szól: „*Significamus quod Nobiles Hungariae Universi, qui Servientes Regales dicuntur*" 's a' t.

h) Lásd I. Lajos T. K. 11. Czikkellyét.

Digitized by Google

Törvény lelkét nem értik, és azon tévedésbe egyedül azért estek, mivel az azon Törvény Czikkelyre feltett *Rubrum* vagy is Czim nem egyezik a' Törvény' értelmével, mivel azen Törvény Czikkelybe nem egyéb foglaltatik mint az: hogy valamint az Anya Országba, úgy annak részeibe lévő Nemesek is egy forma szabadsággal birjanak; ezen Törvény pedig azért hozattatott, mivel a' Magyar Országi Részek többnyire a' Király Fiak' hatalma alatt lévén, azoknak az Atyjokkal vagy is valóságos Királyal való több rendbeli viszálkodásaik miatt, az azon Részekben lakó Nemesség némelly részben lenyomattatott. Különben jóllehet a' mint mondám, ezen T. Czikkelybe nem a' fellebb mondottakat kell érteni, mind azáltal azon Törvény Czikkely rendelése alatt már a' Serviensek is értetődnek, mivel a' mint fellebb említetett, a' Serviensek már IV. Béla által is Nemeseknek neveztettek. Többiben méltó meg jegyezni, hogy ezen Serviensek a' Vármegyék' Birósága alá nem tartoztak, i) hanem a' Királyt, az Ország Biráját esmérték Birájoknak, 's annak is vagyon elég nyoma, hogy az Ország Gyülésébe végeztettek a' Serviensek Ügyes-bajos dolgaik. k)

VI. Fejezet.

A' Jobbágy Nevezetnek eredetéről, 's kik voltak régenten a' Jobbágyok?

A' Jobbágy Magyar szót némelly ujjabb Irók nem helyesen magyarázták, 's származtatták ezen szavaktól *jobb az ágy*. Téveledéseknek oka az volt, hogy mostan az adófizető földel biró embert szokták Jobbágynak ne-

i) Lásd az 1222. T. K. 5. Czikkelyét.
k) Lásd az 1222. T. K. 1. Czik. 1231. 1. Cz.

Digitized by Google

vezni, kik mint hogy azon Íróknak vélekedések szerént régenten jobban szerették a' heverést: 's a' puhaságot, mint a' vitézséget, ugyan azért hivattattak Jobbágyoknak. Ezen hibás vélekedést azonban nem kelletik hinni, mivel a' *Jobbágy* elrontott Magyar szó, melly ezen szóból *Jobbági* származott, 's mintegy *Jobb ágból*, vagy is jobb Nemzetségi származásból való embert jelentett. Az régi Oklevelekbe előforduló eldeákosított *Jobbágyo* szóba tehát az *y* betű nem a' *g* betűnek lágyitása hanem, *i* betű helyett vagyon; a' minthogy ugyan egy Oklevélben is találhatni azon betűket azon szóba e' képpen *Jobágyo*, 's *Jobágio* felcserélve. a) Hivattattak ezen nevezettel a' legrégibb időkbe az Országnak azon Fő, 's első Nemessei, kik Hazai, vagy más Idegen, de előkelő, 's meghazafiusodott Nemzetségből valók voltak, 's az Országba a' legfőbb Hivatalokat: mint a' Palatinusság, az Ország Biróság, Fő Ispányság 's a' t. viselték b) Később, midőn a' Ha-

a) Hogy a' Jobbágy szó régenten ezen szótól *Jobbági* származott bizonyítják számtalan törvényeinkben 's Okleveleinkbe elő forduló el deákosított Jobagio szavak; valamint szinte Sz. László Királynak a' Veszprémi Ekklesiának részére adott 1082. Oklevele, a' hol a' többi közt mondatik: „*et ex gratia Elus unum aratrum duos aratores, tres servos, triginta currigeros, septem artifices, et tredecim Jobagi vocatos*" ismét másutt „*In villa Vaschul habet Ecclesia terram ad novem aratra, vineas decem, servos octo, Jobagi plurimos duos hospites, et Jobági septem.* Ugyan ezen Oklevélben ezen szó háromféle képpen is leirva találtatik, hol a' most mondott módon, hol ismét *Jobagio* hol ismét Jobagy és Jobbagyo, (Lásd *Codex Diplom. Hung.* Budae 1829. T. I. pag. 448.—459.

b) Kálmán Toth Országi Királynak 's Herczegnek egy 1231. Oklevelében (Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 139) ezek találtattnak: „*Istis tamen Jobagionibus praesentibus Jula Bano, filioque ejusdem altero Jula Magistro Tavernicorum nostrorum, Nicolao de Zala, Opos de Simig, Petro de Valkov. Georgio de Barana Comitatus tenentibus*" 's a' t. Ismét II.

Digitized by Google

sai főbb Nemesség, vagy is a' Nemzetségi ágozatok közül sokan elszegényedtek volna, 's Kéza' Kronikája szerént is c) a' Várok' hivatalaira, 's jószágaira szorultak; 's midőn a' Királyok kezdették a' Vár Jószágait el idegeníteni, a' Jobbágy nevezet a' szegényebb sorsú emberekre is által származott, 's már ekkor több nyomaira találhatni, a' Privatus Nagy Urak' tulajdon Jobbágyainak is, de a' kik mind a' mellet bizonyos szabadsággal fel ruházott emberek, sőt azok között régi Nemesek, 's Tisztséget viselők is voltak d) jól lehet már ekkor lehet találni nyomára annak is, hogy a' Vár Jobbágyok kik között különben némellyek a' régi Nemességből valók voltak, a' Királyi Serviensek' rangjával megtiszteltettek, de a' melly csak onnét eredett, mivel az illyen Vár Jobbágyok a' Vár Joszágaiból bírván, a' Várok' Fő Ispányai, 's azoknak Bírósága alá tartoztak; 's nem a'

András egy 1233. Oklevelébe a' többi közt mondja: „*et promittimus per nos et successores nostros constituere singulis annis, et dare Palatinum, vel alium de Jobagionibus nostris*" Ismét Bors Bán egy 1233. Oklevelében mondja: „*Jobbagionibus vero Vgolino A. Episcopo, Nicolao filio Borch, Ladislao et Pous, Judice autem Demetrio persistentibus*" Illyen példákat számtalanokat lehet találni a' régiségekben, (Lásd a' fellebb említett könyvet'.

c) Kéza Kronikájában a' 144. lapon olvashatni: „*Jobagiones vero Castri sunt pauperes Nobiles, qui ad Regem venientes, terram eis tribuit, de Castri terris ut pheuda Castri, et Castrum guerrae tempore custodirent*" 's a' t.

d) Egy 1226. Oklevélben ezek találtatnak „*Paulo Jobagione Castri Borsiensis, et tunc Curiali Comite ejusdem Castri*' 's a' t. Ismét egy 1226. Oklevélben: „*et testes producerent de omnibus hominum gentibus; scilicet de Servientibus Regis, et de Jobbagionibus Castri, et de aliis hominibus qui sunt genere liberi, et bonae famae*" 's a' t. Ismét egy 1232. Oklevélben ezek „*et multi Jobbagiones Nobiles ejusdem Ecclesiae*' 's a' t. Lásd *Codex Diplom. Hung.* T. III. V. II.

Digitized by Google

Királyi Zászló alatt mint a' Serviensek, hanem a' Fő Ispányok' Zászlója alatt vitézkedtek e). Ismét később, minekutánna a' Vár Jószágai a' Jobbágyokkal egyetemben mind elidegenittettek, 's Privátusoknak elajándékoztottak, a' Jobbágy nevezet a' Szántóvető emberekre is által származott, a' minthogy találhatni nyomára annak, hogy III. András Király' idejében azon nevezet alatt már a' Parasztok, vagy is Szántóvető emberek értetődtek; f) Mindazáltal a' Jobbágy nevezet még ez után a' később időben sem illette a' legalsóbb rendü Parasztokat, vagy is Szolgákat, mivel még 'Sigmond Király' idejében is a' Jobbágyok bizonyos szabadsággal felruházott emberek voltak, kik a' mint emlitettük, a' Magyar Polgári-alkotmány' változásával, midőn a' Várok' jószágai már mind elidegenitettek a' Várok' földjein lakó Várkatonákból, Udvarnokokból, 's más szolgálatot tévő emberekből

e) Az e' félének a' többi közt nyomára akadtam András Királynak egy 1217. Oklevelében, holott is a' többi közt mondatik: „Hinc est utique quod nos nosri fidelis Urus Jobagio„nis S. Regis de Zala servitium nobis in adventu nostrae „charissimae Conjugis Yoles, fideliter impensum cognoscentes „— ipsum cum tribus fratribus uterinis Magus Cozma, Svepsa „et cum haeredibus ipsius et fratrum suorum habitis, et ha„bendis', a' Jobagionibus S. Regis de Castro Zaladiensi „exemptum liberum et immunem permanere praecipimus, „regia statuentes auctoritate, ut liceat ipsi una cum fra„tribus nominatis — et cum praediis T. T. pariter eorun„dem ad eos jure haereditario pertinentibus, aurea et „perpetua perfrui libertate, et inter Servientes Regis an„numerari perpetuo" 's a t. (Lásd *Cod. Diplom. Hung.* T. III. V. I. pag. 198.) Melly Oklevél' szavaiból kitetszik, hogy az említett, jóllehet Vár-Jobbágy volt, 's jóllehet örökös birtokos volt, mindazáltal felemeltetés gyanánt szolgált nékie a' Királyi Serviensek' sorába jönni.

f) III. András Király 1298. 70. T. Czikkelye e'képpen szól: „*Item quilibet Rusticus seu Jobagio alicujus Nobilis*" 's a' t. (Lásd Syllog. Decretor. pag. 50.)

Digitized by Google

lettek. g) Sőt a' Vár-Jobbágyok még az 1467: 2ik T. Cz. általis mintegy Nemeseknek neveztettek. Nem csuda tehát ha még Verbőczyis azt mondja; hogy a' Jobbágyok régenten bizonyos szabadsággal birtak, de Ulászló Király alatt, az általok okozott zenebona miatt szolgaságra taszittattak h) melly alól némelly részben csak a' későbbi időkbe szabadultak ismét fel. Egyébaránt erről bővebben más kor különösen fogok értekezni.

VII. Fejezet.

A' Bárókrál vagy is Szabad Zászlós Urakról és a' Banderium, eredetéről rövideden.

Minekutánna a' Magyar Nemességnek első eredetét már tudjuk, 's arról is emlékeztünk volna, hogy azon Nemzetségek, kik a' Haza' elfoglalásakor, 's némellyek azutánis osztályba Jószágot kaptak, a' magok Zászlójok alatt vezették Vitézzeiket a' Haza' oltalmára, igen könnyen által láthatjuk, kik voltak, 's honnét eredtek a' Bárók, vagy is Szabad Zászlósok Hazánkba? Ugyan azért tudni kell, hogy Báróknak, már némelly más Országbeliek is azokat nevezték, kiknek szabad Zászlójok volt, 's azon Zászlójok alatt számos Vitézzeiket, 's Vasallusaikat vitték

---

g) Sigmond Király II. T. K. 6-ik Czikkelye e' képpen szóll; „Sanximus praeterea ut a modo in antea Cives Hospites seu „Jobagiones nostri Regales de nostris Civitatibus, Possessionibus, Oppidis, et Liberis Villis Castrorumque tenutis „ad Ecclesiarum Nobilium, et alterius praeeminentiae hominum Possessiones, et e converso earumdem Ecclesiarum „nec non Nobilium et alterius praeeminentiae hominum Jobagiones, in praefatas nostras possessiones, Castrorum nostrorum tenutas, et generaliter quilibet liberae Conditionis homines 's a' t.“ Melly utobbi kitésel azt mutatja hogy a' Jobbágyok szabad állapotú emberek voltak.

h) Lásd Verbőczy III. R. 25. Cz.

Digitized by Google

a' Táborba. (a) Illyen Szabad Zászlosok voltak nállunk azok a' Jövevény 's idegen Nemzetségekis, kik vagy a' Haza' elfoglalásakor, vagy azután is osztályba, vagy ismét Királyi Adomány mellett örökös jószágot (haereditas) nyertek a' Hazába, 's ezen utóbbiak közzé tartoztak a' Főbb Papok is, mint az Érsekek, Püspökök, Apátok. 's a' t. (b) Azon Jószágokért tehát tartoztak az ollyanok a' magok Zászlójok alatt bizonyos számú Katonaságot tartani, 's háború' idején a' Haza' oltalmára sietni, melly Zászlóallya katonaságot a' későbbi időkbe Banderiumnak nevezték, alkalmasint ezen szótól *Banda* mellynek *csoport* értelme vagyon; a' kik pedig a' Nemzetségek Tagjai közül nem birtak anyi jószágot hogy egy Zászló allya Katonaságot ki állithattak volna, az ollyanak többen állottak öszve, hogy egy Zászló allyát ki csinálhassaknak. c) Innét tehát kiki által láthatja mind azt, mi volt légyen a' Banderium? mind pedig azt, hogy kik tartoztak Banderiumot tartani; valamint innét lehet aztis meg magyarázni, miért a' régibb időbe az Érsekek 's Püspökök is személyesen jelentek meg a' Táborba? 's sokan közüllök életeketis feláldozták a' Haza' oltalmáért. A' későbbi időbe, azonban mindön a' főbb hivatalba lévők mintegy elsősé-

---

a) Du Fresne Glossariumába lehet ezeket olvasni: „Quo sensu „etiam Franci Barones appellant, qui Vexilla in praeliis „educunt, et cum Vasallis suis praeeuntibus iisdem vexillis „in praelio pro Rege pugnant" (Lásd a' *Magyar Gyöker. régi Nemz*, a' 101-ik lapon.)

b) Hogy régenten a' főbb Papok, mint a' Püspökök is Báróknak neveztettek, kitetszik András Királynak egy 1235-iki Okleveléből a' hol a' többi közt azon Király mondja: „Cum eum „venerabilis Pater Dominus Bartholomeus Quinque-ecclesien„sis Episcopus, noster Baro fidelissimus" (Cod. Dipl. Hung. VI. p. 139.)

c) Lásd T. T. Horvát István Urnak *Magyar Gyök. Nemz.* a' 102, 103. lap.

Digitized by Google

get kezdettek magoknak tulajdonitani, a' többi Bárok felett, 's midőn már az Ország' főbb hivatalaira nem csak a' Nemzetségek, hanem néha más alább való származású emberek is emeltettek, a' Bárságis kétféle lett; azok kik születéseknél fogvais Bárók voltak, *Természetes Báróknak* (Barones naturales) a' kik pedig a' főbb hivatalokat, mint a' Palatinusság, Ország Bíróság, Fő Ispányság, Bánság, 's a' t. viseltek, *Hivatalbeli Báróknak* (Barones ex Officio tales) 's későbben *Ország Bárőinak* neveztettek (d) Mellyre nézve nem kell azt gondolni, hogy az Ország Bárói nevezet alatt régenten csak a' Verbőczy 94-ik Czimjébe emlitettek értetödtek volna, mivel több Oklevelek' bizonysága szerént, régentem minden Fő Ispányok ugy szólván, az Ország-Bárói közzé számláltattak, e) 's Verbőczy tévedése leginkább onnét történt,

d) Igy egy 1487-iki Oklevélben ezek találtatnak: „Item Barones „ex Officio in Hungaria D. Palatinus Hung. D. Comes Cu„riae Regiae Majestatis D. Magister Tavernicorum Reg. Maj. „D. Thesaurarius R. Maj. D. Marschalus, Item Principes in „Hungaria: Dominus Banus Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, „D. Despotus Serviae. D. Banus Boznae D. Vajvoda Vala„chiae. D. Vajvoda Austriae. D. Banus Machoviensis. D. „Banus Nándor-Albensis. D. Banus Zevriniensis, D. Comes „Themesiensis, D. Comes Posoniensis. Item Barones Natu„rales in Hungaria: Dominus Dux Laur. de Ujlak. Domini „Comites de Frangepanibus, D. Comes Scepusiensis, Domini „Comites de S. Georgio, et de Bozin, Domini Comites de „Corbavia, Domini Comites de Zrinio, Domini de Losoncz, „Domini de Perin, Domini de Rozgon 's a' t." (Lásd Schwartner *Introd. in Rem. Diplom.* Budae 1802. pag. 267.)

e) Béla Királynak egy 1238-iki Oklevelében ezeket olvashatni: „Praesentibus Andrea Posoniensi Comite, Dominico Magistro „Tavernicorum nostrorum, et Comite Nitriensi, Nicolao „Csongradiensi, Renoldo Vesprimiensi, Comitibus, Thoma „Comite Capellae nostrae, — aliisque compluribus Regni „nostri Baronibus" Illyenekre többekre lehet találni a' Régiségekbe.

Digitized by Google

mivel régenten az Oklevelek' végezetjein leginkább az Ország, 's a' Király' Főbb emberei, 's a' Véghelyeket — kormányozó Ispányoknak neveik, kik a' Vég-helyek' kormányozásának tekéntetéből az Udvar előtt kedvesebbek voltak, említettek. f) Végre a' Mohácsi veszedalem után a' Bárság csak személyes meg tiszteltetéssé lett.

VIII. Fejezet.

A' Palatinusi vagy Nádor Ispányi hivatalról.

A' Palatinusi hivatal nem volt idegen dolog a' Külföldön sem, mivel annak a' régiségekbe elég nyomára akadhatunk; 's Hazánkba ugy látszik, Sz. István Királyunk' Uralkodása alatt származott. Hivattak régenten deákul, *Comes Palatii*, vagy *Comes Palatinus* nevezettelis, Magyarúl pedig Nádor Ispánynak, melly Magyar név, hogy honnét származott légyen, nem bizonyos. Némelly Tudósok 's a' többi közt Timon is (Lásd *Imago Hung. antiquae et novae* pag. 42. 43.) a' Nádor nevezetet azon Tóth szótól *Nadwur* melly Udvari Fő tisztet tesz, származtatják, valamint szinte az Ispány nevezetet is Tóth eredetü szónak lenni állitják, de az én csekély yélekedésem szerént aligha nem hibásan. Ugyanis ha igaz az, a' mit maga Timonis a' mondott helyen említ, hogy a' Nádor szót régenten e' szerént: *Nagur* irták ki, akkor kétséget sem szenved, hogy az *Nagy Urat* jelentett, mivel régenten a' *g* betü mellé a' lágyitó *y* betü nem használtatott, 's azon lágyitásnak többféle formája csak a' később időbe jött keletbe; a' mi pedig az Ispány nevezetet illeti: erre nézve meg lehet jegyezni, hogy Kéza Kronikája szerént, már Atilla idejébe, Kun, vagy is Hunnus nyelven a' Tábori Kapitányok *Spánoknak*, vagy is *Ispánoknak* neveztettek, 's nevezetesen azok, kik az

f) Lásd Verb. I. R. 94. Cz. a' ‡ alatt.

Digitized by Google

Atilla' idejébe Katalanniába maradtak; melly Spánoknak, vagy Ispánoknak nevezett Kapitányoktól vette utóbb Spanyol Országis a' deák *Ispania* vagy *Hispania* nevezetét. a) E' szerént tehát ugy lehetne vélekedni, hogy a' Nádor Ispány régenten nem egyebet tett volna, mint *Nagy Ur Ispány*; hivattathatott pedig Nagy Urnak, mivel a' többi Fő Ispányoknál méltóságára nézve fellebb való volt; a' minthogy most sem szokatlan mondás a' Magyaroknál az illyen forma: *Nagy Uram Ispány Uram*, 's több e' féle. De különben csekély bélátásom szerént ugy is lehet vélekedni, hogy a' *Nádor* nevezet, régenten alig ha nem Nándor is lehetett, minthogy most is vagyon a' Magyaroknak *Nándor Fejérvár* nevezetje, 's azt tartom, hogy a' Nándor szónak kellett régenten valami ollyat jelenteni, melly a' Palatinusi Méltósághoz tartozott, de azon szó jelentésének értelmére sehol sem akadhattam. Egyébaránt, Timon m. k. lapján azt jegyzi meg, hogy IV. Béla alatt a' Nádor Ispányságot ki ki csak esztendeig viselhette, mivel bátorságosnak nem tartották azt tovább egynél hagyni igen nagy tekéntetek, és hatalmok miatt: Ugyan is már II. András Arany Bullája 31 Czimjének ezen szavaiból: „*Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet in aliquo praedictorum, nec Regem vel Nobiles seu alios consentiat deviare*" az tetszik ki, hogy a' Palatinus Biró volt mindenkor a' Király, és a' Nemzet között, valamint ezen hatalmát világossan meg is erősítette Ulászló I. T. K. 33. 1574: 18. Ismét I. Mátyás V. T. K. 6dik Czikkelye, *de Officio Palat.* mellyre való nézve a' Palatinus Albert T. K. 2dik Cz. Ulászló I. T. K. 33. Cz. 's a' t. értelme szerént mindenkor az Ország' megegyezésével választatott. Különben a' mint Sz. László Királynak Törvényei mutatják, b) a' Palatinus már abba az időbe a' Királyi Kuriába

a) Lásd Kéza' Kronikáját az 51 lapon.

b) Lásd Sz. László III. T. K. 3. Fejez.

Digitized by Google

mindenféle emberek' Ügyeit itélhette, azon kivül pedig csak az Udvarnikoknak, 's még azoknak ügyes bajos dolgait intézhette, kik magok jó szántából mentek hozzá. III. Béla Király idejébe ismét a' Fejérváron minden Esztendőben tartatni szokott Országos Gyülekezetek, ha a' Király személyesen jelen nem lehetett, a' Palatinus elöl-ülése alatt tartattak, 's ő itélte az Ügyes bajos dolgokat; melly szokás később Ildik András Király Arany-bullájának I-sö Czikkelye által meg is erősítetett. Valamint némellyek szerént c) ugyan ezen Király alatt jött kelétbe az is, hogy a' Palatinus a' Királyi Kurián kivülis mindenféle emberek' dolgait ítélhette, kivévén a' Nemzetségeknek dolgait, mellyekbe a' Palatinus csak a' Nemzetségi Birónak jelenlétében, a' több Vármegyék' kihirdetett Gyüléseiben, (proclamatae Congregationes plurium Comitatuum) 's nem is valamelly Várban, hanem azon kivül itélhetett, d) mellyel ha valaméllyik Fél meg nem elégedett a' Király eleibe vitetett a' Per. Kivévén továbbá az ugy nevezett Serviens Nemeseknek Főben járó dolgait, mellyeket a' Király' hire nélkül elnem végezhetett, azaz: minekelőtte az ollyan dolog végre hajtatott volna, szükség volt azt a' Király eleibe terjeszteni. e) Kivévén végtére az Egyházi személyeket, az Özvegyi jutalmat, a'

---

c) Lásd Pauli Hajnik *Hist. Jur. Hung.* Budae 1807. Tab. IX. Egyezt II. András 1222. T. K. 1-sö Czik.

d) T. T. Horvát István Urnak *régi Gyök. Magy. Nemz.* a' 105 l.

e) Lásd a' *Sylloge Decr.* Czimü Könyvbe az 1231-iki T. K. 18. Cz. Ugyan csak erre mutat IV. Bélának egy 1238-iki Oklevelei, mellybe mondatik: „Villicus etiam ipsorum (scilicet „Civium de Szombat) una cum duodecim melioribus de villa „ad exhibendam justitiam deputatis hominibus ejusdem villae „vel de aliis pro Crimine in eodem districtu commisso de „capitationis, vel aliam quamcunque poenam infligendi ha„beat potestatem nisi Nobilis exstiterit; cujus Judicium „Majestati Regiae reservetur. 's a' t.

Digitized by Google

Házassági, 's más Egyházi dolgokat tárgyazó Ügyeket, mellyek a' Sz. Szék eleibe tartoztak. f) Továbbá vagyon nyoma már IV. Béla alatt a' Nádor Ispányi Törvényszéknekis (Judicium Generale seu Palatinale) mellybe a' Palatinus a' Gonosztévőknek dolgait itélte, a' mint több régibb Törvényeink bizonyítják. Valamint azt is szükség tudni, hogy a' Palatinusoknak már a' régibb időkbeis voltak All-Birái, vagyis Vice-Palatinussai, kik midőn ezok reá nem értek, helyettek itéltek. Egyéberánt a' Palatinusi hivatalhoz már 1485-be a' Királyi Helytartói (Locumteneus Regius) hivatalis kapcsoltatott, g) de azonban nem voltak azután folyvást minden Palatinusok egyszer'smind Királyi Helytartókis, kivált a' F. Austriai Ház' Uralkodása' kezdetében, a' midőn is kivévén Nádasdy Tamás Nádor Ispányt, egész IIdik Mátyás Király Uralkodásáig a' Nádor Ispányi hivatal helyett a' Királyi Helytartóság foglalt helyet. Végtére meg lehet jegyezni azt is, hogy a' régi időben az Uralkodó Király-Fiaknak, vagy is Ifiabb Királyoknak, és az Esztergomi Érseknek is voltak tulajdon Palatinussaik, a' mint azt némelly régiségek bizonyitják. h)

IX. Fejezet.

Az Ország-Birói Hivatalról.

Az Ország-Birói hivatal szinte a' Királyi Uralkodással kezdődni látszatik, 's neveztetett Deákul *Judex Cu-*

f) Lásd in *Sylloge Decret.* az 1231 T. K. 17. Cz.

g) Lásd az 1485. 10. T. Cz.

h) István ifiabb Király egy 1262-iki Oklevelében ezeket mondja: „*quod si Comes Palatinus noster — Baronibus, seu Servientibus Carissimi Patris nostri* 's a' t." Ismét Bélának egy 1263 Oklevelébe mondatik: „*Sed ejusdem Ecclesiae Strigoniensis*

Digitized by Google

riae vagy *Comes Curiae Regiae*, vagy *Judex's Comes Curialis Regis*, vagy *Regius*; vagy ismét *Aulae Regiae Judex* (Lásd *Cod. Dipl. Huug.* T. IV. V. I. p. 142) nem külömben *Regni Hungariae Judex Curiae*; melly nevezet Magyarúl nem egyebet jelent, mint Királyi Udvar-birót, 's ha nem hibázom ugyis látszik, hogy eleinte az Ország-Birája, csak a' Királyi Udvarhoz tartozandókon biráskodott, mivel az Országra nézve a' régi időbe a' Palatinus vitte a' Királyi Udvarba a' Fő Bíróságot; ide láttatik czélozni Kálmán Király' I. T. Hönyvének 11. és 12dik Fejezetjeis, melly utolsóban mondatik: „*Ducis Ministri qui in Mega Regis sunt, et Regis qui in Mega Ducis sunt, ante Comltem, et Judicem: Minores vero ante Judicem delitigent*" itt ha nem hibázom a' *Comes* szó alatt a' Comes Palatinus vagyis Nádor Ispány, a' *Judex* szó alatt pedig a' Judex Curiae, vagyis az Ország-birája értetődött. Ezen állításomat ugyan igyekeztem volna bővebbenis megpróbálni, de mivel az igen régi Oklevelek között mellyek kezembe eddig meg fordultak, ennek nyomára nem akadhattam, ugyan azért bizom a' dolgot azokra, kik e' részben kedvezöbb környülállások közt vagynak. Akár hogy légyen azonba a' dolog annyi igaz, hogy az Ország' Biráinak, is időrül időre nevekedett a' hatalmok annyira: hogy már II-dik András alatt a' Királyi Kuriában de nem azon kivül, mindenféle embereket itélhettek; a) Utóbb pedig midőn már a' Palatinus a' Királyi Kurián kivül is itélhetett, ha azon itélettel valamellyik Fél meg nem elégedett, és ha a' Királyi Felség maga személyében nem itélhetett, a' fellebbvitel' utján az Országbirája eleibe került a' dolog bövebb megvisgálás végett b)

Judices videlicet Palatinus suus" 's a' t. Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. 73. és 134.

a) Lásd az 1222-iki T. K. 9-ik Cz.

b) Lásd a' *Magyar Gyöker Nemz.* a' 105. lapon.

Digitized by Google

's ugyan azért későbben *Királyi Személyes Jelenlétnek is* (Personalis Praesentia Regia) neveztetett. c) Vagynak ugyan némellyek, kik az 1536-iki T. K. 15. Czikkelyének ezen szavait: „*ut ipse* (scilicet Archi-Episcopus Strigoniensis) *juxta formam generalis Decreti Regni, tamquam Personalis Majestatis Regiae Praesentia, unus ex Judicibus Regni Ordinariis esse censeatur*" úgy magyarázták, mintha itt a' Personalis Praesentia nevezet az Esztergomi Érsekre értetődne, következésképpen azt hitték, hogy az Esztergomi Érseket kelletik az alatt érteni, de hibásan mivel azon Törvénynek szavai csak hasonlatosságot jelentenek, mintha azt mondanák; hogy valamint a' Királyi Személyes, úgy az Esztergomi Érsekis az Ország' Rendes Bírái közzé számláltassék, és ezen állítást láttattnak számtalam régi Oklevelekis bizonyitani, a' hollott az Esztergami Érsek a' Király Személyébe (ha csak egyenesen arra nem rendeltetett) soha nem ítélt, ellenben pedig az Ország Bírája a' Király' Személyébe számtalanszor ítélt; a' honnét most már, hogy mi volt légyen régenten a' *Személyes Királyi Jelenlétnek Helytartója* (Personalis Praesentiae Regiae in Judiciis Locumtenens) kiki által láthatja. Egyéberánt szükség tudni, hogy illyen Judex Curialissai, vagyis Udvar-bírái voltak nem csak a' Királyoknak, hanem a' Királynéknak, d) nagyobb Hivatalba lévőknek

---

c) Régenten külömbség volt a' *Specialis praesentia Regia*, a' *Spiritualis praesentia Regia*, és a' *Personalis praesentia Regia* nevezetek között, mivel az első magát a' Királyt, a' másik az Ország Primássát, a' harmadik az Ország Bíráját jelentette, a' mint ezt T. T. Horvát István Ur az 1819-iki *Tud. Gyüjt.* IX. Kötet 86-ik lapon bölcsen megjegyzette. Egyeztesd erre nézve az 1459-iki T. K. 35. Cz. (in *Sylloge Decr.* p. 172.)

d) A' Királynék' Judex Curialissainak nevek több régibb Oklevelek alatt említettnek. Igy a' többi közt András Királynakis

Digitized by Google

e) és a' nagyobb Nemeseknekis f) melly környülállás fellebbi állitásomat szinte bizonyitani láttatik, valamint aztis szükség tudni, hogy régenten egyszerre két Ország-Birák is voltak, kik közül az egyik *Nagyobbnak*, a' másik *Kissebbnek* nevezteteti. g)

X. Fejezet.

A' Tárnok-, és Lovász-Mesterekről, és egyéb Királyi Udvari hivatalokról.

A' Tárnok-, és Lovász-Mesteri (Tavernicorum et Agazonum Regalium Magistri:) hivatalok: szinte a' Királyság kezdetétől veszik eredeteket Hazánkba. A' Tárnok szó veszi származását ezen szótól *Tavar* vagy *Taver*, melly

---

egy 1209-ik Oklevél alatt ezt olvastatik „*Petro Curiali Comite Reginae*" 's a' t. Lásd *Codex. Dip.* T. III. V. II. pag. 470.

e) Egy 1231-iki Oklévélben mondatik: „*Ego Ceken Jobágio Castri Muzuniensis, et Curialis, Comes vice Nicolai Comitis ejusdem Castri*" (Lásd *Cod. Dip.* T. III. V. II. pag. 188) Ismét Robert Károlynak egy 1323-iki Oklevelében lehet olvasni: „*quod Comite Petro Julice Curiae Magnifici Viri Demetrii Magistri Tavernicorum nostrorum ab una parte* 's a' t." (Lásd *Bevezetés a' Dipl.* III. R. 47 lap)

f) Egy 1181-iki Oklevélben mondatik: „*Elelis Curialis Comes Froue*" 's a' t. Ismét egy 1184-iki Oklevelében a' Fejérvári Káptalan mondja: „*Quod Abbas cum duobus Fratribus, et Curiali Comite suo*" (*Cod Dipl.* T. II. pag. 200, és 202) Továbbá egy 1239-iki Oklevélben: ezek „a *Mathia Curiali Comite Archiepiscopi Strigoniensis* 's a' t." (Lásd a' m. k. T. IV. V. I. pag. 256)

g) Geiza Királynak egy 1158-iki Oklevelébe (*Cod. Dipl. Hung.* T. II. p. 152) olvashatni „*factum est hoc Nitriae praesentibus dicto Archiepiscopo, Appa Curiali Comite Majori, Emerico vero Minori*"

Digitized by Google

utóbbi Laponiai nyelven Kincset jelent, a) 's meglehet, hogy ezen szó régenten nállunkis azzal a' jelentéssel birt, midőn még keletbe lehetett, annyival inkább mivel a' Tárnok Mester régenten valósággal Királyi Kincs-tartó is volt, 's ugyan azért deákúl néha *Thesaurarius*, néha *Camerarius Regius*, vagy *Regni* nevezettel tiszteltetett meg. Illyen Tárnok Mesterei voltak nem csak a' Királyoknak, hanem a' Királynéknak, 's Király Fiaknakis, a' mint több Régiségek bizonyitják. A' Királyi Tárnok Mestereknek kötelességek volt régenten a' Hirályi külső gazdaságokra, mint a' pénz, 's só Bányákra, azoknak használására, a' Kilenczed', 's Tized' beszedésére, 's több a' félékre felvigyázni mellyeknek rendes elintézésére nézve a' Tárnok-Mesternek az Országba több Alattvaló Tisztjei voltak. A' honnét kiki meg itélheti, hogy ez régenten is az elsők közül való hivatal volt, 's hogy ez régenten mint egy a' N. M. Királyi Kamara' helyét foglalta el, 's ugyan azért Hivatalának illy nagy tekinteténél fogva a' Tárnok Mester már III. András Király' idejében a' Király' 's az Ország' meg egyezésével választatott. b) A' mi továbbá a' Királyi Lovász Mestert illeti: ennek az Országban lévő Hirályi Ménesek voltak gondviselésére bizva; A' Királyi Pohárnok és Asztalnok Mesternek (Pincernarum et Dapiferarum Regalium Magistri) pedig, melly utóbbi régenten *Senescalcus* vagy *Seneschallus* nevezettel is fordul elő a' régiségekben c) a' Királyi Asztalra volt gondjok, nem ugyan olly formán, mint ha ők magok személyében szol-

---

a) Lásd a' sokszor emlitett *Rajzolatokat* a' 75 lap:

b) Lásd az 1291. T. K. 9-ik Cz. in *Sylloge. Decret. Comit. pag.* 18.

c) a' *Codex Diplomaticus* Czimü Könyv III. K. I. Darab. 381 lapon András Királynak egy 1222-iki Oklevelében ezeket olvashatni: „*Demetrio Senescaleo* (Magistro Dapiferorum) 's a' t.

Digitized by Google

gáltak volna a' Királyi Asztal körül, hanem valamint a' Királyi Tárnok, és Lovász Mestereknek, ugy ezeknekis voltak Alattvalóik, kik kormányaik alatt voltak. Ezeken kivül még voltak Ajtón-álló, és Szoba-Mesterekis (Janitorum, et Cubiculariorum Regalium Magistri) kiknek ha nevcikről itélünk, tudhatjuk, mi kötelességek lehetett? és ezek valamint a' Kàncellariusok is értetődtek alkalmasint a' Királyi nagyobb Ministerek nevezete alatt régenten, d) mivel a' mostani időben fel állitott Ministereknek a' régiségekben semmi nyomát sem találhatni. Ennyi tehát ezekről elég légyen, most már térjünk által a' Vármegyékre; 's az azokban lakó Népekre.

XI. Fejezet.

A' Vármegyékről és azoknak eredetéről.

A' Vármegyéknek Magyar nevezete ezen két szavakból *Vár* és *Megye* származik. Hogy a' *Vár* nevezet valamelly erősséget tészen kiki tudhatja, 's hogy valóságos Magyar szó légyen, azt az *Avar*, *Varchuni*, *Varangi*, *Várdaei*, 's a' t. Szittya eredetü Népeknek neveik eléggé védik. A' *Megye* szó alatt, hogy a' Várhoz tartozó földek értetődnek, szinte bizonyos; 's származik ezen igétől *Megyek* vagy *Menni*, melly mintegy azt jelentette; hogy a' Várhoz tartozó földeknek határan, 's az abba lévö Biróságnak hatalma mennyire ment, vagy terjedett légyen? A' Megye szó a' régi Oklevelekben, 's Törvényekben néha el deákositva, vagy az azon időbeli Helyes-irás' rend szabása szerént *Mega* nevezettel is fordul elő, a) a' honnét némelly Tudósok, 's az egész Világot tótosítani kivánó Hazafiak, azon nevezetet a' *Medza* Toth

d) Lásd Kálmán I. T. K. 9. 11. és 12. Fejez.

a) Lásd Kálmán Király I. T. K. 12. 's 37. Fejez.

Digitized by Google

szótól, melly határt jelent, egész örömmel, 's meg elégedéssel származtatták; de ha meg gondoljuk azt, hogy a' régi időbe a' *g* betü lágyitásához az *y* betü nem ragasztatott; ugy szinte, hogy több Magyar szavak régenten nemis úgy végződtek, mint mostani időben azokat végzödni tapasztáljuk, p. o. *házben*, *rutség lapis sipvel üdnap*, a' mostani *házban*, *rutság lapos sipval*, 's *ünnep* helyet; valamint továbbá ha aztis fel gondoljuk, hogy régenten a' Magyar eredetü szavakat az Oklevelekbe elis deákositották. p. o. a' *Jób ági* szót *Jobbágio*; az *Ör*, vagy *Eur* szót; *Örii*, deák végezetekre által változtatták, azonnal eloszolhatik minden kétségünk az eránt, hogy a' *Mega* vagy *Megye* valóságos Magyar, 's nem Tot eredetü szó légyen, annyivalis inkább; mivel a' Totok régenten a' Vármegyék Fő-Ispányait el deákositva *Juppanusnak*, a' Vármegyéket pedig vagy *Juppánnak* vagy *Juppanatusnak* nevezték. b)

---

b) Midőn Sfetopolch Horváth Országnak Polgári Alkotmányt adott 875-be azon Oklevélbe olvastatik: „*Una quoque autem ix Provincia Banum ordinavit, id est Ducem, — et Juppanos id est Comites et Sedricos id est Centuriones ex nobilioribus earumdem Provinciarum*“ Ismét egy 892-iki Oklevelben ezeket láthatni: „*Signum mei Budumíro Juppano Palatii* (az az *Comes Palatii*) *Signum mei Zellivero Juppano Cleoniae*“ Ismét egy 1070-ik Oklevélben ezeket olvashatni „*Cusma Jupanus de Licca testis. Adamizo, Nonae, Jupanus*“ 's a' t. (Lásd *Codex Dipl. Hun.* T. I. p. 191, 223, 407.) Továbbá Kálmán Királynak egy 1111-ik Oklevelében ezeket: „*Juppani Lichae, Juppani Buchani, et Bochachi* „'s a' t. ílem külömben Béla Királynak a' Spalatoni Eklesia részére kiadott 1244-ik Oklevelében ezeket:“ *Totam terram Juppanatus de Cetina* 's a' t. Melly elöl számláltakból eléggé által láthatni, hogy a' Toth eredetü Nemzetek régenten a' Vármegyék nevezetjeire nem a' *Mega* Magyar szót, hanem inkább a' *Juppa* vagy *Juppanatus* szót használták.

Digitized by Google

A' Vármegyék deákul *Comitatus* szóval fejeztettek ki, melly Magyarúl annyit tesz, mint *követség*, 's értetődött az alatt a' leg régibb időkben alkalmasint, vagy az Fő-Ispányok' Zászlója alá tartozó Katonaság mellyek a' Fő Ispányt követték; vagy pedig az a' csoport Nép, melly valakinek kormánya alá tartozván, azt követni is tartozott. A' mi Hazánkba a' Vármegyék' eredetét, 's elrendelését illeti; jollehet Béla Király Névtelen Jegyzője több Vármegyéket elő hoz, mellyek az ő állitása szerént, részszerént már a' Magyaroknak idejövetelek' idejekor megvoltak, mint Bihar, Nyitra, Vas 's a' t. részszerént pedig Eleink' letelepedésekor születtek; mint Szabolcs, Komárom, Bars, Borsod Csongrád, 's a' t. c) és jóllehet annakis vagyon nyoma, mint ha némelly Vár-Katonák, a' Vár' földéhez tartozó földeket az Ország elfoglalása idejétől fogva birták volna, d) mindazáltal minthogy Sz. István Király' Uralkodása alatt, 's attól fogvást több ujj Vármegyéknek nevezetjeire akadhatunk a' Régiségekbe, hihetöbbnek látszik lenni, hogy a' Vármegyéknek ha nem eredete, legalább azoknak helyes elrendeltetése leginkább a' Királyi Uralkodás' idejétől fogva veszi kezdetét. Az elöbbeni vélekedésre leginkább az szolgáltatott okot, hogy Béla Névtelen Jegyzője azt állitja, mint ha a' Magyar Nemzetségek némelly általa emlitett Várakat, 's Vármegyéket, 's azoknak földjeit, a' Haza' elfoglalása alkalmával ósztály-képpen mint tulajdon Örökségeket nyerték légyen; de ezen állitása a' mondott Jegyzönknek a'

c) Lásd in *Scriptoribus Rer: Hung* Tyrnaviae 1765 P. I. p. 23. 25. 33. 's a' t.

d) A' Váradi Tüzes Vas probáról szólló Regestrum 368 §-ba ezeket olvashatni: „Villáni de Nyr, qui sunt Pistores Castri de „Zolnuk impetierunt quosdam liberos homines ejusdem Vil„lae — dicentes eos extorres; illi autem e contra dixere se „habere terram Communem cum Castrensibus a *prima Occu„patione sui Generis*."

Digitized by Google

Királyi Várakra, vagyis Vármegyékre nézve alig ha a' próbát ki állja, csak azért is: mivel jóllehet vagyon nyoma annak, hogy mind nállunk, mind más idegen Országokban e) némelly Vármegyék bizonyos Fő-Ispányaiktól, vagyis Kormányozóiktól vették első nevezetjeket, mindazáltal mind a' mellett azokat Örökség, vagy Vagyonképpen nem birták, egyedül hivatal képpen kormányozták azokat. Igy jóllehet a' hires Hunt 's Pázmán Testvér Német Vitézektől, kik Szent István Király idejében jöttek be Hazánkba, Hont, 's Poson Vármegyék; szinte a' régi hires Dubuka, és Sunád Vitéz Nemzetségektől Csanád 's Doboka Vármegyék, 's Besprim régi Vitéztől szinte Veszprém Vármegye vették nevezetjeket, f) de azért hol vagyon nyoma annak, hogy azon Vármegyéket valaha a' Nevezettek mint tulajdon Vagyonjokat birták légyen? Igy lévén tehát a' dolog méltán állíthatjuk azt, hogy ámbár a' Magyar Nemzetségeknek még a' Királyi Uralkodás előtt is kétség kivül voltak tulajdon Váraik, mind az által a' Királyi Váraknak vagy is Vármegyéknek helyes elrendeltetése, ha mindjárt azok mint Nemzeti feudumok már az előtt is meg voltak, egyedül a' Királyi Uralkodástól fogva kezdődik. Illyen Vármegyék a' régi időben több számmal voltak, mint mostanában, de nem is csuda, mivel a' regi időben Magyar Országnak killyebb is terjedett határa, 's azon kivül! a' későbbi időkben több Vármegyék is öszvekapcsoltattak egymással. Rogerius Nagy Váradi Kanonok, ki a' Tatár futás alattélt, azt állitja: hogy abban az időben hetven két Vármegyék voltak a' Magyar Hazában. g) Ugyan ezt bizonyitja egy III. Béla Király idejéről szólló Oklevél is. h) Bonfinius ismét Mátyás

c) Lásd az 1821-iki *Tud. Gyüjt.* III. K. 48. lap.

f) Lásd a' c) alatt emlitett Könyv 48—52 lap.

g) Lásd in *Scriptor: Rer: Hung* T. I. p. 491.

h) Azon Oklevélben mondatik: „*Idem* (t. i. a' Király) *habet de sua tertia parte de septuaginta duobus Comitatibus suis de*

Digitized by Google

Király' uralkodása idejében 75 Vármegyékről emlékezik. Verbőczy azonban a' maga idejében már csak hatvanhárom Vármegyéket említ: i) Melly ellenkező állitások arra mutatnak, hogy a' Vármegyék időről időre bizonytalan számúak voltak Hazánkban, résszerént az Országnak nagyobbodása, vagy kissebbedése, résszerént, az újj Vármegyéknek születése, vagy a' régiebbeknek elenyészése, vagy egyiknek a' másikkal való öszve kapcsolása miatt. A' mi a' Vármegyék' régi elrendeltetését illeti: régenten az igen egygyügyü, de azonban a' leg czél-erányossabb volt, melly régi Eleinknek mindenkor dicsőségekre fog szolgálni, 's egyenesen azt bizonyitja, hogy a' Magyar Nemzet a' legrégibb időben sem volt olly bárdolatlan, mint némelly szemtelen Irók azt festeni bátorkodtak. Hogy tehát a' Vármegyéknek régi elrendeltetéseket kiki annál világossabban által láthassa, az azokban lévő Tisztségekről, Hivatalokról, Felekezetekről 's a' t. külön külön rövideden fogunk emlékezni.

XII. Fejezet.

A' Vármegyék' Fő Ispányairól.

Az Vármegyék' Fő-Ispányi hivatalának eredete szinte a' Vármegyékkel egy idős, 's hivattak a' régiségekben deákul *Comes Parochialis*, *Comes Castri*, 's néha *Judex Castri* nevezetekkel 's a' t. Hogy az Ispány szó Magyar eredetű légyen azt már Kéza' soraiból, midőn a' Nádor Ispányokról szóllottunk, megmutattuk, 's ha Kéza' mondott soraira tekintünk, nem egyebet tett, mint va-

---

reditu annuo XXV millia marcarum" 's a' t. (Lásd *Codex Dipl. Hung* T. II. p. 218.

i) Lásd in *Corpore Juris Hung* Tyrnaviae 1751 T. II. pag. 217.

Digitized by Google

lami Felekezetnek Biráját, Elöljáróját, vagy Kapitányát, a' mint hogy a' Kunok az ő főbb Biráikat, máig is Kapitányoknak nevezik. — Ugyan ezt mutatja a' Fő Ispányoknak deák nevezete is, mivel a' *Comes* szónak a' *Judex*; Magyarúl: *Biró* szóval való felcserélése a' régiségekben nem szokatlan dolog. Igy az Ország Birája, hol *Comes Curiae Regiae*, hol *Judex Curiae Regiae* nevezetekkel fordúl elő a' Régiségekben; valamint, a' mint fellebb említettük, a' Vármegyék Fő. Ispányai néha *Judex Castri* nevezetet is nyertek régenten; a' honnét kétséget sem szenved, hogy a' *Comes* deák szó, valaha Birót jelentett légyen, 's ugyan azért találunk a' Régiségekbe, több olly személlyekre, kik Grófok vagy Mágnások nem voltak, 's még is *Comes* nevezettel említettnek azon okból, mivel a' Nemzetségeknek Birái voltak, sőt a' mi több vagyon nyoma, hogy a' Zsidóknak is, kik valamelly ollyas hivatalban voltak, a' Comes Czim megadatott, a' mint illyet Andrásnak egy 1232. Oklevelében is olvashatni: „*quod cum Judaeus Teha Comes in reddenda ratione nostri negotii, de opere Camerae nobis in quadam summa pecuniae remansisset:*" 's a' t. Ugyan csak vagyon nyoma annak is, hogy a' Városi, 's Falusi Birák is *Comes Civitatis vel Villae* nevezeteket nyertek régenten. A' mi továbbá a' Fő Ispányi hivatalt illeti az valóban régenten is az főbb, 's fényesebb hivatalok közzé tartozott, mellyre leginkább a' Nemzetségekből valók emeltettek, 's ugyan azért némelly régi Oklevelekben Bárónak, a) 's néha Jobbágyok-

a) A' Fő Ispányoknak Báró nevezetjeiket bizonyitják számos régi Oklevelek, 's a' többi közt IV. Béla Király egy 1238. Oklevelét e'képpen végzi „Praesentibus — Andrea Poso„niensi Comite, Dominico Magistro Tavernicorum nostro„rum, et Comite Nitriensi, Nicolao Chongradiensi, Re„noldo Vesprimiensi Comitibus; Thoma Comite Capellae no„strae et Praeposito Ecclesiae S. Laurentii aliisque Com-

Digitized by Google

nak vagy is Jobbágiaknak is b) neveztettek; később pedig minekutánna ezen hivatalokra a' Nemzetségből valokon kivűl mások is alkalmaztattak; a' Fő Ispányok *Hivatalbeli Báró*, (Barones ex Officio) a' hivatalon kivűl lévők pedig *Természetes Báró* (Barones Naturales) Czimmel tiszteltettek meg. c) Különben a' Fő Ispányi hivatal régenten némű néműképpen hasonlitott mintegy a' Basasághoz is, a' mennyiben a' Fő Ispányok a' Vármegyékből bejött adókból 's jövedelemből egy harmadrészben részesültek, d) 's a' Vármegyékben lakó Katonaságnak Birái, e) és Fővezérei f) voltak, 's tulajdon Zászló-

---

„plurimis Regni nostri Baronibus." (*Codex Dipl. Hung.* T. IV. V. 1. p. 135.)

b) István Király egy 1171. Levelében ezeket mondja: „Cujus „redditionis interfuere Jobbagyones, Ambrosius Banus Lau„rentius Comes, Lucas Comes, Dionysius Comes" — 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung.* T. II. pag. 185.)

c) Mátyás Királynak már említett 1487. Oklevelében ezek olvastatnak: „*Item Barones ex Officio in Hungaria*" „D. Palatinus Hung. D. Comes Curiae Regiae Majestatis, D. Magister Tavernicorum R. Maj. D. Thesaurarius R. Maj. — *Item Barones Naturales* in Hungaria: Dominus Dux Laurentius de Ujlak, Domini Comites de Frangepanibus, D. Comes Scepusiensis" 's a' t.

d) Lásd Kálmán Király I. T. K. 25. ée 78. Fejez.

e) A' Váradi Tüzes vas probáról szolló Regestrumban a' 194 §ban olvasni lehet ezeket: „Universi jobagiones Biharienses im„petierunt ante Micam Comitem eorum universos Castrenses „de Bichor dicentes, quod ipsi Castrenses bis accepissent „ab eis debita Judicia, in quibus ipsi Jobagiones Castren„sibus tenebantur, supradictus itaque Judex dato Pristaldo „nomine Laurentio de Villa Quesereu (Keserü) ad Judicium „ferri Candentis missi Varadinum" 's a' t.

f) Ugyan csak azon most említett Regestrumban a' 304 §ban olvashatni ezeket: „Cum Vojvoda Comes de Doboka per„videret exercitum suum." Egyeztesd erre nézve az 1222. 7. 1231. 15. T. Cz.

Digitized by Google

jok alatt vitték azokat a' Táborba, a' holott is a' Vármegyebeliek magokat együtt a' Király Zászlója alá kapcsolták; annyiban azonban különböztek azoktól, hogy a' Fő Ispányoknak nem volt szabad a' kormányok alatt való Népet sanyargatni; 's törvénytelen adókkal terhelni. g) A' mi az Igasság kiszolgáltatását illeti: azt a' Fő Ispányok tulajdon Vármegyéjekben legelsőbben csak magok személyében vitték véghez, utóbb az All Ispányok is ítéltek helyettek h) 's későbben némelly Nemesek is kapcsoltattak hozzájok, i) mellyből azután eredett a' Vármegyék Törvényszéke. Meg kell azonban jegyezni, hogy a' Fő Ispányok sem a' Nemzetségeknek, sem a' Nemeseknek semmiféle Ügyes bajos dolgait nem ítélték eleinte, egyedül későbben engedtetett meg nékiek ezen utolsóknak Praediumaira nézve az adó, pénz, és dézma dolgában ítélni, k) csollyekhez utóbb a' tolvajság 's rablás' megitélése is kapmeltatott. l) Mert régenten a' Nemesek 's Nemzetségek dolgait, a' mint hellyel hellyel emlittünk, a' Király a' Palatinus, 's a' Nemzetségi Birák, kik minden Nemzetségből választattak, 's későbben az Ország Birája is ítéltékel. Idővel azonban az egy Vármegyék' kihirdetett Gyülésében, (proclamatae Congregationes unius Comitatus) melly eredete volt a' Vármegyék' Gyüléseinek, a' Szolga Birákkal egyetemben a' Nemesekre nézve a' nagyobb hatalmaskodásbeli dolgokat is ítélték; m) későbben pedig az Ország Polgári Alkotmányak némelly részben való változtatásával, a' Fő Ispányok' Törvényes hatalma annyira nevekedett, hogy az a' Nemesekre is általjában kiterjedett.

---

g) Lásd az 1222. 14. T. Cz.
h) Lásd az 1222. 5. T. Cz.
i) Lásd az 1291. 5. 14. 16. 17. T. Cz.
k) Lásd az 1222. 5. 1231. 12. T. Cz.
l) Lásd az 1291. 37. T. Cz.
m) Egyezt az 1298. 32. T. Cz.

Digitized by Google

XIII. Fejezet.

A' Vármegyék' All-Ispányairól.

A' Vármegyék' All-Ispányi hivatalát, a' Fő-Ispányoknak megsokasodott foglalatosságaik szülték; 's hivattattak régenten deákul *Comites Curiae Parochiani*, *Comites Curiales Castri*, 's később *Vice-Comites* a) mely nevezetek minekutánna tudjuk, hogy a' *Comes* szó alatt Birót, a' *Curia*-szó alatt pedig Udvart kell érteni, nem egyebet jelentettek, mint a' Fő Ispányoknak Udvar-Biráit, 's ugyan azért ezek a' Vár' népei közül is tetettek, b) és pedig egyenesen a' Fő Ispányok által; c) mint hogy azonban a' Fő Ispányság közönséges Fő hivatal volt az Országban, lassan lassan ezeknek Udvar-biráik is részesültek az Ország' közönséges dolgaiban. Mivel először

---

a) Hogy a' *Curialis Comes*, és *Vice Comes* nevezetek ugyan egyet jelentettek, az az 1231. 11. és 1291. 4. és 5. Törvény Czikkelyeknek összve egyeztetéséből valamint a' Curialis Comeseknek régi törvényes foglalatosságaikból eléggé megtetszik.

b) Az Esztergami Káptalannak egy 1226. Oklevelében mondatik: „Paulo Jobbagione Castri Borsiensis et tunc Curiali Comite „ejusdem Castri" 's a't. Ismét egy 1231. Oklevélben. „Ego „Ceken Jobbagio Castri Musuniensis, et Curialis Comes Vice „Nicolai Comitis ejusdem Castri" (*Cod. Dip. Hung.* T. III. V. II. pag. 94. és 488.)

c) Ide mutat az 1291. 4. Törvény Czik. mellyben mondatik: „Nec etiam Barones suas dignitates in certa quantitate pe„cuniae locare permittemus. Nec Vices suas sive judicatus „in Parochia conferri ignobilibus patiemur." Ezen Törvénybe a' Bárók alatt, a' Fő Ispányokat kell érteni, kik a' mint elébb is mondottuk régenten Bároknak is neveztettek, a' *Vices*, és *Judicatus* szó alatt pedig a' Vice Ispányt kelletik érteni.

Digitized by Google

az e'féle Fő Ispányi Udvarbirák a' Vár' Népeire nézve semmi itéletbe nem avatkozhattak a' Fő Ispánynak hire, tudta, 's parancsolatja nélkül, d) 's csak utóbb engedtetett meg nékiek a' Vár' Népeinek Ügyes bajos dolgait eligazitani, de nem a' Nemesekét is, e) mivel a' Nemesek' dolgaiban, a' mint elébb megmutattuk, a' Fő Ispány sem avatkozhatott. A' honnét kiki láthatja hogy az All Ispányoknak a' Nemesekre nézve való törvényes hatalmok csak a' későbbi időknek szüleménye. Hülönben illyetén Udvarbirái voltak nem csak a' Fő Ispányoknak, hanem a' Királyoknak, Királynéknak, f) Királyfiaknak, g) a' főbb

---

d) A' sokszor emlitett Váradi Tüzes vas probáról szólló Regestrum 323. §ban mondatik: „Filii Joubagionum S. Regis de „Villa Gyán — impetierant clericum nomine Magnum — di„centes ipsum extorrem — ille autem respondit se habere „separatum Jus fundi, et Jus agri ad tria aratra — quod „cum adversarii negarent, Paulus Curialis Comes de Bichor „ex praecepto Domini sui Micae Comitis, hujus Causae Ju„dex constitutus, jussit Magno, praenominatum Pristaldum „hujus Causae adducere — supradictus ergo Judex serie „totius Causae Domino Micae Comiti recitata, et Auctori„tate ipsius firmiorum accepta, saepe memoratos homines de „Villa Gyán, Judiciali sententia condemnavit." 's a't. Illyen példákra számtalanokra akadhatni a' regiségekben, mellyből az All-Ispánynak Fő-Ispányától való függése világosan kitetszik.

e) Az 1222. 5. T. Czik. mondatik: „Comites Curiae Parochiani nul„lum penitus discutiant, nisi populos sui Castri:"

f) A' többi közt András Királynak egy 1217. Oklevelében olvastatik: „*Ochuz Curiali Comite Reginae.*"

g) István iffiabb Királynak Béla' Király' fiának már máskor is emlitett 1262 Oklevelében olvashatni: „Item promittimus „quod si Comes Palatinus Noster, vel Judex Curiae Nostrae, „vel alii Judices nostri, Baronibus seu Servientibus carissimi Patris nostri" 's a't. (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. pag. 72.)

Digitized by Google

Egyházi személyeknek, h) és más nagyobb Nemzetségeknek, i) melly Királyi Udvar-Bíróságból a' mint elébbis megmondottuk, származott utóbb az Ország Birói hivatal, 's a' Fő Ispányok' Udvar Bíráiból, a' mint mutatódott, lettek későbben a' Vármegyék' All-Ispányjai.

XIV. Fejezet.

A' Szolga Birákról, 's a' Vármegyék' Esküttjeiről.

Ha a' Szolga Birói hivatalnak Magyar nevezetét teknéntjük, azonnal tudhatjuk, hogy azok eleinte egyedül az ugy nevezett Servienseknek Birái voltak, 's ugyan azért neveztettek Szolga Biráknak is, következésképpen innét úgy is vélekedhetnénk, hogy a' Szolga Birói Hivatal a' Serviensi-Renddel egy idős; ha azonban azon hivatalnak *Judex Nobilium* Deák nevezetét vi'sgáljuk, 's gondolóra vesszük, az egyenesen arra mutat, hogy ezen hivatal csak

---

h) A' Székes Fejérvári Káptalannak egy 1184. Oklevelében találtatik: „quod Abbas cum duobus Fratribus, et Curiali Comite suo, sacramento in Albensi Ecclesia praestito:" 's a' t. (*Cod. Dip. Hung.* T. II., pag. 220.) Ismét IV. Bélának egy 1265. Oklevelében „Quod Martinus Banus Villam Sáág „cum filiis Zannar, videlicet Doeg, cum filio nomine Petro et „Fratre suo nomine Aegidio, qui ipsius fuerant Libertini, „eidem Monasterio (scilicet de Saag) ordinavit in tali liber„tate; ut ipsi virtutibus, et facultatibus praecedentibus in „Curiales Comites Ecclesiae praefati mersantur."

i) A' többi közt III. Béla Király egy 1181. Oklevelében, mellyben mondatik, hogy bizonyos Froua nevű Úri Asszonyság bizonyos Jószágot az akkori Palatinusnak eladott, ezek foglaltatnak „Elelis Curialis Comes Froue, qui terminum ter„re in circuitu demonstravit" 's a' t. Áz itt említett Elelis Udvar Birája vagy is Curialis Comesse volt a' Froua nevű Asszonyságnak (*Cod. Dipl. Hung.* T. II. pag. 200.)

Digitized by Google

akkor kezdődött, midőn a' Serviensek már Nemeseknek is hivattattak, és ez annyival is inkább igaznak látszik lenni, mivel régi Törvényeink 's Régiségeink szerént, a' mint mondatott, a' Servienseknek a' legrégibb időkben egyedül a' Király, vagy az Ország Birája, a' Nádor Ispány és az Ország-Gyülés volt Birájok; a) de különben már az előbb elő adattakból az is bizonyos, hogy a' Serviensek' Birái az Ország' legelső Nemessein, kik később-ben Bárónak hivattattak, sohasem biráskodtak, következésképpen azoktól Deák *Judex Nobilium* nevezetjeket nem is vehették. Én tehát csekély belátásom szerént úgy vélekedem, hogy a' Szolga Birói hivatal csak akkor vette kezdetét, midőn a' Fő Ispányoknak hatalma annyira nevekedett, hogy az a' Serviensekre nézve is kiterjedett, ügyes bajos dolgaik pedig igen megsokasodtak; ne hogy tehát a' Fő Ispányok az úgy nevezett Servienseket, kik azután később Nemeseknek is neveztettek, a' biráskodás által elnyomják, jónak látták a' Régiek a' Fő Ispányok mellé néhány jó hirű, nevű, 's megesketett Servienseket, vagy is Nemeseket adni, ~~b) és minthogy~~ azok közzül némellyek az e'féle Biráskodásban igen bele is tanultak, leginkább azok alkalmaztattak azon hivatalra, és a' képpen mint egy Nemesek birájává, vagy is Szolga Birákká lettek, 's ezek közül szokásban volt régenten min-

---

a) Lásd az 1222. 1. 8. és 9. T. Cz. ismét 1231. 1. 17. és 20. T. *in Sylloge Decret. Com.* pag. 2. 6. 7.

b) Ide mutat az 1291. 14. T. Czikkely is (*in Syllog. Decr. Com.* pag. 20.) a' hol mondatik: „de qualibet Provincia quatuor „boni homines cum Comite Parochiali ipsam Monetam No„stram currere faciant" Ismét az 1298. 45. T. Cz. (*in Syl. D. C.* pag. 42.) a' hol mondatik: „Quod in quolibet Comi„tatu duo dicti (*duodecim*) Nobiles conscientiosi et fide digni „per Dominum Regem tunc eligendi, ex quibus tamen duo„decim Nobilibus quatuor debent esse in Judices Nobi„lium" 's a' t.

Digitized by Google

den Vármegyébe négyet választani; c) a' többi bíráskodó Esküttt Serviensek pedig lettek az úgy nevezett Esküttek, vagy is esküttt Tábla Birák, deákul: Jurati Assessores, kiknek száma a' később időkben szinte meghatároztatott, 's hivatalok mint egy bizonyos személyekre ruháztatott. Innét kiki láthatja, hogy a' mostani Vármegye Tábla Birói hivatal nem egyéb, mint számfelett való Esküttt hivatal, vagy is deákul: *Supernumerarius Sedis Judiciariae Juratus Assessor*, 's ezeknek öszveségéből, hozzá értvén az All-Ispányokat is, eredett később a' Vármegyék' Törvény-Széke. Különben a' Szolga-Birói hivatalnak világos nyomára már IV. Béla Király idejében is akadhatni; d) 'Sigmond Király idejében pedig már az egészen a' mostani lábra állíttatott. e) Egyébaránt vagynak ollyanok is, kik úgy vélekednek, hogy a' nállunk keletbelévő régi *Bilotus* nevű Bíróság, egyenesen a' Szolga Birói hivatal lett volna, de hogy az ettől valóban sokban különbözött, 's azok egymással öszve sem egyeztethetők, a' következendőkben, midőn a' Bilotusokról fogunk szóllani, bővebben kifogtetszeni.

---

c) Ezt látszik bizonyitani az 1291. 16. T. Cz. (*in Syl. Decr. Com.* p. 20.) a' hol ez vagyon: „in qualibet Provincia quatuor „Judices deputati cum Comite Parochiali ire, et judicare debeant.“ Lásd 's egyezt, az 1298. 13. 's 14. 's 46. T. Cz. (*in Syl. Decret. Com.* pag. 32. 33. 42.)

d) Béla Király egy 1254. Oklevelében mondja: „Nec Comes ali„cujus Castri, seu Parochialis, nec Judices Nobilium quo„rumcumque Comitatuum“ 's a' t. Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. 4. V. II. 231. 232.

e) Lásd Sigmond VI. T. K. 2. Cz.

Digitized by Google

XV. Fejezet.

Az úgy nevezett Bilotusokról vagy Bilochusokról.

Akadunk a' régiségekbe, 's régi Törvényeinkben bizonyos Bíróságra, melly deákul *Bilochus*, vagy igazában *Bilotus* névvel neveztetett. Honnan nyerte ezen Bíróság azon nevezetét, 's mikor vette légyen eredetét? annak a' Régiségekben bizonyos nyomára nem akadhattam. Ha azonban nem hibázom, úgy vélekedem, hogy a' Bilochusok a' később időkben éppen ollyan forma Birák lehettek, mint a' millyen Szent László III. Törv. Könyvének 2dik Fejezetjébe a' *Sarchas* név alatt, mellyet Porphyrogenitus szerént *Carchannak*, a' mostani ortographia szerént pedig Hárkánnak kell olvasni, említetik, 's a' melly nem egyebet tett mint Kár Birót, 's ez annyival inkább hihető, mivel valamint Sz. László Király a' Kárkán Bíróságot éppen azon Törvényei közt említi, a' hol a' tolvajságokról, 's erőszakoskodásokról emlékezik, úgy szinte a' Bilotusok a' régiségek', 's régibb Törvényeinknek út mutatása szerént, egyedül a' tolvajságokat, 's fosztogatásokat itélték el, és valamint a' régibb időkben, midőn a' Kárkán Bíróság keletben volt, a' Bilotusokrúl emlékezet sincsen, úgy viszont a' később időkben a' Kárkán Bíróságnak nyomára nem akadhatni; a' honnét úgy lehetne vélekedni, hogy a' Bilotus a' Kárkán Bíróságnak egyedűl névbeli változtatása légyen. Ugy szinte az is hihetőnek látszik lenni, hogy azon említett Bíróságok a' Hazában akori időben elszaporodott tolvajságok' meg gátlására voltak rendelve, 's egyenesen a' Királyok által tétettek, mellyre nézve *Regaleseknek is* nevezteltek, meglehet azon okból, mivel a' Vármegyék' Ispányai vagy elégtelenek voltak, a' tolvajságoknak megzabolázására, vagy pedig elmulasztották azoknak büntetését, a' mint ezt Sz. László II. T. K, 5. és 6. Fejezet-

Digitized by Google

jéből is gyanithani. Akár hogy légyen azonban a' dolog, annyi igaz, hogy a' Bilotusok egyedül a' Vármegyék' Népein, de nem a' Servienseken 's Nemeseken is biráskodtak, a) és pedig leginkább a' Vármegyék Fő- vagy All-Ispányainak jelenlétekben; b) ámbár annak is vagyon csekély nyoma, hogy a' Bilotusok az illyes dolgokban egyedül magok is itéltek. c) Igen hibáztak tehát azok, kik olly vélekedésben voltak, hogy a' Bilotusi hivatal ugyan egy volt a' mai Szolga Birói hivatallal, d) mivel ha az igaz, hogy a' Bilotusok a' Servienseken vagy is Nemeseken nem biráskodhattak, úgy kétséget sem szenved, hogy a' Bilotusok egészen különböztek a' Szolga Biráktól, kik valamint mostan, úgy régenten is a' Nemesek' vagy is inkább a' Servienseknek Birái voltak. Egyéb eránt úgy látszik, hogy ezen Bilotusi Hivatal igen állandó nem volt a' Hazában, mivel vagyon

a) Bizonyitták ezt azon számtalan példák, mellyek a' Váradi Tüzes Vas próbáról szólló Regestrumban találtatnak, valamint az 1222. 5. T. Cz. holott azon Törvény Czikkelyben egyenesen kivétetnek a' Nemesek a' Vármegyék' Ispánnyainak Birósága alól, annyival inkább kivétettek tehát a' Bilotusok' Birói hatalmok alól, kik az All-Ispányoknál is alsóbb Birák voltak.

b) Lásd az 1222. 5. T. Cz. mellyet bizonyit a' Váradi Tüzes Vas próbáról szólló Regestrumban a' 7. §ban a' többi közt találtató ezen példa is: „Cheka, et Leseu de Villa Solumus „impetierunt Forcásium de villa Gyrok pro furto, Judicibus Culqued Curiali Comite, et Forcasio Biloto."

c) Ugyan csak a' Váradi Tüzes Vas próbáról szólló Regestrum 57. §ban vagyon: „Ecyul de Villa Perl impetiit Leopoltum, „Jaubagionem Schome Comitis pro furto, Judice Biloto Re„gio de Zounak, pristaldus Nicolaus de Villa Mochii, Leo„poldus portato ferro justificatus est" 's a' t.

d) Lásd Kollár *Juris utriusque amoenitates Regni Hungariae* 's a' t. Viedobonae, V. 2. pag. 47.

Digitized by Google

nyoma annak, hogy már IV. Béla Király azon Bíróságot némelly Vármegyékben eltörölte légyen, e) melly szinte azt bizonyitja, hogy a' Bilotusok Szolga Birák nem voltak.

XVI. Fejezet.

A' *Pristaldusokról.*

A' Pristaldus szót sokan sokféle képpen magyarázzák, némellyek azt ezen deák szótól *praestolor*, mások ezen Magyar szavaktól *Perest-öldö*; mások ismét ezen Tót eredetű szótól, *Prestaw* melly annyit tesz, mint: *Biztos*, vagy *Commissarius*, származtatták, és ezen útolsó származtatás, ha a' Pristaldusi hivatalt vi'sgálóra veszszük, leghihetőbbnek is látszik lenni. Valamint pedig a' Pristaldus szóról, úgy az úgy nevezett Pristaldusi hivatalról is mind eddig sokan külömb, 's különbféle vélekedésben voltak, nemellyek azokat Biráknak lenni állitották; mások Tanúknak, mások ismét azokat az Ügyvédekhez, vagy is inkább Fiskálisokhoz hasonlitották, mint Müller Ferdinand is, ki a' Pristaldusi hivatalról egy kis munkájában külön értekezett, a) de hibássan; mivel jól lehet a' régiségek szerént a' Pristaldusok az ügyes bajos dolognak elintézésén jelen vóltak, és jól lehet a' régiségekben némelly Peresfeleknek is említettnek Pristaldussaik, mindazáltal azért azok abban se nem bíráskodtak, se nem ügyvédeskedtek, 's azokra példát sem

---

e) IV. Bela Király egy 1240. Oklevelében Győr Vármegyére nézve a' többi rendelései közt ezeket is mondja: *Bilotum omnino abolemus* (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 196.)

a) Lásd *Pristaldus ex antiquitatibus Juris Hungarici*, Pestini 1805.

Digitized by Google

lehet mutatni, hanem egyedül azért voltak jelen a' dolog' elintézésén, hogy tudhassák, mint ment végbe a' dolog? hogy azt a' szerént exequálhassák is, vagy pedig hogy akár azon alkalommal, akár jövendőben a' Birói képpen történt dologról bizonyságot tehessenek; a' mint hogy azoknak bizonyságtételek régenten tőkélletes hitelűek is voltak, b) 's csak a' későbbi 1231. 21. Törvény Czikkely által szorittattak némelly részben határok közzé. Én tehát részemről a' régiségeknek út mutatása után azt tapasztaltam, hogy a' Pristaldusok Birói Biztosok, vagy is Commissariusok voltak bizonyos reájok bizott dolgoknak végben vitelére; 's használtattak

b) Egy 1192. Oklevélben a' többi közt ezek foglaltattnak: „Praeterea rursum Albeus, Salamon, Aegidius, Saladienses Regis Udvarnici praenominatum praedium Fenetü suum esse „Jus dixerunt. Igitur hujus rei controversia protensa est „usque ad praesentiam Palatini Comitis Mochu coram cujus „praesentia Paris illud vendidisse praedium se Hóhóld dixit. Udvarnici tamen exclamaverunt, quod coram Thoma „Comite litigassent propter praedium illud, et eis justificatum esset, Pristaldumque haberent nomine Joann assertorem veritatis in hac re. Itaque praenotatus Mochus Palatinus Comes Pristaldum jussit ad se adduci; adductus igitur Pristaldus Joann, coram eodem Comite denegavit se „esse Pristaldum super illud praedium. Unde Udvarnici „praetitulati inventi falsidici, in Judicio damnati sunt, et „praedium illud Hohold plenarie justificatum est.“ Ezen Oklevélnek itt elő adott szavaiból igen világosan ki tetszik, mi okból kellett a' Pristaldusoknak az Itélet tételeken jelen lenni, és hogy miért néha a' Perlekedő Feleknek is voltak tulajdon Pristaldussaik? tudni illik azért, hogy a' dolgot, 's Birói Itéletet annak rendi szerént tudhassák, és hogy ha valamellyik Fél valami Bíróiképpen elintézett dologban valamivel vádoltatnék, arról Tanú bizonyságot is tehessen.

Digitized by Google

régenten a' Törvénybe idéztetésre, c) valamelly ügyes bajos, vagy más Törvényes dolgoknak, 's Executioknak végbe vitelére, d) a' Jószágban való Beiktatásokra, e) 's néha a' Határjárásoknak megtételére is. f) Különben a' Pristaldusi hivatal nállunk igen régi, mivel azokról már régi Törvényeink is emlékeznek, g) 's illyen Pristaldussai voltak mind azoknak, kik valamelly Birói, vagy tehetősebb Földes Úri hatalommal birtak, úgy mint a' Királyoknak, h) a' Palatinusnak i) az Ország-Bírájának k) a' Püspököknek, 's más Fő Egyházi személlyeknek,

---

c) Lásd a' többi közt az 1231: 21. T. 62. A' Pristaldusok által való Törvénybe idéztetéseknek felesleg való nyomaira lehet találni, a' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumban is.

d) Lásd a' mondott Tüzes vas próbáról Szólló Regestrumot. Ismét Sz. László 1. T. K. 40. Fejez.

e) András Király egy 1217. Adomány-Levelében mondja: „Per „nostrum Pristaldum fidelem, et dilectum Pottonem Comi„tem, Abbatem et Monachos ejusdem Ecclesiae legitime fe„cimus introduci" (*Codex Dipl. Hung.* Tom. III. V. I. p. 207.) Ismét Pray'nál *in Hist. Reg. Hung. etc.* P. II. §. XXII. p. 78. lehet olvasni ezeket: „Comes autem Curialis erat Jula, „qui per Pristaldum suum nomine Douk idem praedium — „praedicto Coenobio statuit."

f) Egy 1240. Oklevélben mondatik: „Prima igitur meta ut Pre„staldo testante audivimus, incipit ab oriente" 's a' t. Ismét egy 1251. Oklevélben ezek vagynak „quandam particulam „terrae — per Ladislaum Pristaldum nostrum certis metis „undique circumductam" 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. II. p. 118.)

g) Lásd Sz. László Törvény Könyveit.

h) Lásd Sz. László 1. T. K. 40. Fej.

i) A' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumban több helyett lehet olvasni illyéket: „*Endred Prestaldus Nicolai Palatini.*"

k) Ugyan csak azon Regestrumban lehet látni illyeneket: „*Petrus de Villa Kér Pristaldus Laurentii Judicis Curiae.*"

Digitized by Google

l) a' Fő Ispányoknak m) némelly tehetőssebb Uraknak n) 's másoknak is.

XVII. Fejezet.

A' Praecókról, 's ezeknek Előljáróiról.

A' *Praecoi* Hivatal, mellyeket tartottak régenten nem csak a' Királyok a), 's Királynék, b) hanem a' Palatinus, a' Fő Ispányok, c) 's más tehetősebb Nemesek, d) sőt a' Királyi Városokis e) nem volt a' legelőbbkelő hivatal

l) Lásd Sz. László I. T. K. 40. Fej.

m) Ugyan csak Sz. László I. T. K. 40. Fej.

n) Lásd Sz. László III. T. K. 12. Fej. Ismét a' tüzes vas próbáról szólló Regestrumban a' 301. 305. §ban „ *Toca Pristaldus Dominae Eufemiae,*

a) Egy 1255. Oklevélben olvashatni „ Nos Tristanus Comes Praeconum Domini Regis " 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. II. p. 357.)

b) IV. Bélának egy 1268. Oklevelében mondatik : „ Item est Villa „ Arpa, cujus terrae medietas pertinet Comitatui de Cama„rum, alia vero medietas Praeconibus Dominae Reginae, „quam possident communiter " 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. p. 454.)

c) II. Andrásnak egy 1235. Megerősitő Oklevelében olvashatni: „ sic etiam volumus, quod nec Praeco Palatini, nec „ Comitis Parochiani " 's a' t. (*Cod, Dipl. Hung.* T. III. V. II. p. 429.)

d) A' Fejérvári Káptalannak egy 1237. Oklevelében, melly bizonyos Csáky Miklosnak Testamentomát foglalja magában, a' Testáló a' többi közt mondja: „ Etiam retinui mihi unum „ Praeconem nomine Wachad de Villa Beren " (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. I. p. 81.)

e) A' Kovachich által kiadott *Formulae Styli solemnes* 's a' t. Czimü Könyv 22. lapján azon Formulák között olvashatni: „ Nos Magister A. f. B. Judices de tali Civitate item Jurati „ et caeteri Cives de eadem, damus pro memoria, quod N. „ Praeco noster, qui per nos nuperrime ad citandum talem „ et talem filios talis, Concives nostros destinatus fuerat " 's a' t.

Digitized by Google

régenten, mivel kivált a' privatus emberek a' magok Praecoikat, csak ugy adták vették, mint más holmi szolgáló embereket. f) Kötelességek volt pedig azoknak néha Törvénybe-idéztetéseket, g) de leginkább holmi kihirdetéseket h) véghez vinni, sőt a' mint némelly Régiségek bizonyitják, a' Királyi Praecoknak holmi Királyi Marhák is bizattattak gondviselésekre. i) — Valamint a' Királyi, ugy a' Vármegyebeli Praecoknakis volt egy Elöljárójok, vagyis Fejek, kik közül a' Királyiak, *Comes Praeconum*, a' Vármegyékbeliek pedig *Archi Praeco* és *Major Praeco* nevezetekkel fordulnak elő a' Régisé-

---

f) A' d) alatt emlitett Oklevélben lehet még olvasni ezeket: „et *legavi eidem unum Praeconem nomine Ogra de Villa Beren.*"

g) Lásd az e) jegy alatt mondottakat. Ismét Praynak de *Sigillis* ki adott könyvét, holott egy pecsétetis láthatni kimetszve, mellyen illyen körül-irás vagyon „*Comes Tristanus me misit*" Illyen kinyomott pecsét jegygyel való idéztetés szokásba volt régenten Hazánkban, (Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* II. R. 33—35 lap)

h) III. Bélának egy 1190-iki Oklevelében mondatik: *sic etiam volumus quod nec Praeco Palatinini nec Comitis Parochiani sine licentia Episcopi vel Officialis sui, per fora ipsius Ecclesiae valeat aliquid publice proclamare:* „'s a' t. (Egyezt az e) alatt emlitett ugyan erről szolló Oklevelet) Ugyan ezen Praecok kiáltották ki régenten három Vásáros helyeken azt is, ha valaki a' Törvénybe idéztetésre meg nem jelent, és ezt hivták régenten *Proclamatának* mellyet később ajtó előtt való Kikiáltásnak magyaráztak) Lásd *Bévezetés a' Diplomatikaba* III. R. 101. lap)

i) A' Váradi Tüzes vas próbáról szólló Regestrum 258 §-ból Kollár *in Amaenitatibus* 's a' t. V. II. p. 65. ezen szavakat adja elő „Bosur Archi praeco Békésiensis, de villa Yka dum „poneret rationem ex consvetudine sui officii de Bobus Re„giis, dixit se a Joanne Praecone de Villa Scevey quatuor „boves nondum accepisse, ille autem dixit se ei, scilicet „Bosur, dedisse judice Damiano Curiali Comite de Békés — „Bosur itaque judicio ferri candentis convictus est."

Digitized by Google

gekben. k) Ezek azonban már nagyobb tekéntetű emberek voltak, mivel vagyon nyoma annak, hogy a' Királyi Praecoknak Elöljárójok egyszersmind Királyi Lovász Mesterekis voltak; l) valamint annakis, hogy némelly mellettek szolgáló hüséges embereiknek nevezetes Jószágbeli Adományokatis adtak. m)

XVIII. Fejezet.

A' Vármegyékbe lakó Népekről általjában.

Hazánk' Szabad-Zázlóssain (Báro) kivül, kik a' mint mondottuk, a' Vármegyékhez nem tartozó Földeket birtak; voltak még más Felekezetekis, kik a' Haza' védelmére vitézi szolgálatjokkal adóztak, mivel a' Hazánk' Vármegyeiben lakó Népek a' régi időben, kivévén némelly földnélkűl való, vagy Udvari szolgákat, többnyire Katonai szolgálatot tevő emberek voltak, ollyan lévén az Or-

---

k) Lásd az a) és i) alatt lévő példákat,

l) Bizonyos Királyi Privilegialis Levélnek kivonatjában (Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. p. 430) ezeket lehet olvasni: „pro Nicolao, Nepote Wech Agazonum Regalium „Magistro, et Regalium Praeconum Comite."

m) Az a) jegy alatt emlitett Oklevél e' képpen szóll: „Nos Tri„stanus Comes Praeconum Domini Regis, filius Buzadi Bani, „significamus omnibus — quod Aegidius filius Salamonis a „puericia nobis servivit in omnibus nostris arduis negotiis, „maxime autem in persecutione Tartarorum, dum omnes „Cognati, et Servientes nostri nos derelinquerunt; quando „Pater Filium, Filius Patrem derelinquebat, ipse nobis cum „magna fidelitate permanens. — Quapropter intuitu illorum „meritorum fidelium servitiorum de terra nostra haereditaria „in Royk, tamen ab omnibus fratribus exemta, ex volun„tate nostra, et omnium filiorum nostrorum terram unius „aratri eidem contulimus juxta metas, quae separant terram „Royk a' Gelse perpetuo possidendam" 's a' t.

Digitized by Google

ságnak belső elrendeltetése, hogy a' ki csak a' Magyar Hazában földet birt, a' Hazát fegyver által védelmezni is tartozott; a' később időkben mind az által Királyi szabadság-levelek mellett több Felekezetek felmentettek legalább némelly részben azon szolgálat alól; melly a' Polgári Alkotmánynak hanyatlását szülte. Azon Népek pedig, kik Hazánk' Vármegyéit lakták, két félék voltak, tudniillik *Szabadok*, és *Szolgák*. A' Szabadok közzé tartoztak minden Katonai szolgálatot viselt emberek; mint a' Királyi Serviensek kik később a' Vár, Jószágaiból is birtak Jószágokat, 's kik később Nemesi nevezetet is nyertek; ezeket mind az által tökélletesen a' Vár-népéhez nem számlálhatjuk, annyiból mivel nem voltak a' Vár' szolgálatjához kötve, ugyan azért ezekről már ez előtt értekeztünkis. A' valódi értelemben tehát a' szabadok közzé tartoztak, a' *Vár Jobbágyok* (Jobbagiones Castri) a' *Sz. István Király' Szabadjai* Liberi vel Jobagiones S. Stephani) a' *Vár-Katonák* (Castrenses) és a' *Szabad Városoknak*, vagyis *Váraknak Polgárai* (Cives Civiles) A' *Szolgák* ismét kétfélék voltak, ugymint *felszabaditott*, vagyis valamelly szabadsággal fel ruházott *szolgák*, és ismét *Rabszolgák*; az elsők közzé tartoztak azok, kik birtokoknak vagy mesterségeknek tekéntetéből némelly szabadsággal birtak, 's illyenek voltak az ugy nevezett Királyi *Udvarnokok*; kik közzé tartoztak az Királyi Udvarban lakó kissebb Szolgák, 's a' Hazában szerte széjjel lakó Udvari-szolgák, mint a' Királyi *Vadászok*, *Kaszások*, *Szöllömivelők*, *Halászok* 's más egyéb mesterségre alkalmaztatottak, a' Rabszolgák közzé tartoztak pedig a' birtoknélkül valók, kik személlyek szerént is eladattak, vétettek, 's csak mint akár melly holmik ugy tartattak, 's örökös szolgaság alatt voltak. Mindezekről tehát a' következendőkben rövideden fogunk értekezni.

Digitized by Google

XIX. Fejezet.

A' Vár-Jobbágyokról (Jobbagiones Castri) *és a' Vár-Katonákról* (Castrenses)

A' Vár-Jobbágyokat (Jobbagiones Castri, Jobbagiones Nobiles) többen ugyan egyformáknak lenni vélték a' Vár Katonákkal (Castrenses néha *Cives*) a) melly tévedés leginkább onnét történhetett, hogy később, midőn a' Vármegyéknek régi el rendeltetése néműnémű zavarodásba jött volna, a' Jobbagio nevezetet, később a' Vár Katonákis használták, holott különben a' Régiségek világosan meg külömböztetik azokat egymástól, b) Szükség tehát tudni, hogy a' Vár Jobbágyok Kéza' Kronikája szerént is c) azon elszegényedett Nemesek, 's vitézségek'

---

a) A' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumban a' 110. §-ba olvashatni: „Joubagiones Castri Caraznay scilicet — „Ruben Major exercitus *(Hadnagy)* Echilleus Várnog (*Vár-„nagy*) Euzud, et Pinna Centuriones et Paradán, et Cives „ejusdem Castri" 's a' t.

b) Ugyan csak azon Váradi Regestrumban a' 158 §-ban ezeket lehet, olvasni: „Joubagiones Orodiensis Castri, scilicet: Hodnogio (Hadnagy) Nuhu, Bayr, Belche, Kelenin, Centuriones, „et omnes alii Joubagiones cum Castrensibus." Ismét ott a' 147 §-ban ezeket: „Busuh dux exercitus de Castro Zounuk, „et ut ipse dixit, alii Joubagiones ejusdem Castri, item Bu-„cicud et ut ipse dixit, alii Castrenses impetierunt" 's a' t. Ezen két példákbol reméllem eléggé kitetszik a' különbség a' Castrensisek, és a' Jobbagiones Castri között.

c) Kéza Simon Kronikájának 144-ik lapján ezeket mondja; „Job-„bagiones vero Castri sunt pauperes Nobiles, qui ad Regem „venientes terram eis tribuit de Castri terris ut Pheuda „Castri, et Castrum guerrae tempore custodirent" 's a' t. Ugyan azt bizonyitja egy 1266-iki Oklevélnek Kivonatja is, mellybe némelly Thurocz Vármegyei Vár Jobbágiokról illyen emlékezet vagyon: „Béla Dei Gratia — Significamus quod

Digitized by Google

által érdemeket szerzett emberek voltak, kik a' Várak' Megyéjén földet birván, azt oltalmazni, 's a' Királyi Zászló alatt vitézkedni is tartoztak, 's ugyan ezek alkalmaztattak a' Vármegyékbe lévő alsóbb Hivatalokra, a' millyen volt az All-Ispányság, Hadnagyság, Várnagyság, Századosság, Tizedesség, 's a' t. d) 's ugyan azért hivattattak ezek szinte, mint a' Nemzetségből valók Jobbágiaknak, de csak Vár Jóbbágiaknak, hogy tudni illik az elökelő, 's örökös Jószágokban lakó Jóbbágiaktól, 's az alább való Vár Katonáktól, vagyis Castrensisektől meg különböztessenek. Mert ezen utóbbiak, tudni illik a' Vár Katonák, vagy is Castrensisek, jól lehet szinte a' Vár' földjén laktak, 's azokból birtak, 's a' Várakat szinte oltalmazni tartoztak, mindazáltal a' Vármegyékben akkoriban keletben lévő hivatalokat azok nem igen viselték, hanem mintegy Közvitézeknek lenni tartattak, e) Az e' féle Vár Jobbágyok, 's Vár Katonák minekutánna a' Királyok a' Vár' földjeit elidegeniteni kezdették, az elajándékozott földel együtt sokszor magokis által adattak más Privatusoknak birtokába, f) sőt arra is vagyon példa,

---

„sicut in registro jam dudum confecto invenimus contineri „Martinum filium Gregorii cum fratre suo fuisse et esse „veros Nobiles Filios Jobbagionum „de Thurocz" (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 336)

d) Hogy a' Vár' Jobbágyaik alkalmaztattak a' Vármegyékben régenten keletben lévő alsóbb hivatalokra, azt az a) és b) jegyek alatt láthatni. Itten még egy példát kivántam felhozni, mellyből kitetszik, hogy a' Vár-Jobbágyokból a' régi időben Fő Ispányi Udvar-Birák, vagyis All-Ispányok tétettek, nevezetesen pedig egy 1231-iki Oklevélben olvastatik: „Ego „Ceken Jobagio Castri Musuniensis, et Curialis Comes Vice „Nicolai Comitis ejusdem Castri" 's a' t. *Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. II. p. 188)

e) Lásd a' b) alatt való Jegyzést.

f) A' Veszprémi Káptalannak részére 1082-ben Sz. László Király által kiadott Oklevélben ezek vagynak: „praedium Kezeő

Digitized by Google

hogy az elszegényedett Nemesek tulajdon jó szántakbólis általmentek némelly Nagy Uraknak örökös Jószágaikba 's szolgálatjokba, g) mellyuél fogva nem is ritka dolog a' Régiségekben több Nagy Uraknak, 's Eklesiáknak Jobbagyaira reá találni, kik között az Elöljárók, vagy Elöbbkelök *Jobbagiones Praepositales*, vagy *Magistratua-*

„concessit S. Rex Stephanus; et est munitum Regalibus „signis, ubi habet Ecclesia plurimos Jobbagiones — decem „hospites, Jobagi 22" Ismét András Király a' Fejérvári Eklesia részére kiadott 1229-iki Oklevelében mondja: „prae„terea tres Castrenses Simegienses, ne praedium cuiuslibet „potentis intraret inter populos Ecclesiae cum terris ad duo „aratra, et foeneti quasi viginti jugera — eidem contuli„mus Ecclesiae" (*Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. II. p. 184) Ismét II. Andrásnak egy Oklevelében olvastatik: „Dedimus „quoque praedictis Fratribus nostris (scil. Monasterio Mariae) „terram, quae vocatur Strebs, cum tribus mansionibus, ut „sint Jobbagiones S. Mariae cum equis (*Cod. Dipl. Hung.* „T. III. V. II. pag. 192)

g) Ugyan csak András Király egy 1215-iki Oklevelében mondja: „Quosdam homines Zida Alg et eorum Consanguineos a Ju„risdictione-Castri Posoniensis, qui editi a suis progenito„ribus Castrenses fuerant, penitus eximimus, et ad volun„tatem et consensum eorundem eos et eorum successores in „perpetuum huiusmodi libertate donavimus, ut praeter omne „conditionis obnoxiae debitum inter Jobbagiones Sanctae „Strigoniensis Ecclesiae legitimo titulo computandi fore cen„seantur, et eadem, qua Maiores ex eis libertate potiantur" Ismét lásd az 1298-iki 33. T. Cz. Továbbá Tamás Erdélyi-Vajdának Oklevelében olvastatik: „Dicit nobis Magister Joan„nes quod populi vestri de Gyög quemdam Jobagionem suum „Petrum filium Vitéz nomine, qui super valneratione cujus„dam Nobilis Servientis sui videlicet Dionysii de Zenyey „in Judicio ibi remansisset" *Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. II. p. 462) Ismét egy 1263-ik Oklevélben ez: „Item quod Nobi„les Regni nostri ipsi Ecclesiae Strigoniensi — possint — „se subjicere ad serviendum more Nobilium exercituantium „aliorum" (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. p. 135)

Digitized by Google

les nevezeteket nyertek régenten; h) az Privátusoknak Jobbágiai mind az által, kivévén némelly nagyobb Fő Papoknak Jobbágiait, i) mind a' mellett olly nagy tekéntetüek nem voltak, mint a' Vár Jobbágyok, k) leginkább

---

h) Ugyan csak Sz. László Királynak említett 1082-iki Oklevelében mondatik: „In Villa Linther habet Ecclesia quatuor „Jobagiones Magistratuales — In Villa Euse Jobagiones „Praepositales habet Ecclesia quinque" 's a' t.

i) András Király a' Pécsi Eklesiának adott 1235 Oklevelében mondja: „Ut omnes populus Quinque eclesiensis Ecclesiae sive „sit Nobilis Jobbagio Ecclesiae, sivé Hospes, vel Civis, seu „Conditionalis, Cuiuscunque servitutis" Ismét egy 1258-iki Oklevelében a' Bakonbeli Monastornak ezek mondatnak „quod „quosdam populos Ecclesiae de villa Nucztup — ex priori „conditione eximimus, tam ipsos, quam eorum successores „in Ordinem et numerum Nobilium Jobagionum Ecclesiae „nostrae statuendo" (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. II. p. 479) Ismét Béla Királynak egy 1263-iki Adomány Levelében mondatik: „volentes et statuentes, ut Jobbagiones, qui Kelch „Jobbágfiu dicuntur, et Castrenses ipsius, eadem libertate, et „servitio, quibus nobis servire tenebantur in Comitatu per „nos constituto, supra dicto Magistro Laurentio servire „teneantur:" *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. p. 149)

k) András Királynak egy 1208-iki Oklevelében olvasni lehet ezeket: „Duodecim vero mansiones Jobagionum qui in villa „S. Nicolai morantur, quocunque pro negotio Ecclesiae „Abbas ipsos mittere voluerit" (*Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. I. p. 62) Ismét egy 1265-iki Oklevélben mondatik: „Item „de eadem villa Petrum et Nicolaum Miko — qui similiter „ipsius fuerant libertini, in Jobbagiones equestres, qui vul„gariter Lovaslegény nuncupantur eidem Ecclesiae ordinavit" Ismét III. Béla Királynak 1186-ik Levelében ezek vagynak: „quod Job Archiepiscopus Strigoniensis terrarum, quosdam „homines, de Provincia Posoniensi Marcum et Petrum in „nostram praesentiam agendis, contra ipsum super libertate „eorum, et asserens eosdem Jobbagiones Ecclesiae praeno„minatae, hi vero dicentes se esse liberos, et militari armatu „in exercitu Domini Regis equitantes tamquam decet Nobiles

Digitized by Google

azért, mivel ezeknek Jussokat közönséges Törvények, 's Királyi Privilegiumok regulázták. — A' Várhoz tartozó földeknek elidegenitése szülő oka volt tehát annakis; hogy a' Vár-Jobbágy nevezet, 's előség lassan lassan alább szállott, 's azon nevezetet később a' Közönséges Vár-Katonák, 's a' Privatusoknak más földet biró emberei is használták, de már akkor ugy látszik, hogy a' Jobbágyok között az a' meg különböztetés uralkodott, hogy a' valóságos katonai szolgálatot tévő Jobbágyok néha *Tisztességesebb*, néha ismét *Első*, *Természetes* Jobbágiaknak hivattattak. l) Különben Törvényeink szerént az

---

„servientes" Egyéberánt a' Vár Jobbágiaknak a' Privatusokén való elsőbbségét az 1222 19-ik T. Czikkely is bizonyitani láttatik annyira, hogy itt több példákat előhozni szükségtelen.

l) István iffiabb Király egy 1263-iki Oklevélben mondja; „accedentes ad nostram praesentiam Thomas Paulus Feney et „Omb de Villa Inarch filii videlicet Jobbagionum Castri Albensis, qui descensum Comiti dare consveverant; nobis „humiliter supplicarunt, ut cum eisdem per pestem Tartaricam desolatis, misericordiam facere dignaremur: Nos igitur — benignitate solito eosdem de huiusmodi statu ipsorum eximentes in numerum, et Collegium honestorum Jobbagionum ejusdem Castri duximus transferendos" 's a' t. Ismét Béla Király egy 1269-iki Levelében mondja: „quod „cum tempore novitatis Praepositorum Albensium inter primos, et postremos euisdem Ecclesiae nostrae Jobbagiones „super Nobilitate, et statu Jobbagionatus eorum multoties „fuisset gravis discordia suscitata, — Concessimus statuentes, quod omnes illi, qui usque praesens tempus Magistri „Demetrii Albensis Praepositi, Aulae nostrae Vice-Cancellarii — nomine Jobbagionum permanserunt, illa et eadem „gaudeant per omnia et gratulentur in perpetuum libertate, „qua iidem primi veri, et naturales dictae Jobbagiones Ecclesiae perfruuntur, et de caetero super, illorum libertatibus „nullus Praepositorum facultatem habeat cognoscendi. Cum „primis sicut praemisimus sint ultimi coaequati, et ut prae-

Digitized by Google

e'féle Jobbágyok nem voltak a' leg alsóbb rendü, 's minden szabadság nélkül való emberek a' későbbi időkbe is: m) mind addig, miglen azok Ulászló Király alatt a' Nemesség ellen fegyvert fogván, Törvény szerént örökös szolgaságra vettettek, n) 's az alól némelly részben csak a' későbbi időbe szabadittattak fel, o) de különben régi jussokat, 's elsőségeket vissza soha sem nyerhették. Egyéberánt meg lehet jegyezni, hogy ezen Vár' Megyéjén lakó Jobbágyok közül, némelly Várba, vagy erős helyeken lakók, még igen korán a' Fő Ispányok' hatalma alól Királyi Privilegiumok által felszabadittattak, 's ezekből származtak későbben a' Szabad Királyi Városok, mellyekről utóbb lészen emlékezet; némelly, Jobbágyok ismét szinte a' Vár' szolgálatja alól kivétetvén a' Servienseк' Rendébe emeltettek, p) valamint erről már az előbbeniekbe emlékeztünkis.

„dicti Jobbagiones honestatem Jobbagionatus sui, et servitia „Regni in expeditionibus debita tanto valeant facilius et ho„nestius exhibere" (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. p. 155 et 518)

m) Sigmond Király II. T. Könyvének 6-ik Czikkelye e' képpen szóll; „Sanximus praeterea: ut a modo in antea Cives, Hos„pites seu Jobbagiones nostri Regales, de nostris Civitati„bus, Possessionibus, Oppidis et Liberis Villis, Castrorum„que nostrorum Tenutis, ad Ecclesiarum, Nobilium, et alte„rius prae-eminentiae hominum possessiones; et e converso „earumdem Ecclesiarum, nec non Nobilium; et alterius „praeeminentiae hominum Jobbagiones in praefatas nostras „Possessiones, Castrorumque nostrorum tenutas; et genera„liter quilibet liberae Conditionis homines" 's a' t. Ezen utolsó kifejezés arra mutat, hogy a' Jobbágyok még 'Sigmond Király' idejébeis szabad sorsú emberek voltak, 's hogy még alább való rendü emberekis voltak nálloknál.

m) Lásd Ulászló VII. T. K. 14-ik Czik.

o) Lásd az 1538-iki 21. 22. 's több T. Czik.

p) Egy 1266-iki Oklevélben mondatik: „quod, quosdam homines „Symarth, et filium eius Hamud, cum sex cognatis eorum-

Digitized by Google

XX. Fejezet.

A' Szent István Király' Szabadjairól, vagyis Jobbágiairól (Liberi seu Jobbagiones Sancti Stephani)

Szent István Király' Szabadjainak, vagy Jobbágiainak (Liberi v. Jobbagiones Sancti Stephani) kiktől mainapigis a' Veszprém Vármegyei *Szent Király Szabadja* nevü Helység neveztetik, 's a' kik néha *Proceres Castri*, vagy *Proceres St. Regis* nevezettelis, melly alatt mai időben az Ország Fő Rendeit értik, jönnek elő a' Régiségekben, a) hivattattak azok a' Vár Katonák, kik Sz. István Király által Arany-pecsétes-Levél mellett, bizonyos szabadsággal meg ajándékoztattak, 's ugyan azért ezekis, valamint a' Királyi Servienses, a' magok szabadságokat az Arany-pecsétes-Levéltől *Arany Szabadságnak* nevezték. Ezen Szabadokat sokan ugyan egy rendüeknek tartották lenni a' Vár-Jobbágiakkal, azt állitván, hogy azok csak nevezetjekre nézve különböztek ezektől, ugy mutatják azonba a' Régiségek, hogy azok között egyéb különbbségekis uralkodtak. Mivel jóllehet

---

„dem — de Villa Basth, qui de Altioribus Jobagyonibus" (Lásd ezen kitételre az l) alatt való jegyzést) „Castri Bolon- „duch oriundi fuerant — de Jobbagionatu et conditione Castri- „praedicti, qua iidem adstricti tenebantur, de Regia libera- „litate penitus eximentes, ad libertatem et numerum caete- „rorum servientium nostrorum Regalium cum terris eorumdem, „quas habent haereditarias, duximus transferendos"

a) István Király egy 1105-iki Okievelében ezeket mondja „Ego „Stephanus Dei Gratia Rex Hungariae — istos homines Sub- „urbanos Posonienses quorum nomina sunt, etc. — a Ca- „strensi servitio subtraxi, eo tamen tenore, ut inter Pro- „ceres ejusdem Castri, Procerés Filii, scilicet Stephani Regis „existant"

Digitized by Google

a' Sz. István' Szabadjai is Vár-Jobbágyok voltak, 's a' Várak'oltalmazására némüneműképpen levoltak kötelezve, b) mindazáltal a' többi Vár Jobbágyoktól különböztek mindenek előtt abba; hogy ők külön rendet formáltak a' Vár' Katonáitól, 's a' hadi gyakorlásokat külön vitték véghez, c) ismét: hogy a' Sz. István' Szabadjainak a' Vár-Jószágába való örökösödések ki terjedtebb volt, mint a' más Vár-Jobbágiaké; d) és ismét: hogy a' Vár-Jobbágiakból a' Sz. István' Jobbágiai közé való által tétel meg jutalmaztatásnakis tartatott, e) következésképpen elöbb

---

b) Lásd alább az f) jegy alatt való példát-

c) A' Váradi Tüzes Vas próbáról szólló Regestrumnak 314-ik §-ba olvastatik: „Cum Voivoda Comes de Doboka, perviderel „exercitum suum, quidam ex Joubagionibus, eiusdem Castri „nomine Henreust stetit in ordine Joubagionum Naturalium, „qui scilicet Joubagiones S. Regis nuncupari solent. Tunc „accesserunt quidam de Joubagionibus S. Regis — et reje- „cerunt illum de Ordine suo, dicentes, quod ipse non esset „de Ordine et gradu Joubagionum S. Regis"

d) Kálmán Király I. T. Könyvének 20-dik Fejezetjében mondja: „Possessio quaelibet a' S. Stephano donata humanae succes- „sionis quoslibet contingat haeredes. Possessio vero ab aliis „Regibus data, de Patre descendat ad Filium, qui si defe- „cerit, succedat Germanus, cuius Filii etiam post mortem „illius non exhaeredentur, Germanus autem praedictus si „non inveniatur Regi Haereditas deputetur! Itten a' Posses- „sio" nezevet alatt a' Várakhoz tartozó Jószágokat kelletik érteni, mellyekben való örökösödést a' Sz. István Király által adattakra nézve nem szoritotta Kálmán Király olly szük korlátok közé, mint a' többi Királyok által adott Vár-adományokba. Mint hogy pedig a' Vár' Jószágait kivált még abban az időben, némelly Eklésiákat kivévén, többnyire a' Vár-Katonák, 's Jobbágyok használták, ugyan azért a' Sz. István Király' Szabadjai, örökösödésbeli nagyobb Szabadságok tekéntetéből magokat a' többi Királyok' Vár Jobbágiainál előbb valóknak lenni tartották.

e) Lásd az a) alatt való Jegyzésben emlitett példát.

Digitized by Google

valókis voltak mint egyéb Vár Jobbágiak; Egyéberánt pedig mindenekben egy formáknak lenni tapasztaltatnak a' Vár-Jobbágiaival, 's valamint ezek, úgy a' Sz. Király Szabadjai is csak érdemek után emeltettek a' Serviensek' vagy is a' későbbi Nemesek közzé. f)

XXI. Fejezet.

A' Szabad, és Királyi Városokról, 's azoknak Polgárairól rövideden.

Hogy a' Város szó ezen szótól származik *Vár*, kiki láthatja, következésképpen azt is kiki tudhatja, hogy a' Város régenten nem egyéb volt mind valamelly körül kerített hely, vagy erősség mellyben, vagy a' melly mellett emberek laktak. Az illyetén Városok midőn még a' Magyar Polgári Alkotmány a' maga épségében, 's valóságában volt, nem tettek különös testet a' Vármegyéktől, mivel azokban azok laktak, kik a' Városnak Megyéjén, vagy is a' Vármegyékben földet birtak, következésképpen Vár Katonák, 's egyenesen a' Vármegyék' Fő-Ispányai' Bírósága alá tartoztak. a) Minekutánna azon-

f) András Király egy 1217-iki Oklevelében mondja: „quod nos „Nostri Fidelis Vruz Jobbagionis S. Regis de Zala Servi„tium-cognoscentes — ipsum cum tribus Fratribus Uterinis — „a Jobbagionibus. S. Regis de Castro Zaladiensi penitus exem„tum, liberum, et immunem permanere praecipimus, regia „statuentes Auctoritate, ut liceat amplius ipsi una cum Fra„tribus — cum Praediis T. T. aurea et perpetua perfrui „libertate et inter Servientes Regis annumerari perpetuo."

a) Ki tetszik ez Kálmán I. T. K. 38. Fejezetjéből is a' hol mondatik: „ Si Rex forte cuiquam Comiti vel Ministro „ aliquem de Civibus dimiserit, solus in expeditionibus „pergat, sint autem ad populum, ubi egit revertatur. "

Digitized by Google

ban a' több rendbeli viszontagságok a' Hazát mint egy pusztává tették, a' Haza' java, 's bátorsága azt kivánta, hogy az idegen Felekezetek bizonyos szabadságositások, 's felmentések által a' Hazába édesgettessenek, 's ugyan azért nem is mulatták el Királyaink némelly Jövevény 's Hazai Felekezeteknek bizonyos szabadságot osztogatni, b) melly szabadságositáson való kapkodás utóljára annyira ment, hogy némelly Felekezetek a' Királyok Privilegiumai által a' Vármegyék' Fő-Ispányainak Bírósági hatalmok alól egészen felmentettek, c) következésképpen a' Vármegyéktől elszakasztattak, 's ezekből lettek később a' Szabad Városok. Innét kiki által láthatja hogy a' Várban, vagy a' mellett lakókból, 's Királyi Privilegium által felszabadittattakból, lettek később a' Városi Polgárok; a' Várok' vidékén vagy is a' Várok Me-

---

Melly T. Fejezet egyenesen arra mutat, hogy a' Polgárok a' Fő Ispányi hatalom alatt voltak. Világosabban kitetszik azonban a' Város' Polgárainak a' Városhoz való tartozandóságok, a' Váradi Tüzes Vas próbáról szólló Regestrumból, a' hol a' többi közt a' 360. §ban ez mondatik: „Cives „Castri Bolondus de villa Leginer — impetierunt quosdam „de eadem villa — dicentes quod eorum essent Concives — „Martinus Comes eorum non contentus per Pristaldum — „misit ad examen ferri candentis Varadinum." Illyetén példákat számtalanokat találhatni a' régiségekben.

b) Már Kálmán I. T. K. 80. Fejezetjében olvastatik: „Liber quoque hospes sicut sclavi, vel caeteri extranei, — pro „libertate tantum denarios dent." Illyeneket szinte számtalanokat lehet olvasni a' Régiségekben, ugyan azért nem tartottam szükségesnek ide többet iktatni.

c) Béla 1243. Oklevelében (Lásd *Supplementum Analectorum Terrae Scepus* pag. 30.) ezeket mondja: „Ad universorum no- „titiam horum serie volumus pervenire, quod hospitibus „nostris in villa Olozi de Tornava congregatis, et congre- „gandis hanc concessimus libertatem, ut a Comite Parochiali liberi sint penitus, et exempti" 's a' t.

Digitized by Google

gyéjén lakókból pedig lettek a' Jobbágyok. Különben régibb Törvényeink azt mutatják, d) hogy a' Szabad Városok régenten több félék voltak', és pedig a' Királyok, Királynék, 's más Privatus Uraknak szabad Városaik, a' mint tudniillik egyiknek, vagy másiknak némelly adozásbeli terhekkel tartoztak; utóbb mindazáltal, minthogy Királyi Privilegiumok által kormányoztattak, 's sokan magokat a' Földes Uri hatalom alól meg is váltották, 's némelly Földes Uri Jussokkal fel ruházott szabad Városokból Királyi Városok lettek. Az e'féle szabad Királyi Városok között legrégibbnek látszik lenni Székes Fejér Vár, mivel több szabad Városoknak adott Privilegiumaikban az emlitett Város' szabadságai emlittetnek, és a'hoz mérsékeltettek. Egyéberánt mimódon 's mikor vettek részt a' Királyi Városok az Ország' köz Tanácskozásában arról utóbb, midőn az Ország-Gyüléséről szóllandunk, fogunk emlékezni. Itten csak azt jegyzem meg, hogy Sigmond Király II. Törvény könyvének Előbeszédjében világos nyoma vagyon annak, hogy a' szabad 's Királyi Városok az Ország' köz Tanácskozásában részt vettek; Árván szülött László alatt pedig már Regalisok által is meghivattattak. e) Nagyobb kérdést szenved azonban az, ha vallyon később minden Királyi Városoknak volt e' az Országos Tanátskozásokban szava? mivel a' Koronatio előtti 1608. 6. Czikkely következésében hozott Koronatio utánni 1608. 1. T. Cz. értelme szerént csak azok a' Királyi Városok számláltattak a' Törvénytévő Rendek közzé, mellyek Ulászló VII. T. K. 3. Czikkelyében feljegyeztettek.

d) I. Lajos Király T. K. 18. Czikkelyében mondatik: „In civitatibus, et liberis villis Regalibus, Reginalibus, Praelatorum, et Baronum et aliorum Nobilium tenutis, et possessionibus Jobbagiones Regnicolarum nostrorum pro priinis factis non possint impediri" 's a' t.

e) Lásd Kovachich *Vestigia Comitior.* pag. 288. et seq.

Digitized by Google

VII. Fejezet.

Az úgy nevezett Udvarnokokról, vagy is Udvari-szolgákról (Udvarnik) *és a' Szabadosokról* (Libertini) *'s Szabadokról* (Liberi).

Régi Eleink a' Rabszolgáknak többségében igen gyönyörködtek annyira, hogy az volt a' legtehetősebb Úr a' Hazában, kinek legtöbb e'féle Rabszolgái voltak, kiket körülöttek, 's Udvarokban is mindenféle szolgálatra alkalmaztathattak, 's ezeket közönséges nevezettel a' régi időben Udvarnokoknak nevezték; a' honnét az is kitetszik, hogy csak annak a' Nemesnek volt régenten Udvara, vagy is Curiája, kinek e'féle Udvarnokokat tartani módjában állott, 's ugyan ezért mondja a' Magyar mai napig is, ha valakinek mélly tiszteletét akarja kijelenteni, hogy kivánt Udvarolni. Idővel azonban nem mindenféle Rabszolgák jöttek közönségesen az Udvarnokok' neve alatt, hanem csak a' fényttévő, 's szolgálatjokért földet nyertt szolgák. Ezek pedig két félék voltak; tudni illik: Királyi, kik közzé lehet számlálni a' Királynéknak 's Királyfiaknak Udvarnokjait is; 's más magános Uraknak, vagy Egyházi főbb személyeknek Udvari szolgái; az első félék *Udvornici Regii*, vagy *Servi Regales*, 's néha *Conditionarii* nevezetekkel jönnek elő az a' Régiségekben, 's ezeket illette régenten az *Aulae Regiae Familiares* nevezet, melly később az úgy nevezett Királyi Serviensekre származott által, mostan pedig nagy méltóságnak tartatik; az utóbbiak pedig ritkán *Udvarnici* névvel, hanem a' mint elébbis emlitettük, inkább *Curiales*, *Ministri*, *Conditionarii* vagy *Libertini* nevezettekkel ruházattak fel. a) Továbbá a' mi a'

a) II. Andrásnak 1228. a' Pécs Váradi Ekklésiának adott Oklevelében mondatik: „Ministris quoque qui serviunt cum equis

Digitized by Google

Királyi Udvarnokokat illeti: azok vagy a' Király körül voltak, vagy pedig a' Királynak tulajdon Joszágában, vagy a' Vár-Joszágokban földet birván, laktak, mellyhez szinte a' szerént valamint a' Vár-Katonák le voltak kötelezve, 's illyenek voltak a' Királyi Vadászok, Erdő felvigyázók, Madarászok, Lovászok, Asztalnokok, Kanászok, Kaszások, Jövedelemszedők, Marhák gondviselői, Hirdetők, Pinczések, Halászok, Pénzverők, Szőllőművesek, Szekeresek 's több a' félék, egyszóval a' kik a' Királyi Udvar' számára valamelly szolgálatot tettek, vagy mesterségeket üztek. Meg kell azonban jegyezni, hogy jól lehet az e'félék mind Udvari szolgák voltak, 's közönséges nevezettel Udvarnokoknak, 's Conditionariusoknak neveztettek, mindazáltal némelly Felekezeteknek különös tulajdon nevezetjei is voltak. Igy a' Királyi Lovászok *Agazones*, a' Hirdetők, Hirályi Marhák' gondvisélői *Praecones*; b) a' Királyi jövedelemszedők *Thavernici*, a' Királyi Asztalnál szolgálók, vagy is Asztalnokok *Dapiferi*, a' Kaszások *Falconarii* a' Vadászok *Venatores*, a' Szekeresek *Curriferi*, a' Pénzverők *Monetarii* 's a' t, névvel is kerülnek elő a' Régiségekben. A' mint pedig némelly Udvari Felekezeteknek nevezetesebb hivatalok, 's kötelességek volt, szinte külön volt Előljárójok is, kik *Magister* névvel tiszteltettek meg régenten, mint p. o. a' Királyi Lovászoknak Előljárója

„centum, quinquaginta sex;" 's a' t. Ismét Béla Királynak a' Demesi Prepostságnak ki adott Oklevelében mondatik: „Haec sunt nomina suorum Curialium, qui ad omnia dum „per Decanum mittuntur parati sunt" 's a' t. Ismét II. Andrásnak 1208. Oklevelében mondatik: „Libertinos vero, quo„rum pars habitat in Lybin — tali servitio adstrinxerunt, „ut quindecim unum equum Curriferum et Currum habeant, „in quo — secundum Mandatum Abbatis servire teneantur" 's a' t.

b) Lásd a' Praecokról irt fejezetben az *i* alatt való jegyzést.

Digitized by Google

Magister Agazonum Regalium nevezettel diszeskedett; a' többi nem olly nevezetes Felekezetek pedig mint a' Királyi Vadászok, Kaszások, 's a' t. több Előljárók alatt voltak, nevezetesen pedig volt azoknak úgy nevezett *Századossok*, 's *Tizedessek*, c) kik néha *Jobbagiones Udvornicorum* d) nevezettel is említtetnek, és ismét volt Fő Előljárójok, ki néha *Comes Udvarnicorum* e) nevezettel is diszeskedett, melly olly előkelő hivatal volt régen a' Hazában, hogy az néha egyszer'smind valamelly Megyének Fő-Ispányságát is viselte f); ezeken kivül pedig még a' régibb, vagy öregebb Udvarnokoknak is megadatott az elsőség g). Többiben meglehet jegyezni, azt is, hogy az e'féle Udvarnokok, ha magoknak érdemeket szereztek, néha a' Királyi Serviensek' közé is ál-

c) A' Fejérvári Káptalannak 1184. Oklevelében olvastatik: „quidam Udvornicorum Regis de Suburbio Strigoniensi Serapphim videlicet et Pancratius Centurio cum quibusdam suis subditis Udvarnícis, Nana Comite suffragante" (*Codex Dipl. Hung.* T. II. pag. 219.)

d) Egy Posony Vármegyei 1222. Oklevélben mondatik: „praesentibus viris discretis et honestis nobiscumque judicantibus — Matheo et Marcello filiis Comitum Udvornicorum, Nicolao filio Alberti, Ladislao filio Bachy — Jobagionibus Udvornicorum, Benedicto filio Urk, Ladislao filio Chumur — Senioribus Udvornicorum, et aliis quam pluribus nobiscum consedentibus" (*Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. I. pag. 365.)

e) Lásd a' d) alatt való jegyzést. És ismét egy 1266. Oklevélben mondja Béla Király: „In hac parte requisivimus Farcassium Comitem Udvornicorum nostrorum de Pápa, qui praesens erat." (*Cod. Dipl. Hung.* T, IV. V. III. p. 314.)

f) András Királynak egy 1228. Oklevelében az alá irt személyek nevei között találtatik ez is: „Dionysio filio Dionysii Magistro Udvornicorum, et Comite de Zonuk" 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung.* T. III. V. II. p. 150.

g) Lásd a' d) alatt való jegyzést.

Digitized by Google

tal tétettek, 's a' szerént Nemességet nyertek. h) A' mi a' Privatus embereknek Udvarnokjait illeti: azok szinte az Uraság' számára vittek véghez többféle szolgálatokat, 's mesterségeket, mellyeknek a' régi Oklevelekben több nyomaira találhatni. Egyéb eránt a' mi a' Szabadosokat (libertini), kik közzé az Udvarnokok is tartoztak, 's Szabadokat (liberi) illeti: a' Felszabaditásnak több ágai voltak régenten; azok, kik valamelly bizonyos szolgálatra alkalmaztattak, vagy kiknek az Uraság eránt való kötelességek meg volt határozva, Szabadosoknak neveztettek, 's e' féléknek igen sok nemeit találhatni a' régiségekben, i) de azért egészen szabadok nem voltak, mivel Uraikat elsem hagyhatták, sőt Uraik által néha el is adattak. k) A' Szabadok pedig ismét többfélék voltak, tudniillik ollyanok, kik egészen felszabadittat-

---

h) Béla Király egy 1244. Oklevelében mondja: „Bogan, Kissid, „Nolez, Zaphyram Paulum et per eos filios filiorum suo„rum cum terris eorum haereditariis (eximimus) et con„stituimus inter Nobiles et fideles Servientes Regni nostri; „nullus deinceps eosdem et filios filiorum suorum praesummat „Udvarnici nomine nominare" (*Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 334.)

i) Egy 1137. Oklevélben olvastatik: „Alios etiam Libertos de„dit, qui evenerunt sibi de interfectione Juonis, officium „illorum tale est, per se ipsos tenent equum, quocumque „eat Dominus eorum, Currum dant cum equo, et Cooper„torio; cacabum dant, equos servant, herbas afferunt, „ignem faciunt, ligna incidunt, pecora ad vescendum du„cunt," 's a't. (*Cod. Dipl. Hung.* T. II. p. 90.) Illyenekre számtalanokra találhatni a' Régiségekben.

k) A' Váradi Tüzes vas próbaról szólló Regestrum 374. §ban mondatik: „Jacou filius Patae, emit a Bodun Comite ter„tiam partem terrae Solumus — idem etiam ab eodem emit „super eandem terram duos libertinos — Bodun autem tes„tatus est se vendidisse illa, et accepisse pretium eorum „taliter, videlicet vinginti et septem marcas"

Digitized by Google

tak Uroknak hatalmok alól, 's a' hová akartak oda mehettek, 's a' millyen szolgálatot vállalni akartak, ollyat vállalhattak; l) ismét mások, a' kik csak bizonyos pénzbeli adót, melly adó *liberi denarii* nevezettel említtetik a' régiségekben, fizettek, 's különben Uri hatalom alatt nem voltak; m) és ismét ollyanok, kik vitézségek tekéntetéből Katonai szolgálatra alkalmaztattak 's ezekből lettek azután a' Vár-Katonák, a' Serviensek, 's több e' félék, a' mint ezekről az előbbeniekben elég bőven értekeztünk.

XXIII. Fejezet.

A' Rabszolgákról.

A' Rabszolgaság nem volt a' régi időben igen ritka dolog, mivel azt akkoriban majd minden Nemzetek gyakorlották, és ez a' Magyaroknál is mint akkori időben igen hadakozó Nemzetnél nagyon keletben volt. Az e' féle Rabszolgaság' állapotja pedig a' kit a' bal sors arra kárhoztatott, valóban szomorú helyheztetés volt, mert azon kívül, hogy az ollyanokat Uraik, valamint a' marhákat tetszések szerént akár miféle terhes dologra hasz-

---

l) A' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumban a' 137. §. találtatik: „Ibrahim Archidiaconus de Zobuslou quendam „adolescentulum nomine Paulum servum ut ipse dixit emptium, manumisit, ita, ut quamdiu ipse viveret, ei servire „teneretur; post mortem autem ipsius ita liber foret, ut et „ipse Paulus, et omnis generatio ab eodem successura ubicunque vellet, manendi fas haberet."

m) Lásd Kálmán Király I. T. K. 80. Cz. Ismét a' Váradi Regestrumban a' 206. §ban olvashatni: „dicentes quod essent eorum Coofficiales, et similiter Centuriatui subjecti, illi dixerunt, non esse subjectos Centurionatui, sed debitores liberorum denariorum."

Digitized by Google

nálhatták; azoknak életek, 's halálok, szinte, valamint a' Romaiaknál, az Urok' kezébe volt, 's egyedül azoktól függött, a' honnét vette eredetét az ugy nevezett *Jus Patronatus* is; a) Mellynél fogva akkoriban sok Nemes szivü ember a' néha nállánál sokkal durvább érzésü győzedelmes Tyrannusnak martalékja lett, valamint ezt a' Magyarok közzül a' kegyetlen Tatár futás, 's a' Mohácsi veszedelem alkalmával szinte elegen érzették. Minekutánna azonban a' Magyarok a' Királyságí Kormány alá kerültek, 's a' Keresztény hitre tértek volna, a' Rabszolgaság' állapotja is kezdett könnyebbedni Hazánkban, részszerént a' szolgaság' állapotjából való többféle felszabadítások, részszerént pedig a' szabadságnak pénzen, vagy érdemeken való könnyebb megváltása; részszerént ismét régi Királyainknak kegyes munkálódások által. Ugyan is már Sz. István Királyunk megszánván a' Keresztény Rabok' sorsát kezdette azokat a' Privatusoktól megváltani, sőt azoknak megváltására nézve bizonyos árat is szabott, mellyért magát kiki megválthatta a' szolgaság' igája alól. b) Ugy szinte a' Romai Pápa sem mulatott el semmit is, hogy a' Keresztény Rabok' sorsát könnyebbitse, de csak a' Keresztényekét, mivel a' Pogány valláson lévőket még inkább akarta, hogy a' Keresztények' hatalma, 's rabláncai alatt nyögjenek. c) Szinte nem mulasztott el ezen czélnak előmozditására nézve Sz. László Királyunk is semmit is, a' mint ez azon Királynak némelly Törvényeiből kitettszik, d) mellyet annyival is inkább kellett cselekednie, mivel a' Rabszolgák régenten egyedül a' külföldi fosztogatásokból élvén,

---

a) Lásd TT. Horvát István Urnak a' *Magyar Gyökeres Nemzetségekről irt könyv.* 97. 's 98. lap.

b) Lásd Kéza' *Kronikáját* a' 142. lap.

c) Ugyan csak Kéza' *Kronikájának* 144. lap.

d) Lásd Sz. László III. T. K. 2. Fejez.

Digitized by Google

minekutánna azt régi Királyaink tilalmazták volna, utóbb az Országba gyakorolták azokat, neki adván többféle tolvajságoknak magokat; mellynél fogva semmit sem csudálkozhatunk Sz. László Királynak a' Tolvajokra, 's Fosztogatókra hozott azon kemény büntető törvényein, mellyeknek szerzésére egyedül a' fosztogatáshoz szokott szolgáknak gonoszságok, 's talán idő korán való felszabadítások adott okot. Igen jó tehát itt errenézve megjegyezni azt, hogy semmi Nemzet se szabaditson fel kelletin felül 's hirtelen egy különben nyomattatás alatt, és pallérozotság nélkül lévő Felekezetet addig, minek előtte annak előbb Culturát, 's bizonyos élelmet nem adand, vagy rendelend; az a'féléknek korán való felszabaditása a' pallérozottabb Felekezetnek terhére, 's sokszor a' Hazának veszedelmére is szokott lenni. De hogy vissza térjek a' dologra: A' Rabszolgaság' állapotját leginkább kivánta könnyebbiteni a' mi igen dicsőséges Kálmán Királyunk, minekutánna azt akarta végbe vinni, hogy a' Királyon, 's Ekklesiákon kivül senki se tarthasson Rabszolgákat; e) azon kivánságát azonban elnem érhette egészen, mivel a' később időkben is lehet a' Rabszolgaságnak elég nyomára találni Hazánkban. f). Későbben azonban minekutánna a' Tatárfutás Hazánkat kietlen pusztává tette, a' Rab szolgaság' állapotjának a' Királyoknak pártfogása mellett csak ugyan megkellett változni, mivel különben az Idegeneket az elpusztult Hazába édesgetni nem lehetett, csak bizonyos szabadságos feltételek mellett.

---

e) Lásd Kéza' *Kronikájának* 143. lap.

f) A' Váradi tüzes vas próbáról szólló Regestrumban, mellyben a' 13. század elején történt dolgok is foglaltatnak, annak elég nyomára találhatni.

Digitized by Google

XXIV. Fejezet.

Az Országos Tanácskozásokról, vagy is az Ország Gyüléséről Hazánkban.

A' Köz Tanácskozásoknak nyomára már a' régi Szittya Felekezetbeli Népeknél akadhatni; a) következés képpen kérdést sem szenved, hogy minekutánna a' Magyarok a' régi időben a' Köz-Társasági Uralkodás formáját használták, Köz Tanácskozásoknak is kellett lenni, 's azt Magyarúl mostan hivjuk *Ország-Gyülésének*. Ugy látszik azonban, hogy valamint a' Magyar Polgári Alkotmány némelly részben változott, szinte a' szerént időről időre változást szenvedett az Ország' Gyülése is. Ugyanis jóllehet némelly régi Iróknak bizonyitása szerént, a' Magyarok még Scythiában laktokban a' Köz-Társasági Uralkodás' formáját használták, b) mind az által, midőn a' Magyarok Scythiából megindultak, a' Köz-Társasági Uralkodás' Formája közöttök nagy változást szenvedett, 's mint egy a' Nemzet' Főbb részével mérsékelt Fejedelmi Uralkodás' formája foglalt helyet; mivel Béla' Névtelen Jegyzőjének állitása szerént, a' Magyarok elébb ugyan magokat hét Fő Személyeknek, azután pedig ezek által ismét egy Fejedelemnek, tudniillik Álmosnak, vagy némelly Irók szerént Árpádnak, Uralkodói hatalmok alá adták, olly formán mindazáltal, hogy Árpád az Ural-

a) Bonfinius Decades Rerum Hung. p. 50. mondja a' Hunnusokról; „Edictis igitur Comitiis quam Tribus undique conve„nissent, Attilae cuncti suffragia reddunt Regemque de„clarant"

b) Constantinus Porphirogenitus De administrando Imperio Cap. 38 mondja: „et ante hunc Arpadem Turci" (id est Hungari)' „Principem alium nullum unquam habuerunt" Lásd Práy *Annal. Vet. Hun.* pag. 307. 308.

Digitized by Google

kodás' dolgában mindenkor a' Nemzet' Fő Embereinek tanácsával élt, 's a' képpen kormányozta Nemzetét: c) Következésképpen ettől az időtől fogva, az Országos Tanácskozásokban egyedűl az Ország' Fő emberei, vagy is a' Nemzetségek' Fejei vettek részt. Az Országos Tanácskozásoknak illyetén állapotja volt a' több következő Fejedelmek alatt is d) egész Sz. István Király' Uralkodásáig, kiis a' Nemzetnél, már az Attya Geiza által elkezdett Királyi Uralkodás formájának talp kövét letévén, az által az Országos-Gyülések' formáját is meg változtatta. Vagyon ugyan némelly Iróknál nyoma annak, hogy már Sz. István Király nem csak a' Nemzetségek' Főbb embereinek, hanem egyszersmind a' Népek (Plebis) egyetértésévelis választatott az Országos-Gyülekezetben Királynak; e) mind az által még akkor az olly tökéletesen

---

c) Azon Anonymus az V. Fejezetben mondja; „Ergo libera voluntate, et communi consensu Septem Virorum, elegerunt „sibi ducem" Ismét a' VI. Fejezetben az Esküvés harmadik pontja igy szól „Ut isti principales Personae qui sua libera „voluntate Almum sibi Dominum elegerant, quod ipsi et „filii eorum nunquam a Consilio Ducis et honore Regni „omnino privarentur" Ismét a' 40. Fejezetben „et in illo loco Dux et sui Nobiles ordinaverunt omnes Consvetudinarias leges Regni, et omnia jura ejus qualiter serviret „Duci, et Primatibus suis" 's a' t. ismét a' 41-ik Fejezetben „Tunc Dux Arpad, et sui Primates inito Consilio constituerunt, quod exercitum mitterent propter Salanum „Ducem"

d) Az emlitett Anonymus az 57-ik Fejezetben mondja „Tochum „vero Dux, cum omnibus Primatibus Hungariae obtinuit „omnia Jura Regni sui." Ismét Geiza Fejedelem Sz. István Király Attya' idejéről mondja Charthuitius Cap. I. § V. „Convocatis Pater suus Hungariae Primatibus cum Ordine sequenti „communis Consilium colloquii filium suum Stephanum post „se regnaturum paulo praefecit, et ad hoc corroborandum „a singulis Sacramentum exegit.

e) Ugyan azon Carthuitius Cap. I §. VI. mondja „Post obitum

Digitized by Google

nem volt meg állapitva, mint azután azt tapasztalhatjuk; mivel Sz. István Királyunk, a' mint Törvényei is bizonyitják, még akkoris, midőn a' Nemzetnek az Uralkodás' formáját némelly részben magokban foglaló Törvényeket adta, az Országos Gyülekezetben egyedül a' Nemzetnek, vagy is inkább a' Magyar Nemzetségek' Főbb embereinek Tanácsival élt. f) Minekutánna azonban a' nevezett Király a' Serviensi, 's a' Vár-Jobbágiai, vagy is Vár Katonai Rendet 's a' szerént a' Vármegyéketis kellete szerént elrendelte, már azután az Országos Tanácskozásokban a' Nemzetségi Főbb embereken kivül, kik későbben Bárónak, vagy is Szabad-zászlósoknak, és Mágnásoknak, vagy is Nagy Uraknak neveztettek; a' Serviensekis, kik későbben Nemeseknek hivattattak; és Vár Jobbágiak, vagyis Vár Katonák, kik közzé, a' mint a' XX. Fejezetben emlitettünk, a' Sz. István Király' Szabadjai, 's Jobbágiai is, kik Procereseknek is neveztettek 's a' kik későbben, 's máigis Jobbágyoknak, régenten pedig a' Serviensekkel egyetemben öszveséggel *Milites* névvel is neveztettek, részt vettek. Bizonyitják az elébbeni állitásomat mindjárt a' következendő Királyok alatt történt Országos Gyülekezetekről szólló némelly hiteles maradványok, holottis már az Országos Gyülekezetekben nem csak a' Nemzetségeknek Fejeiről, hanem

---

„Patris Stephanus adhuc adolescens favore Principum et „Plebis in Patris Solium laudabiliter provectus"

f) Sz. István Király II. T. K. 14-ki Fejezetjében mondatik „Se„cundum Decretum Regalis Senatus" Ismét ott a' 19-ik Fejezet „Secundum Regalis Decretum Concilii penitus inter„dictum est" Ismét ott a' 35-ik Fejezetben „Consensimus „igitur petitioni totius Senatus ut unusquisque dominetur „propriorum, similiter et donorum Regis." Ugyan csak az emlitett Carthuitius a' 134 lapon mondja: „Qualis vitae „vir et discretionis fuerit, cum Episcopis et Primatibus Hun„gariae statutum a se Decretum manifestum fecit."

Digitized by Google

az egész Nemzetről vagyon emlékezet. Nevezetesen pedig mindjárt Péter Király' Uralkodása idejéről a' régi Bécsi Képes Kronika ezeket mondja: „*Anno igitur regni „Petri tertio Principes Hungarorum et Milites Consilio Episcoporum convenerunt*“ g) Itt a' *milites* szó alatt, a' mint említém Servienseket, és a' Vár Jobbagiakat is kell érteni, mivel ezek régenten, a' mint az elébbeniekben mondottuk, mind Királyi Katonák voltak; Valamint ez szinte azon Kronikának, midőn az I-ső Béla Királyról emlékezik, eme szavaiból még világossabban kitetszik; a' holottis vagyon: „*Misit autem Rex Clementissimus per totam Hungariam Praecones, ut de singulis villis, vocarentur duo Seniores, facundiam habentes ad Reges Consilium. Quo audito non tantum hi, qui vocati fuerant, sed etiam omnes Rustici et Servi cum universa Plebe Hungariae venerunt ad Regem in Albam*“ h) Ezen szavakból kitetszik, hogy I. Béla Király alatt minden Helységből, két Követek hivattattak az Ország Gyülésre, melly két Követek alatt a' Földel-bíró Servienseket, 's Vár Jobbágyait kell érteni. Ugyan csak ezt bizonyitja Sz. László Király I. Törvény-Könyvének is Előbeszédje, a' hol mondatik „*Anno Incarnationis ejus Millesimo Nonagesimo Secundo XII. Kalend. Junii in Civitate Sabolch Sancte Synodus habita est, Praesidente Christianissimo Ungarorum Rege Ladislao cum Universis Regni sui Pontificibus, et Abbatibus, nec non cunctis optimatibus cum testimonio totius Cleri et Populi.* Bizonyitják továbbá azt számtalan régibb Törvényeink, a' hol a' Proceresek, kik leginkább a' Nemesek után emlitettnek 's

g) *Chronicae Hungarorum* Cap. 36. *in scriptor rer. Hung.* 1705. P. 1. pag. 158.

h) a' g) alatt mondott Kronica 46-ik Fejez in *Scrip. rer Hung.* P. 1. p. 158.

Digitized by Google

a' kik alatt az ebbb mondottak szerént a' Sz. István Király által rendeltt Vár Hatonák 's Vár Jobbágyok értetődtek, több helyen előfordulnak: jollehet a' későbbi Törvényekben, midőn a' Vár Jobbágyainak a' beli Jussok enyészni kezdett, azok alatt inkább a' Királyi Városokat, a' leg ujjabb időben pedig az Ország Fő Rendeit kelletik érteni. Az előadattakból tehát kiki általláthatja, hogy Sz. István Király' Uralkodásától fogva az Ország Főbb emberein kivűl a' Serviensek, vagyis Nemesek, és a' Vár Jobbágyokis, de ezen utóbbiak csak Repraesentánsaik által, részt vettek az Országos Tanácskozásokban, mellynél fogva nem csuda, ha olvassuk a' régi Iróknál azt, hogy Sz. István Királyunkat, ki a' Nemzet nagyobb részének olly szép szabadságokat adott, midőn az meg halálozott, a' Nemzet meg siratta, és három Esztendeig minden mulatságtól meg szünvén, azt meggyászólta i) Különben mennyi ideig tartott ezen szokás és szabadság a' Jobbágyokra nézve? nem bizonyos, ugy látszik azonban, hogy minekutánna Vak Béla Király alatt a' hires, de siralmas Aradi Országos Gyülekezetben több szabad Zászlós Urak a' Nemesek által fel koncoltattak, k) a' Serviensekrek, vagyis Nemeseknek 's a' Jobbágyoknak hatalmokat a' következő Királyok, 's az Ország Főbb emberei zabolázni kezdették annyira; hogy már II. András Király kéntelenitetett 1222-iki Arany Pecsétes Privilegiuma által azoknak Sz. István Király által adatott szabadságokat helyére állitani, l) melly Privilegium, hogy valamint a' Serviensekről, úgy a' Jobbágyokról is szóll, azt

---

i) Lásd Kéza' *Kronikáját* a' 100 lapon.

k) A' mondott Kronika 64-ik Fejez *in Scrip. rer Hung.* p. 232. 233.

l) Lásd a' Törvény-Tárban a' hol az Előbeszédben mondatik: „Quoniam libertas tam Nobilium Regni nostri, quam et alio„rum instituta a S. Stephano Rege 's a' t.

Digitized by Google

azon Királynak 1284-iki Privilegiuma még világossabban bizonyitja. m) Mind ezen Privilegiumok sem voltak mind azáltal elégségesek arra, hogy a' Jobbágyoknak a'beli elébbeni szabadságokat helyre állitsák, 's azok közül egyedül csak azok maradtak meg a'beli régi Jussokban, kik némelly nagyobb 's erőssebb Városokban lakván, 's a' Fő Ispányi hatalom alól jó előre Királyi Privilegiumok által kivétetvén, Szabad Városokká, utóbb pedig azok közül némellyek Szabad Királyi Városokká is lettek, a' mint hogy vagyonis nyoma annak, hogy, a' mint az elébbeniekbe is emlitettük, Sigmond Király alatt a' Királyi Szabad Városok, Mező Városok, 's Helységek Követjei az Ország Gyülésre meg hivattattak légyen. n) És innét vagyon az, hogy a' Királyi Városoknak, kik jóllehet, a' mint meg mutattuk, egyenesen a' Vár Jobbágyok közül valók voltak, mind a' mellet szavok vagyon máigis az Ország Gyülésben; Valamint innét szinte azt is meg lehet magyarázni, hogy mit tesznek az *Inclyti Status et Ordines!* Magyarúl *Tekintetes Karok és Rendek!* nevezetek? vagy is hogy mit kelletik a' *Status*, és mit az *Ordines* nevezetek alatt érteni? Tudni illik a' *Statusok* vagyis *Karok* nevezete alatt az Ország Főbb embereit, vagy is Báróit, és Mágnássait, minthogy ezeknek jussok már az Ország' kezdetével meg volt állapitva, 's a' Praelatusokat, kik később a' Bárókhoz hasonlókká tétettek, 's a' kik a' Királyi Tanácskozásokban többnyire jelen vol-

---

m) Lásd ia *Sylloge Decretor. Comit.* T. I. pag. I. et sequ. a' hol az Előbeszéd 6. §-ban mondatik „Concedimus tam eis, „quam aliis Jobbagionibus, ac Servientibus Regni nostri, „Libertatem a S. Rege concessam"

n) Sigmond Királynak II. T. K. az Előbeszédben a' 3. §. mondatik: „Hinc est, quod convocatis ex omnibus Regni nostri Comi„tatibus, et Districtibus, Civitatum, Oppidorum, et Libe„rarum Villarum Regiae Jurisdictioni pertinentium Nuntiis, „et Legatis,

Digitized by Google

tak, 's Verbőczy szerént is mindjárt a' Kiraly' oldala mellett ültek; o) az *Ordines*, vagy is *Rendek* nevezete alatt pedig a' Servienseket, vagy is később Nemescket, 's a' Vár Jobbágyait, kik közzé, a' mint mondám, a' Királyi Városokis számláltattak, 's a' kik csak a' Királyi Uralkodás' kezdetével rendeltettek el, 's nyertek némű-nemü szabadságot, kelletik érteni. A' honnét a' Nemesség máig is *Ordo Equestris* nevezettel szokott még tiszteltetni 's némelly régi Oklevelek' bizonyitása szerént régenten némelly Jobbágyokis mintegy a' Lovas Rendek közé számláltattak. p) Különben a' Jobbágyok Ulászló Király alatt, midőn a' Nemesség ellen fegyvert fogtak, nem csak fentebb emlitett, hanem ugy szolván minden jussokat elvesztették, 's e' örökös szolgaságra taszittattak. q) Egyéberánt II. Andrásnak fentebbis emlitett 1222-iki és 1231-iki Privilegiumaiból az tetszik ki, hogy a' Servienseknek, vagyis később Nemeseknek mindnyájának helyek volt az Országos Gyülekezetekben, IV Bela Király alatt mind azáltal az rendeltetett, hogy azok közül minden Vármegyéből kettő, vagy három Követek küldettessenek oda. r) A' mi pedig az Országos Gyülekezetek' helyét illeti: régi Törvényeink bizonyitása szerént azt régenten Székes-Fejér-Várott tartották a' Magyarok, utóbb azonban az más helyüttis tartatott az Országban,

o) Lásd az I. Rész 2-ik Czimjének 3-ik §-át

p) A *Codex Dipl. Hung.* Czimü Könyvben találtató egy 1265-ki Oklevélbe olvastatik: „Item de eadem Villa Petrum et Nicolaum — qui similiter ipsius fuerant Libertini, in Jobbagiones Equestres, qui vulgariter Lovas Legény nuncupantur, eidem Ecclesiae ordinavit." Egyéberánt lásd erre többet a' Vár Jobbágyokról tett jegyzésekbe.

q) Lásd Ulászló Királynak VII. T. K.

r) Lásd in *Sylloge Decretor. Comit.* pag 18. a' hol a' 8-ik Czikkelyben mondatik „*Et de quolibet Comitatu duo vel tres Nobiles debeant convenire*"

Digitized by Google

's a' később időkben a' Pest alatt lévő Rákos mezejét kedvelleték e' végre.

XXV. Fejezet.

A' Magyar Polgári-Alkotmány régi állapotja' változásának, 's hanyatlásának okairól rövideden.

A' Magyar Polgári-alkotmány régi állapotja változásának, 's hanyatlásának okairól már némelly Irók elmélkedtek, 's ezek közt a' legrégibb időből Rogerius Nagy Váradi Kanonokot is említhetjük, ki IV. Béla Király alatt a' szomorú Tatár pusztitásnak emlékezetét irásban lévén, azt a' késő Maradékra által bocsájtotta, mellyben egyszer'smind a' Király, 's az Ország közt lévő viszálkodásoknak, 's bizodalmatlanságnak okait elő számlálja a). Az ujjabb időben szinte értekezett erről *Kollár Ádám* tiszteletre méltó elhunyt Hazánkfia, ki az Ország' Polgári Alkotmányának régi állapotjáról némellyeket közre bocsájtván, ottan az Ország' Polgári állapotja' vátozásának okairól is emlékezik b). Én is tehát a' mennyire csekély bélátásom engedi, kivántam arról rövideden egy két szót szóllani:

Jóllehet Polgári Alkotmányunkat, mint a' melly némelly részben az Ország kezdetétől fogva veszi eredetét, mindjárt azon időtől fogva kell tekinteni: minthogy azonban, a' mint emlitettünk, a' Királyi Uralkodás' kezdetében Polgári Alkatmányunk kevéssé más formát ka-

a) Lásd *in scriptoribus Regum Hung.* Tyrnaviae 1765. P. I. p. 482. et seq.

b) Lásd *Historiae Jurisque Publici Regni Hungariae Amaenitates*, Vindobonae 1783. pag. 162. et seq.

Digitized by Google

pott; 's mint egy akkor rendeltetett el állandóúl; úgyan azért részemről a' Polgári Alkotmány' régi állapotja' megváltozásának okait egyedűl a' Királyi Uralkodás' kezdetétől fogva veszem visgálóra. Mellynél-fogva

1ső. Okát tartom a' Magyar Polgári Alkotmány régi állapotja' valtozásának 's hanyatlásának azt, hogy régi Királyaink a' Királyi Hasznokat (Jura Regalia) a' millyenek voltak a' Malmok, halászatok, dézmák, 's a' t. valamint szinte a' Köz-Társaság' Jószágait, vagy is a' Várakhoz tartozó Jószágokat, mellyeknek kormányozása a' Királyi Uralkodás' kezdetével a' Királyokra ruháztatott, a' Váraktól elszakasztván, azokat részszerént az Ekklesiáknak, részszerént más Privatus embereknek örökös jussal (jure haereditario) elajándékozták. Mert jóllehet dicséretes dolog volt régi Királyainknak a' szent Hit' terjesztésében való abbeli munkálodások, hogy az Ekklesiákat sokt szép jószágokkal felgazdagitották, mind azáltal, mivel azon hasznoknak, 's jószágoknak természete, 's elrendeltetése a' Magyar Polgári Alkotmány' akkori állapotjával a' legszorossabb öszve köttetésben állott, azoknak elidegenitése, 's elszakasztása a' Polgári Alkotmánynak nyilvános változását vonta maga után. Ugyan is a' régi időben semmi Zsoldos Katonaság nem lévén a' Hazában, minden zsold fizetés nélkül azok tartoztak a' Hazát védelmezni, kik abban földet birtak; azok közül némellyike Táborban állottak, mint a' Nemzetségek, 's Serviensek, mások ismét részszerént Táborban is állotak, de leginkább a' Királyi Várakat védték, mint a' Vár Katonák: a' Vár Jószágai pedig ölly természetűek lévén, hogy azokat csak az birhatta, ki a' Várakat védte, 's a' ki az által a' Várszolgálatjára le is volt kötelezve, természetesen következik, hogy azoknak örökös elajándékozása, 's azáltal a' Váraktól való elszakasztása által, a' Várak szükséges őrizet nélkűl maradtak, következésképpen az Ellenség beütéseinek 's az Országban való pusztitásainak

Digitized by Google

tágas utat nyitottak, mellyből eredett rosszat nagyitotta a' Királyi hasznoknak elidegenitése is; mivel a' Magyar Királyok akkoriban fényes Udvart, 's temérdek sokaságot tartván magok körül, minekutánna a' Királyi hasznok elidegenitettek, azon Udvari Népek is, kik különben a' Haza' védelmére nem voltak egyenesen rendelve, 's a' kik leginkább a' Királyi Hasznokból tartattak, a' Vár Joszágaira szorultak, következésképpen a' Várok' védelme ez által is csorbúlást szenvedett; az Ország' javára fordítható Királyi hasznok pedig az által végképpen elenyésztek.

2dik. Okának vélem lenni a' Polgári Alkotmány változásának, 's majd úgy szólván le roskadásának azt, hogy a' Királyok látván a' Vár Joszágainak elidegenitéséből szükségképpen származandó rosz következéseket, azon hasznokról, 's Joszágokról szólló örökös Királyi Adományokat megsemmisittették, 's azon Joszágokat az Örökös Birtokosoktól vissza szedni kezdették, c) mellyből következett; hogy azok, kiktől azon jószágok elszedettek, nem csak az Országot hazafiui tüzzel nem védelmezték, hanem úgy szolván az Országnak, a' Királynak, 's a' közjónak ellenségévé lettek, 's ez volt leginkább oka a' borzasztó Tatár pusztitásnak is, mellyet

3dik. Okának lenni vélem a' Polgári Alkotmány' megváltozásának. Ugyan is a' Tatár Pusztitás által az Ország szinének, 's főbb embereinek, valamint szinte az Okleveleknek nagyobb része elveszvén, a' Polgári Alkotmány által elrendeltetett, 's abban gyökereztetett Jo-

---

c) A' Királyi Hasznokat már Kálmán Király is kezdette vissza szedni, de a' birtokos jussokat meghagyta azoknál kiknél voltak, a' mint azon Király I. T. K. 15. 16. 17. 's 18. Fejezetjei bizonyitják; a' Vár Joszágait vagy is a' Birtokos Jussokat pedig II. András, 's IV. Béla Királyok kezdették vissza szedni.

Digitized by Google

szágbeli jussok anyira zavarodásban jöttek, hogy némelly örökös Jussokat (Jus haereditarium) a' birtokos jussoktól (jus possessionarium) megkülönböztetni úgyszólván lehetetlen volt; mellyből következett, hogy a' puszta Országban temérdek Idegenek, 's Kun Felekezetek bevándorolván, mind azoknak, mind más Hazafiaknak, a' Királyok, a' Királyi Kincs-Tár' kiüresedése tekinteténél fogva is, mindenféle Joszágokat örökös jussal ajándékozgattak d) 's e' miatt nem csak a' Vármegyék' régi elrendeltetése, úgy szólván, semmivé lett, hanem a' Nemzetségi vagyonoknak is nagyobb része, mellyhez a' Banderialis kötelesség is tartozott, felejdékenségben ment.

4dik Okának tartom a' Polgári Alkotmány megváltozásának azt, hogy minekutánna Királyaink a' Vár' Jószágait örökös jussal a' Városktól elidegenitették, 's Privatusoknak ajándékozgatták, a' Vár' földjiből birt Jobbágyok, 's Hatonák vagy is Castrensisek, kik azután közönségesen Jobbágyoknak is hívattattak, elébbeni szabadságaikat, melly a' Polgári Alkottmányal öszve köttetésbe lévő Királyi Privilegiumokban gyökereztetett, elvesztvén a' Privátusok által igen nyomattattak, mellyből később Ulászló Király alatt következett az úgy nevezett Paraszt zendülés, vagy is Kurucz háború is.

5dik Oka volt a' Polgári Alkotmány változásának az, hogy némelly Városkhoz tartozó Helységek, 's Várak, mellyekből később Szabad Királyi Városok is származtak, a' Vármegyék' Fő Ispányainak hatalmok alól Királyi

d) A' később béjött némelly Kun Felekezeteknek adott Joszágoknak minemüségét bizonyitja László Királynak 1279. Oklevele, holott ezek mondattnak: „conferendo et dando eis „terras Castrorum, Udvornicorum Reginalium, et alias „terras Conditionariorum, aut hominum Nobilium sine haerede decedentium. — Dedimus insuper, et Contulimus eisdem vacuas terras Nobilium Jobbagionum — quae autem pure Tartarorum vacuae pexstiterunt" 's a' t.

Digitized by Google

Privilegiumok által felszabaditattván, a' Vármegyéktől elszakasztattak, mellyből az is következett, hogy az ollyatén Helységben, vagy Városban lakó többnyire bevándorlott idegen Felekezetek a' Magyar Honyi Törvényhez magokat nem alkalmaztattták, hanem azon Törvényeket vették be, mellyek ott voltak keletben a' honnét azon Felekezetek bé vándorlottak. Hozzá lehet még ehez adni.

6szor. Azt az okot is, hogy az Árpád Királyi Háznak ki haltával idegen Uralkodókra, kik a' régi időben azonnal a' Nemzet Polgári Alkotmányát voltaképpen nem értették szálván a' Magyar Korona, 's a' Nemzetnek Szokás-Törvényei egész Verbőczy idejéig öszve irva nem lévén, a' Nemzet pedig a' sok háboruságok miatt magát inkább csak a' Hatonaságra, mint a' Tudományra alkalmaztattván, némelly Királyok alatt a' Magyar Polgári Alkotmánnyal ellenkezésben lévő Törvények 's Privilegiumok is keltek, 's hozattak, melly miatt a' Polgári Alkotmány több ágaiban változást szenvedett e)

Ezeket tartom tehát főbb okának lenni a' Magyar Polgári Alkotmány régi állapotja' még kezdetben következett megváltozásának; a' többi okok pedig ha még ezeken kivül lehetnek, azok vagy az elébbeni változásokból származtak, vagy pedig a' később időknek, 's viszontagságoknak szüleményei.

---

e) Verbőczy maga is bizonyitja ezt Hármas Törvény Könyve' eleiben tett Ulászló Királyhoz intézett Előbeszédjének kezdetén. Lásd a' Törvény-Tárba.

Digitized by Google

Mutató Tábla.

I. RÉSZ.

Fej.		lap.
1.	A' Scythákról, vagy is a' Szittya Felekezetbeli Népekről, 's azok között a' Magyarokról is rövideden 's általjában	1
2.	Szittya, 's Magyar Országokról	14
3.	A' Szittya Felekezetbeli Népeknek régi Vallásaikról	20
4.	Ugyan azoknál keletben lévő Litteratura állapotjáról	25
5.	Ugyan azoknak erkölcseikről, 's szokásaikról	35
6.	Ugyan azoknak hadi tudományokról	48
7.	Ugyan azoknál keletben lévő Uralkodások' formájáról	61

II RÉSZ.

1.	A' Királyválasztásról Magyar Országban	65
2.	A' Magyar Szent Koronáról	69
3.	A' Magyar Polgári Alkotmányról általjában	74
4.	A' Magyar Nemesség' eredetéről	78
5.	Az úgy nevezett Serviensekről	81
6.	A' Jobbágyokról, 's azon nevezetnek eredetéről	84
7.	A' Bárókról, vagy is Szabad Zászlós Urakról	88
8.	A' Nádor Ispányi Hivatalról	91
9.	Az Ország-Birói Hivatalról	94
10.	A' Tárnok-, 's Lovász-Mesterekről, 's egyéb Királyi Udvari Hivatalokról	97
11.	A' Vármegyékről és azoknak eredetéről	99
12.	A' Vármegyék' Fő Ispányairól	103
13.	Ugyan azoknak All-Ispányairól	107

Digitized by Google

Fej. lap.
14. A' Szolgabirákról, 's a' Vármegyék Esküttjeiről 109
15. Az úgy nevezett Bilochusokról 112
16. A' Pristaldusokról 114
17. A' Praecókról 's ezeknek Előljáróikról . . 117
18. A' Vármegyékben lakó Népekről általjában . 119
19. A' Vár-Jobbágyokról, 's Vár Hatonákról . 121
20. A' Szent István Király' Szabadjairól . . . 127
21. A' Szabad, 's Királyi Varosokról . . . 129
22. Az Udvarnokokról, Szabadosokról, 's Szabadokról 132
23. A' Rabszolgákról 136
24. Az Ország-Gyüléséről 139
25. A' Magyar Polgári Alkotmány régi állapotja' változásának, 's hanyatlásának okairól rövideden 146

Nevezetesebb hibák.

Hiba	*lap*	*sor*	*olvasd*
Nemzetekről	5.	21.	Nemzetektől
A' Scytha szó után	4. 5. 6.	11. 13. 19. és 21.	nem kell vonás(,)
Pacinakac	7.	22.	Pacinakae.
Sabarthocsphali	7.	27.	Sabarthoeasphali
ayoma	11.	17.	nyoma.
pedig	15.	6.	még
Tabni	16.	8. és 25.	Tabin
ugyaa	82.	2.	ugyan
kitésel	88. g) jegy. alatt	10.	ki tétel
Comltem	95.	13.	Comitem

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DB919
.P43

Digitized by Google

ALF Collections Vault
3 0000 119 466 633